1953

SANTARVÊ

N. 6.

SANTARVĖ
kelia Krašto ir jo priešinimosi primatą užsienio lietuvių politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

SANTARVĖ
palaiko Lietuvos valstybiškumą, valstybinę mintį ir tradicijas.

SANTARVĖ
svarsto lietuvių laisvės kovos reikalus ir pagrindines jos problemas, padėtį Krašte, lietuviško gyvenimo bei veiklos svarbiausius klausimus.

SANTARVĖ
nagrinėja politinius, visuomeninius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius klausimus. Lietuvos praeities, dabarties ir spėjamos ateities problemas.

SANTARVĖ
ieško naujų idėjų ir naujų kelių visais tautinio gyvenimo aspektais dabarčiai ir ateičiai, glaudžiame ryšyje su Krašto reikalavimais, troškimais ir viltimis.

SANTARVĖ
siekia užsienio lietuvius priartinti prie Krašto reikalų.

SANTARVĖ

1953 m.
lapkritis-gruodis
Nr. 6 (11)

REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ ir KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS
SANTARVĖ — LITHUANIAN QUARTERLY

Redaktorius — F. Neveravičius
Redakcinį sambūrį sudaro: Dr. A. J. Greimas, K. Drunga, B. Raila, H. Žemelis, S. Žymantas
Viršelis — dail. V. K. Jonyno
Leidžia Lietuvių Rezistencinės Santarvės Informacijos Biuras

ŠIOMIS LIŪDNOMIS MŪSŲ TAUTAI DIENOMIS, MES ŠU ATODŪŠIU PRISIMENAME TĄ GRAŽIĄ DRAUSMINGĄ IR KULTŪRINGĄ SAVĄJĄ KARIUOMENĘ, KURI NELAIMINGŲ TARPTAUTINIŲ ĮVYKIŲ PASĖKOJE BUVO LIŪDNAI OKUPANTŲ LIKVIDUOTA.

(„Laisvės Žvalgas", LLKovotojų Organas, Nr. 23/41, 1946. XI. 20.)

LAPKRIČIO DIENOMIS...

Lapkritis. Vėtros ir darganos drasko nuo medžių paskutiniuosius lapus ir audžia žemėje spalvingus kilimus, kuriais, raudodamas klajoja liūdesys. Pavasarį ateis nauja gyvybė. Naujosios lapų kartos trauksis sultis iš senųjų, kritusių, pernykščių. Medžiai pasidabins naujaisiais rūbais, užtrauks saulėje pergalės giesmę — ir vėl ligi lapkričio.

Ties Lietuva snaudžia amžiai, tie, kur praėjo. Užeina kiti, nauji. Anie nemiršta, tik traukiasi į praeitį, palikdami peną ir kvapą ateinantiems, ir gyvena, kol gyva žmonių atmintis, kol plaka nors viena lietuviška širdis.

Pasitraukusiųjų į dausas atminimas įsirašo artimųjų širdyse ir istorijos lapuose, gyvena dainose ir legendose, gyvena miestų mūruose ir kaimų sodybose, kiekvienoje lietuviškosios žemės pėdoje, kiekvienoje aimanoje ir kiekviename nukankintos tautos atodūsyje, išsiblaškusiųjų po pasaulį laisvųjų lietuvių ilgesyje.

Didžiųjų ir prasčiokų tautos sūnų atminimas, atminimas tų, kurie dėjo valstybės pamatus, tų, kurie valdė, kurie statė ir kūrė, tų, kurie gynė laisvę ir sienas, ir tųjų, kurie liejo prakaitą darbe, nes kartas jungiąs saitas — tai praeitis, besisiejanti su dabartim ir virstanti ateitimi, tai rašytoji ir nerašytoji istorija, tai nemirštamoji Lietuvos dvasia, gyva per amžius.

Ir kai per Vėlines, per Mirusiųjų Šventę, gaudžia varpai, kai kapinės sukibirkščiuoja tūkstančiais švieselių ir pasidabina gėlių vainikais ir rudens lapų auksu, prisimename ne tik krauju mums artimuosius mirusius, kuriuos mes pažinojom ar žinom jų kapus, bet garbiname visus tuos, kurie praslinko amžių būvyje ir kurių dvasios palikuonys mes patys esame.

Tą dieną mes lenkiame galvas ir atgaivinname atmintyje mūsų kovotojus ir didvyrius; tuos, kur su ginklu rankoje kovojo dėl valstybės ar dengė ją jaunom krūtinėm nuo priešų užmačių; tuos, kurie žodžiu, raštu ar kūrybiniu darbu kovojo dėl idealų — tuos, kur žuvo karuose, ir tuos, kuriuos raudonasis ir rudasis teroras nukankino kalėjimuose ir sovietinėje katorgoje.

Jie buvo tie kariai, kovoję dėl mūsų laisvės ir ateities kartų, žygiavę pirmose eilėse ir žuvę garbingai.

Kai krikščioniškame pasaulyje sugaus varpai amžiną mirusiems atilsį, kai vėjas sušurens pageltusiais rudens lapais ir sudejuos apnuogintų medžių šakose, plaksis į mūrus, suaudrins vandenis ir nuskris erdvėmis, jis atneš mums Tėvynės aidus. Tada palenksime galvas ir pagerbsim vėles tų, kurie išnyko, bet nenumirė atminime. Tada prisieksime laikytis jųjų idealų ir vykdyti jų troškimus.

Ir kai lapkričio 23-ąją minėsime Karių Šventę, lietuviškojo, tokio galingo prieš amžius, ginklo šventę, veiksmingosios kovos dėl Nepriklausomybės Šventę, atminimas tų, kur Lietuvos Kariuomenės tradicijos vedami buvo sukilę neįygiai kovai su pavergėju dėl laisvės ir tautos, atminimas tų, kur žuvo ir tebežūsta, pagimdys, kai išmuš valanda, naujas gretas karių, belaukiančių trimito, ryžtingų laimėti ar mirti.

ISTORIJOS VAIZDAI IR ISTORINĖ GALVOSENA

A. J. GREIMAS

Iš kur mes galime turėti politikų, valstybės vyrų, kai klausimai, kurių vien giliai apmąstytas sprendimas galėtų tuos žmones išugdyti, dar nėra net iškelti, kai jie nėra net nujaučiami tų, kurie sėdi prie vairo; kai, užuot žiūrėję į horizontą, jie težiūri, kas vyksta jų panosėj; kai užuot studijavę pasaulio ateitį ir šioje ateityje— Europos ateitį, o joje — jų krašto misiją— jie rūpinasi ir nerimauja vien dėl tautinio židinio smulkmeniškų barnių.

Aš žinau, kad žmonijos kelias jau nubrėžtas, kad Dievas jos ateities nėra patikėjęs keleto žmonių silpnybėms ar užgaidoms, tačiau tai, ko mes negalime sutrukdyti ar ko negalime patys padaryti—savo geru ar blogu elgimusi mes galime bent sulėtinti ar paskubinti. Plačiuose rėmuose likimo, kurį Apvaizda paskyrė pasauliui, yra vietos ir žmonių dorai ir jų beprotybei, ir didvyrių pasiaukojimui ir bailių egoizmui.

Jouffroy — Paskaitos apie dabartinę žmonijos būklę — 1826 m.

Vienas iš galingiausių lietuvių tautos atgimimo faktorių buvo Istorija. Basanavičiaus karta, apsišviesdama,padarė nepaprastą atradimą: ji surado Lietuvos Istoriją. Amžiuose sustingusiai tautai duodama praeitis; ji tuo pačiu metu sukelia nepasitenkinimą dabartimi ir atidengia naują, plačią perspektyvą — ateitį. Ir iš statiško sustingimo pakilusi tauta virsta istoriška bendruomene: ima gyventi Istorijoje, kurti istoriją.

Žinome, kad istorijos ir istoriškumo atradimas priklauso, Vakarų Europoje, XIX amžiaus pradžios romantizmui. Literatūros istorijos vadovėliai supažindino mus ir su Žemaičių Bajorų istoriškai-romantišku judėjimu. Bet jie mums nepaaiškino — ir tai visai nestebina — kad šis bajorų judėjimas buvo gimęs pasmerktas mirčiai, kad jis ir negalėjo lietuvių tautos prikelti, nes tautos atgimimas nebuvo vien tik savos istorijos atradimas, bet ypač naujos socialinės klasės — iš baudžiavos išlaisvintų valstiečių, apsiginklavusių naujai atšveistais Vytautų ir Kęstučių šarvais—išėjimas į istorijos forumą. Ir dviejų, visai skirtingų istorinių procesų susikirtimas: iš vienos pusės Rusijos (kurios orbitoje buvo Lietuvos ūkis) ekonominės struktūros raida, atvedusi prie kapitalizmo pavėluotojo gimimo (ir šio reiškinio rėmuose: piniginės apyvartos padidėjimas, padaręs laisvo ūkininkavimo sistemą našesnę už baudžiavos dvaro ūkį, ir iš to sekęs baudžiavos panaikinimas); iš kitos pusės — idėjinis Vakarų Europos vystymasis, pamažu atidengęs esminę Laiko kategoriją (su istorijos meile ir ateities viltimi). Šių dviejų procesų susikryžiavimas vienu palankiu istoriniu momentu atkūrė lietuvių tautą.

Du reiškinius būtinai reikia išskirti: vienas dalykas yra jausti, žinoti, kaip tauta simbolių, mitų „istorijų" pagalba vaizduojasi savąją istoriją ir kaip toji istorija tautai padeda ar kenkia gyventi, — ir kitas dalykas, kaip jinai tą istoriją iš tiesų išgyvena. Pirmasis tautos susidūrimas su savo istorijos vaizdynu buvo, kaip matėme, gana paradoksalus: XIX amžiaus pabaigos lietuviškaimietis arba pirmos kartos iš kaimo išėjęs inteligentas, gydytojas, kunigas ar mokytojas, sau pavyzdžiu ima Viduramžių kunigaikščius, o savo veiklos kelrodžiu, sakysim, Algirdo trankymąsi kalaviju į Maskvos vartus. Kad toks istorijos vaizdavimasis visdėlto buvo naudingas ir našus, tai rodo ir netolima dar praeitis. Bet kad jis gali greitai pasidaryti pavojingas, norint su tokia praeities panorama įsigyventį Istorijoje ir ypač *sąmoningai istoriją kurti*, — rodos, irgi aišku. Tai, paprastai tariant, būtų „gyvenimas ne pagal išteklius". Ir ne vien tai — Lietuviškosios Kultūros kūrimas, jos ateitis yra mūsų istorijos supratimo sąlygoti. Nesgi kultūra ne kas kita, kai tik globalinis išsisakymas — literatūros, filosofijos, meno ar muzikos ženklais — mūsų autentiškos, pilnutinės, giliai besimaudančios praeityje, praeities pritvinkusios dabarties išsakymas.

Kaikam šitokie žodžiai gal ir gali atrodyti šventvagiški. Bet tai būtų tik nesupratimas ir nesusipratimas. Kova už laisvą Lietuvą gali būti tiktai kova dėl *tikros Lietuvos*. Ir praeities „nušventinimas" visų pirma

reiškia pasitikėjimą tautos subrendimu ir norą praeities vertybes iškeisti į ateities vertybes. O tai yra be galo svarbu. Nes praeities didybė, jei ir būna naudinga, gaubia dabartį savo milžinišku šešėliu ir slegia mažą nūdienį žmogų, versdama jį dar, be to, žengti į Istoriją atatupstą. O Istorija, kurios rodyklė nukreipta į ateitį, to nedovanoja.

* * *

Imkime kitą istorijos nesupratimo pavyzdį. Siandien mes žiūrime į Vakarus, laikome save Vakarų kultūros žmonėmis, dar daugiau — Lietuvą laikome vienu iš Vakarų bastionų kovoje su Rytų barbaru. Lietuvos istorijoje XVI-sis amžius, po gediminaičių galybės periodo, laikomas Lietuvos valstybės susmukimo, bajorijos sulenkėjimo, žodžiu, istorinio dekadanso amžiumi. O Europos atžvilgiu šis laikotarpis labai svarbus: tuo metu Lietuva, kaip vienas iš stambiųjų grūdų tiekėjų, galutinai įsijungia į ekonominę Vakarų Europos sistemą, pasidaro neatskiriama Europos dalis. Taigi: du mastai ir du saikai — viena istorija lietuviui —lietuviui, o kita lietuviui — europiečiui.

Šis nesusipratimas dar gilesnis. Lietuvos ir gretimų kraštų įsijungimas į Europą, pasidarymas jos javų aruodu, brangiai apmokamas: aristokratija, suradusi naują stambaus pelno šaltinį, suintensyvina žemės ūkį, įvesdama baudžiavą. Ir štai Lietuvos sueuropinimo kaina — baudžiavos sistema, kai tuo tarpu pati Europa jau nuo XIII-jo amžiaus plačiai išvysto valstiečių laisvinimo procesą. Ar galima už tai kaltinti Lietuvos bajorus? Ar iš viso verta žaisti kaltininkų jieškojimu istorijoje? Galima tik studijuoti šį ir panašius istorinius kompleksus ir bendriausias studijų išvadas naudoti našiai istorinei lietuvių tautos likimo galvosenai kurti.

Trumpai sutraukus, šį procesą galima būtų šitaip apibendrinti: Lietuva pavėluotai įeina į Europos ekonominį ciklą, ir tuo metu, kai Vakarų Europos buržuazija jieško naujų, racionalesnių ūkininkavimo būdų, lietuviškoji bajorija pasirenka seną, atgyvenusią feodalinę sistemą. Ekonominė ir socialinė krašto istorija atsiskiria nuo kultūrinės istorijos, nes praturtėjusi aristokratija greitai pasiveja šioje srityje Europą, bet, žinoma, tautos likimo požiūriu, mokėdama labai augštą kainą — iškeisdama Lietuvių kalbą į lenkišką ar vokišką.

Kokia gi šios istorijos „pamoka"? Visų pirma: vienos kurios tautos ar civilizacijos istorija yra globalinė, vientisinė; tai kartu ir jos ekonominio vystymosi, ir socialinio gyvenimo formų, ir jos dvasinių vertybių istorija. Ir nieko nėra pavojingesnio, kaip, pavyzdžiui, bandyti pasivyti Vakarų Europą vien tik kultūrinėje srityje, manyti, kad galima sukurti savitą tautinę kultūrą, neišeinant iš tautos ekonominių ir socialinių prielaidų. Antra: Lietuvos įsijungimas į platesnę ekonominę ir kultūrinę bendruomenę — Europą — yra painus ir rizikingas dalykas, nes nesąmoningai atliktas, jis pastato Lietuvą su jos senesnio tipo ekonomine struktūra į „vargšo giminaičio" padėtį. O tačiau neužilgo tai gali pasidaryti gyvybinis reikalas. Todėl, priėmus išeities postulatą: Istorija ne tiktai darosi, bet ir yra daroma, — ši istorinė integracija turėtų būti iš mūsų pusės parengta taip, kad iš vergoves kylanti lietuvių tauta galėtų *sąmoningai* pasirinkti sau tokią ekonominę ir socialinę santvarką, kuri ją nuo pat įsiliejimo į Europą pradžios padarytų lygiu partneriu Vakarų pasaulio tautų istorinėse lenktynėse.

Vladas Šlaitas

ROŽĖS IR KALAVIJAI

Rožių nebėr.
Toje palaimintoje vietoje
Šiandieną auga tik
Lenkti ir aštrūs kalavijai.
Jie nesiūbuoja vėjuje, nes jų rankenos
yra persunkios. Tik žolėj
kelios dujokaukės,
ir surūdijęs šalmas užmestas į griovį mėtosi, ir lyjant
vienodai barška ir rūdyja.

Kur aš mačiau šituos vaizdus?
Kurioje žemėje
galėtų augti rožių vietoj kalavijai?
Tai Lietuva yra tas kraštas —
žemė kryžių,
žemė vargų, kardų bei kalavijų.

ŠVEDIJOS KOOPERACIJA

IGNAS J. ŠEINIUS

Kaip Anglijoj, kooperacijos gimtojoj šalyje, ir Švedijoj yra įvairių kooperacijos rūšių. Tik Švedijos kooperacija neturi savo banko ir produktyvi kooperacija, co-partnership pobūdžio, čia beveik nežinoma. Būta bandymų — tomis pačiomis pasekmėmis kaip ir kituose germaniškuose kraštuose, neprigijo.

Panašiai danų ir norvegų vartotojų kooperacijai, senesnio amžiaus, ir Švedijos kooperacija rodo garsiems Rochdalio pionierių principams ir senam anglų ekonominiam liberalizmui daug didesnio ištikimumo nei kooperacija kitų Europos kraštų. Neutralumo vidaus politiniuose ir tikybiniuose klausimuose laikomasi šventai. Nebandyta sudaryti savo kooperatinę partiją, kaip Anglijoj, niekur neleista įsiveisti komunizmui ir jam palankiausios konjunktūros metu, 1941-1947 m. Ryšių su socialdemokratų partija turima, nes narių vartotojų kooperacijoj arti pusės bus socialdemokratai, bet pačių švedų socialdemokratų daugkur žiūrima kreivai į kooperaciją. Ji laikoma nemalonia kliūtimi pakeliui į socializmą. Švedijos kooperatyvė spauda, rimtai pastatyta, turinti įtakos krašto socia liuose ir ekonominiuose reikaluose, iš savo pusės nepagailį socialdemakratinei vyriausybei, įsivėlusiai nemalonion talkon su ūkininkų sąjunga, ir labai karčios kritikos.

Švedijoj būta žemės ūkio kooperacijos. Daugiau jos nėra. Ji neišnyko, o tik išsigimė. Nors ir pavėluotais danų žemės ūkio kooperacijos, ir šiandien ištikimos Rochdaliui, impulsais, ji pradėjo augti ir smarkiai vystytis tuo pat metu kaip ir Lietuvoj. Dabar ji turi savo rankose beveik visą krašto pieno gamybą, didelę daugumą skerdyklų, pačią didžiausią dalį javų ir kitų žemės ūkio produktų gamybos. Šalimai nuo jos laikosi mažažemių ūkininkų kooperacja, daugiausiai išplitusi pietvakariuose ir pietuose, kuri glaudžiai bendradarbiausja su vartotojų kooperacija. Ji taip pat turi savo pienines, javų sandėlius ir skerdyklas drauge su vartotojų kooperatyvais. Iš vartotojų kooperatyvų perka trąšas, žemės darbų pabūklus ir kitus reikmenis. Vidutinių ir stambiųjų ūkininkų ekonominėse organizacijose, kaip jos šiandien vadinasi, ne tik vardo, o ir kooperacijos dvasios daugiau nerasi. Joms, susibūrusioms į įvairias centrines organizacijas, politiniai vadovauja Bondefoerbundet, ūkininkų sąjunga, monopolistiškai konservatyvaus raugo ir plauko. Atopakalinės evoliucijos pasekmes aiškiai matyt iš šių pavyzdžių: Pieno centras pardavinėja pieną krautuvėms urmo kaina po 35 oere su puse literį, bet kariuomenei, ligoninėms ir mokyklų valgykloms po 40 oere literį. Kiek prieš tai iš daug pusių neprotestuota, kiek tokia kainų politika spaudos nepeikta, niekas negelbsti. Pienocentras jaučiasi monopolinėje padėtyje ir daro, ką nori. Pernai ūkininkų sąjunga, prieš dvejis metus padėjusi socialdemokratams sudaryti parlamentarinį vyriausybinį pagrindą, išsiderėjo iš savo talkininkų, kad prieš metus vidaus rinkoj parduotoms ir suvalgytoms kiaulėms būtų ūkininkams primokėta po 50 kronų nuo kiaulinės dūšios! Vartotojų kooperacija turi, vyriausybės priversta, pardavinėti savos gamybos margariną, kad tik sumažinus konkurenciją sviestui, po dvį kronas kilogramą, beveik dvigubai, brangiau nei turėtų! Todėl sviestas, kaip ir daug kas kito maisto, dvigubai brangesnis nei Danijoj. Per dvejis socialdemokratų ir ūkininkų sąjungos bendradarbiavimo metus maisto kainos pakilo 30%, tuo tarpu kai kitų prekių nemažai nukrito. Anksčiau vadinosi, kad ūkininkams reikia padėti, nes dviejų metų derlius buvo nekoks. Šiemet derlius geras, todėl taip pat reikia juos suprasti ir jiems padėti!

Vienas Rochdalio kooperacijos dėsnių, tai gamintį ir pardavinėti nefalsifikuotas, geros rūšies prekes sąžininga kaina. Ūkininkų ekonominėms organizacijoms tas sąžiningumas yra svetimas. Bet jos atsiek-

tą monopolinę padėtį išnaudoja ne tik kainoms diktuoti, o ir prekes gamina, kokios patinka. Anksčiau Švedijoj buvo galima gauti įvairių rūšių ir neblogo sūrio, kaip ir pats pienas buvo ne toks jau blogas. Buvo galima gauti ir pavalgomų bulvių. Dabar pienas standardizuotas, žemyn suvienodintas „racionalizuotas", sūris nors šuniui mesk. Bulvės kiaulinės ir kumelinės, tų rūšių, kurios nuo hektaro duoda didesnį derlių. — Spauda šaukia, kritikuoja, vartotojai keikiasi, bet kas iš to? Iš vidaus monopolinės pozicijos, nuo užsienių konkurencijos gina muitų mūrai.

Švedijos tikrojoj kooperacijoj pirmoji vieta atitenka vartotojų kooperacijai. Nuo jos ir pradėta prieš šimtą metų, Roberto Oweno idėjų ir Rochdalio pionierių praktiškų bandymų atgarsiui pasiekus Švedijos krantus. Tik pradžia buvo sunki. Akmenis skersai kelio sudarė stoka patyrimo, negalėjimas atprasti nuo pardavimo ir pirkimo bargan, na, ir arkaiški krašto įstatymai, draudę kaimui ir miesteliams verstis prekyba. Tik į praeito šimtmečio pačią pabaigą pradėjo vartotojų draugijoms sektis geriau.

Įdomu, tas draugijas kūrė ne tiek pramonės darbininkai, kiek susipratę ūkininkai, amatininkai ir žemesni valdininkai, aktingesniems darbininkams prisidedant. Švedijos socialdemokratija ilgesnį laiką, veikiama Ferdinando Lassallio geležinio įstatymo darbininkų atlyginimo teorijos, buvo priešinga kooperacijos idėjai. Vienas kitas jos žymesnių vyrų, įsitikinę kad kooperacijos bangos vistiek nebus galima sustabdyti, ir kad ji priešingai gali būti gera auklėjimo mokykla darbininkams, perėjo jos pusėn ir pradėjo veikliai ją propaguoti.

Šiek tiek įsigalėjusios vartotojų draugijos sudarė 1899 m., Manchesterio Whole Sale Society pavyzdžiu, Kooperatyva Foerbundet, Kooperatyvę sąjungą, netrukus iš en gros agentūros virtusia viso sąjudžio ne tik ekonomine, o drauge ir ideologine ašimi. Bet smarkiausiai vartotojų kooperaciją pastumėjo priekin pirmojo pasaulinio karo metu ir pirmaisiais metais po jo pasunkėjusios darbo ir pragyvenimo sąlygos. Ne tik, jos priekin atsistoję du vyrai. Augšto mokytumo ir geros ekonominės patirties Anders Oerne, nustatęs vartotojų kooperacijai krašte ideologines gaires, suformulavęs pavyzdingus įstatus ir darbo instrukcijas, organizavęs ir išvystęs kooperatinę spaudą ir davęs nepaprastus sparnus visai propagandai. Kitas vyras, tai Albin Johansson, išaugęs iš paprasto pardavėjo gizelio, atskleidęs savyje stačiai genialę organizacinę ir komercinę uoslę. Neišsemiamos energijos ir darbingumo. Šie abu vyrai turėjo kitą gerą ypatybę, mokėjimą pasirinkti bendradarbius.

Šiandien Kooperatyva Foerbundet priskaito 680 narių — vartotojų draugijų, bendrai turinčių nariais 1.050.000 šeimų. Šeimą vidutiniai skaitant tik iš trijų narių, priklausys Švedijos vartotojų kooperacijai arti pusės iš krašto septynių milionų gyventojų. Vartotojų draugijos turi viso 8.200 įvairių rūšių krautuvių, be to, nemažą skaičių restoranų, kavinių, viešbučių, keliolika didelių universalinių krautuvių ir bendrai valdomų maisto gamybos fabrikų. Jos turi 34.000 tarnautojų, 360 milionų nuosavaus kapitalo. Pernai padaryta apyvarta siekia 2.250 milionų kronų. Gryno pelno gauta 70 milionų kronų. Centralinė organizacija, Kooperatyvė sąjunga, turi savą nemažą pramonę, 53 fabrikus ir didesnes prekybos įmones. Tų fabrikų ir įmonių pernai pagaminta ir parduota 1.340 milionų kronų sumai, arti pusės privačioj rinkoj ir eksportui. Stambiausią KF, Kooperatyvės sąjungos, pramonę sudaro trys dideli malūnai, trys modernūs popierio fabrikai, Gustavsberg — krašto didžiausias ir plačiai išsišakojęs porceliano fabrikas, elektros lempučių ir prietaisų fabrikas Luma, su skyriais Škotijoj ir Argentinoj, milžiniškas trąšų fabrikas, krašto stambiausias padangų ir kitų gumos dirbinių fabrikas, krašto vienatinė aliejaus spaudykla su dideliu eksportu, didžiausias margarino fabrikas, batų dirbtuvės, tekstilės fabrikas, mekaninės dirbtuvės, keturios anglių ir petrolio prekybos įmonės ir kita. Be to, daugelyje žymių fabrikų ir įmonių, virš 30, KF turi pusę ar daugiau negu pusę akcijų. Jų gamyba ir apyvarta čia neįskaityta. Tarp jų yra komplektas iš 12 plytinių ir Skandinavijos vienatinis,labai modernus dirbtinio šilko fabrikas, su eksportu į visus pasaulio kraštus.

Vartotojų kooperacijos taupomoji kasa pernai turėjo per 200 milionų kronų indė-

lių, o visų rūšių draudimo įstaigos Folksam atsakomybė pranešė 16 miliardų kronų.

Artimai su KF bendradarbiauja didelė kooperatyvinė automobilių savininkų sąjunga ir petrolio importo kooperatyvinė centralė, su nuosavais laivais ir stambiais sandėliais visuose miestuose. Taip pat eina ranka rankon su KF ir žvejų kooperatyvės organizacijos. Su butų ir namų kooperacija bendradarbiaujama taip pat, nors pastaroji visur pabrėžia ir išlaiko savo nepriklausomumą.

Švedijos vartotojų kooperacija turi bendrai vartotojams, ne tik savo nariams, didelės reikšmės ne vien tiesioginiai, tiekdama geros rūšies ir pateisinama kaina prekes, bet taip pat ir netiesiogiai. Panaikinusi pardavinėjimą bargan, ji išmokė žmones didesnio taupumo, didesnio ekonomingumo savo išlaidose. — Neseniai jos pavyzdį pasekė ir privati prekyba, panaikindama pardavinėjimą bargan. — Svarbiausia: įvedusi krašto rinkon žymų konkurencinį faktorių, vartotojų kooperacija privertė ir privačią prekybą ir pramonę žeminti prekių ir produktų kainas ir gerinti jų kokybę. Vartotojų draugijų nariai visai neverčiami, net neagituojami pirkti tik savose krautuvėse. Jiems laisva pirkti kur patinka. Lygiai vartotojų krautuvėse gali kiek nori pirkti ir nenariai. Ir nenariams, pateikus surinktus praeitų metų kasos kvitus, ir norintiems stoti draugijon, išmokamas 3% dividendas. — Keliolika vartotojų draugijų moka 4 ir 5%. — KF nariai, vartotojų draugijos, taip pat neverčiamos pirktis savo krautuvėms prekes tik iš KF ar jai tarpininkaujant. Jos gali įsigyti tinkamų prekių, kur patinka. Jų bendras pirkimas iš KF siekia ne daugiau trečdalio viso jų prekių pirkimo. — KF nariais gali būti tik vartotojų draugijos, kurios laikosi Rochdalio kooperacijos principų ir turi KF kongreso pripažintus įstatus. Joms taip pat privalu priklausyti KF revizijos skyriui, kuris kontroliuoja jų atskaitomybę ir legalią veiklą.

Gal didžiausią vaidmenį KF suvaidino ir vaidina, tai savo kova prieš monopolizmą. Prieš trisdešimts metų sulaužytas malūnų monopolis, vėliau margarino, paskum gumos dirbinių ir elektros lempučių. Elektros lempučių rinka krašte priklausė tarptautiniam monopoliui. Tie monopoliai diktavo kainas, kokias norėjo. Sunkesnė kova su ūkininkų sąjungos ekonominių organizacijų monopoliu, kurios remiasi politine jėga ir išnaudoja socialdemokratų partijos pastaraisiais metais susilpnėjusią padėtį.

Be savo spaudos ir trijų knygų leidyklų, KF turi maisto produktų tyrimo laboratoriją, bandomąją virtuvę, gražiais statybos darbais pagarsėjusią arkitektorių ir inžinierių kontorą, asistentų ir krautuvių vedėjų mokyklą, gimnastikos kursus ir vasarvietes tarnautojams. Be to, visuose didesniuose miestuose turimos prekybos kontoros, KF atstovybės. — Didžiausios vartotojų draugijos, Stockholmo, Malmo, turi savo atskiras krautuvių vedėjų ir pardavėjų mokyklas, o taip pat savas prekybos kontoras.

KF pasididžiavimas, tai jos 90.000 knygų ir raštų pavadinimų biblioteka, savos rūšies pasaulio didžiausia. Joje atsispindi Anglijos, Jungtinių Amerikos Valstybių, Prancūzijos, Vokietijos, Italijos ir kitų kraštų visuomeninė socialinė, ekonominė istorija, kooperacijos istorija, ir visuomeninių socialinių, ekonominių ir prekybos mokslų teorijos. Surinkta visa dauguma įvairiomis kalbomis utopinių romanų. Ten rasi, daug kur kitur nerandamus, Roberto Owėno ir Charles Fourier raštus. O taip pat ir kitų žymių socialinių reformatorių kitur neaptinkamus raštus. Todėl nenuostabu, kad tos bibliotekos patalpose neretai sėdi tyrinėtojai ir mokslo vyrai atvažiavę iš Amerikos, Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos, Naujosios Zelandijos, Afrikos ir Azijos kraštų. Toj bibliotekoj yra kaikas ir iš Lietuvos kooperacijos ir raštų Petro Šalčiaus, kuris Švedijos kooperatorių buvo augštai vertinamas.

Mažose vartotojų draugijose gali metiniuose susirinkimuose dalyvauti visi, ar beveik visi nariai. Jie renka dvejiems metams pusę valdybos narių, paprastai susidedančią iš penkių, ir tvirtina atskaitomybę. Valdyba iš savo pusės samdo komercinių reikalų vedėją, kuris jei nė iš pradžios, tai vėliau, įgijęs draugijos narių pasitikėjimą, išrenkamas valdybos nariu ir net jos nuolat perrenkamu pirmininku. Į didesnių draugijų susirinkimus renkami delegatai — atstovai. Dažniausiai jos nesitenkina viena valdyba, o renka mažesnę ar didesnę tary-

bą, kartais didesnę nei iš dešimties narių. Taryba jau iš savo pusės skiria, drauge ir prieš ją ir prieš metinį susirinkimą atsakingą valdybą iš kooperacijos reikaluose patyrusių narių, kuriems mokamas atlyginimas ir kurie todėl visą laiką turi dirbti vadovybėje.

Anksčiau siųsdavo visos vartotojų draugijos delegatus į KF metinį kongresą. Su užsienio ir vietiniais svečiais prisirinkdavo du tūkstančiai ir net daugiau žmonių. Kongresai darėsi nelengvai pavaldomi. Prieš trejetą metų pravesta reforma. Dabar apskričiai, viso 24, jau seniau ruošę savo metinius susirinkimus sritiniams reikalams aptarti ir turėję pastovias apskričių valdybas, ruošia savo konferencijas skyrium. Jose drauge su vietiniais reikalais svarstoma KF metinė veiklos apyskaita, įnešami pageidavimai, daromi sprendimai ir renkama delegatai į bendrą metinį KF kongresą. Tokiuose kongresuose dabar neprisirenka daugiau kaip 400 delegatų. Su svečiais apie 600. Ta pačia reforma kongresai padaryti kilnojami, kas metai renkasi vis naujoj vietoj, naujam mieste. Atsiekta didesnė decentralizacija ir tuo pat metu išlyginimas tarp įvairių sričių. Tai ne menkas daiktas. Tuo metu kai pietinių, tirštai gyvenamų krašto dalių vartotojų draugijos neretai gali pasigirti ir savo narių skaičiumi ir apyvartų didumu, mažesnės vartotojų draugijos šiaurėje turi pilną pagrindą didžiuotis savo išsiplatinimu gyventojų tarpe. Kaikur pietuose vartotojų kooperacija apima tik kokį gyventojų ketvirtadalį ar dar mažiau, o šiaurėje ir 70% ir dar daugiau. Jei vieni kooperacijos apskričiai galį keliaujančio metinio KF kongreso nariams parodyti pas save vieną, tai kiti, šiaurėje, kitą, nei kiek neblogesnį.

Švedijon atvažiavusio svetimšalio akį tuojau pagauna vartotojų draugijų krautuvės, ar Konsum ar Kooperatyva pavadinimu, ir savo arkitektoniniai dailia modernia išore ir gražiu racionaliu vidaus įrengimu. Patarnavimas ytin mandagus, greitas, prekės geros, pasirinkimas įvairus ir didelis.

Kaiką gali nustebinti ir tai, kad tos krautuvės ir lange stato ir pardavinėja greta savos gamybos ir maisto ir visų kitokių prekių savo konkurentų produktus, privačios pramonės gaminius. Švedų kooperatorių akimis žiūrint, tai visai tvarkoj. Švedijos vartotojų kooperacija jokioj srityj nesiekia monopolinės padėties, jos vyriausias tikslas: visose pramonės ir prekybos srityse išlaikymas laisvos konkurencijos. Švedijos vartotojų kooperacija visiškai nesiekia apimti savo narių visas gyvenimo sritis, padaryti juos socialistais, vienokiais ar kitokiais protestantais, ji tenkinasi siauresniu, bet tokiu svarbiu, uždaviniu: tiekti vartotojams geras prekes sąžininga kaina, išmokyti juos taupumo, kritiškumo prekių ir patarnavimų pasirinkime, o taip pat: branginti žmogaus nepriklausomybę ir jo iniciatyvos laisvę.

Dėl šių ypatybių Švedijos vartotojų kooperacija yra įgijusi ir savo narių ištikimumo ir savo priešininkų ar nuošaliai stovinčių respekto ir pagarbos.

Nedera peštis su kiekvienu, kuris mums nepatinka, bet taip pat negalima leisti, kad kas pradėtų šeimininkauti mūsų šešmargy ir vieton kviečių sėtų dirses.

V. Kudirka („Varpas" Nr. 7, 1889 m.)

OKUPUOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI

LIETUVIŲ TAUTOS GOLGOTA

S. ŽYMANTAS

Pirmieji penkeri antrosios bolševikinės okupacijos metai buvo lietuvių tautai skaudžiausi ir žiauriausi. Nerizikuojant apsirikti galima tvirtinti, kad per visą ilgų amžių savo istoriją lietuvių tauta nebuvo išgyvenusi tragiškesnio už šį laikotarpio, nebuvo kėlusi bestiališkesnio okupanto žiaurumus.

Ir visa tai vyko XX-ame amžiuje, kultūringam Vakarų pasauliui matant.

1918 metais iš naujo prisikėlusi nepriklausomam gyvenimui ir taip trumpai juo besidžiaugusi, lietuvių tauta, kupina gyvybingumo ir kūrybinės galios, tik pradėjusi visokeriopai tarpti, priešui užvaldžius jos šalį, gaivališkai ir nesulaikomai ėmė priešintis, nepasiduoti okupanto uždedamiems pančiams, kuriais jis siekė supančioti jos protą, širdį, valią ir troškimą laisvai, nepriklausomai gyventi.

Tą ryžtingą lietuvių tautos valią priešintis pavergimui sovietinis okupantas ryžosi sulaužyti jėga ir negirdėtu brutalumu.

Lietuvių tauta buvo kryžiuojama, ir tie metai jai buvo ir amžinai liks Golgotos metais, kurių kryžiaus kelio ji ir šiandien dar nėra užbaigusi eiti.

Amerikos lietuvių sumanumo ir energijos bei Amerikos valstybės vyrų palankumo dėka JAV-ių kongresas priėmė Kersteno rezoliuciją. Tas faktas sujudino viso pasaulio lietuvius rinkti medžiagą neteisėtam Lietuvos įjungimui į Sovietų Sąjungą ir sovietų vykdytam ir tebevykdomam lietuvių tautos moraliam ir fiziniam žudymui, jos golgotai įrodyti.

Kokia Kersteno rezoliucijos ir jo komisijos darbų bus didžiulė reikšmė Lietuvos laisvės bylai — įrodinėti netenka. Tai savaime aišku.

Tačiau čia reikia pabrėžti, kad mūsų, lietuvių, dabartinis susirūpinimas skubiai rinkti dokumentacinę medžiagą, liudytojų parodymus ir kt., kas reikalinga sovietų žiaurumams, tautos valios prievartavimui ir tautos naikinimui įrodyti, yra daugiau, negu pavėluotas.

Metų metais mes skyrėm savo laiką tuštiems tarpusavio ginčams, užuot jį skyrę, tarp kitų svarbių ir neatliktų darbų, taipgi Lietuvių Tautos Golgotos *Metraščiui* parengti.

Toji medžiaga, kurią mes šiandien suskatom surinkti Kersteno komisijos darbams, jau seniai turėjo būti surinkta, sutvarkyta, išversta į anglų kalbą, išleista ir toliau nuolat ir pastoviai renkama.

Tai, kas buvo daroma — Amerikos Lietuvių Informacinio Centro, Bendrojo Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio Užsienio Delegatūros (žiūr. išvežtųjų sąrašai BDPS/UD informaciniuose biuleteniuose) — nebuvo daroma pakankamai planingai ir išsamiai. Svarbiausia gi, tai nebuvo daroma visų — Lietuvos diplomatų, Amerikos lietuvių, rezistencinių ir užsienio politinių sluogsnių — sujungtomis ir suderintomis jėgomis. Todėl ir darbo išdavos toli gražu nepakankamos.

Lietuvių Rezistencinės Santarvės atstovų š. m. balandžio mėn. 24 d. Paryžiuje Lietuvos Diplomatijos Šefui pateiktas sumanymas įsteigti Krašto Reikalų Studijų Biurą dėl visiems žinomų ir nepateisinamų užsienio lietuvių tarpusavio santykių tik sumanymu ir pasiliko.

Antrosios bolševikų okupacijos žiauriausiojo laikotarpio faktus — okupanto bestiališkumą, lietuvių tautos valios prievartavimą ir falsifikavimą liudijančios dokumentacinės medžiagos tėra nedaug. Nesigilinsime čia į tai, kodėl taip yra, kodėl tos, šiandien ryšium su Kersteno komisijos darbais tiek svarbios dokumentacijos užsienyje tėra nedaug.

Ryšium su LRS-ės rengiamu Kersteno Komisijai darbu, o taipgi ir šiam straipsniui pailiustruoti čia spausdinamas vienas kitas dokumentas ir sovietinės okupacijos žiaurios realybės faktas.

Gal tai paskatins visus lietuviškus veiksnius sujungtomis jėgomis imtis pagaliau rimto darbo — rašyti Lietuvių Tautos Golgotos Knygą; diena iš dienos, faktas po fakto.

GAUTA 1947 m. XI. mėn. 15 d.

Reg. Nr. 252

Alytaus apskrities Merkinės valsčiaus Klepočių, Lizdų, Mižonų, Druskininkų ir kitų kaimų ūkininkai 1941-44 metų laikotarpyje visada pasipriešindavo raudoniesiems partizanams, kurie kelis kart bandė pulti tuos kaimus plėšimo tikslais. Todėl, užėję rusai stengėsi sugaudyti kaimų aktyvesnius vyrus. Juos negailėdami pagauti surengė nepaprastai žiarų atsiskaitymą. 1944 metais gruodžio 24 d. tai yra Kučių dieną, kai visas krikščioniškas pasaulis ruošėsi švęsti Didžiąją Kristaus Šventę, ankstyvą ir gražią žiemos rytą, pirmam sniegui padengus laukus ir miškus, pulkininko Silemzin ir jo adjutanto kapitono (pavardė nežinoma) vadovaujami 3000 kareivių apsupo Klepočių, Lizdų, Mižonų, Formos ir kitus kaimus. Prasidėjo negirdėto žiaurumo naikinimas, žudynės ir kankinimas civilių gyventojų. Bėgančius į mišką vijo raiti rusai ir saudė. Apsupę ūkius rusai apipildavo namus benzinu ir juos sudegindavo. Aštuonis gyventojus gyvus įmetė į ugnį ir sudegino: Mikalonį Roką 45 m. ir Mikalonį Juozą 50 m. tris kart mėtė į ugnį, bet jie vis išsokdavo, ketvirtą kartą neiškoko (jų rankos buvo surištos). Pamatę, kad šis budas nepatogus, kitus uždarė svirnuose ir sudegino: Kasiulyną Vincą 53 m., Muzikevičių Andrių 65 m., Muzikevičių Kazį 40., Muzikevičių Juozą 30 metų, Mikalonį Kazį 23 m. (invalidas), visus Klepočių kaimo ir Preskienį 70 metų Ryliškių kaimo.

Nušovė Muzikevičių Vladą 36 metų ir jo brolį Juozą 32 metų. Juos kartu sukiupdė su motina, gi priėjęs rusų leitenantas abu sūnus nušovė. Baranauską Kazį 76 metų prieš tai žiauriausiai sumušdami, Mikalonį Joną 68 metų durtuvais subadė. Muzikevičių Vytautą 17 metų gimnazistą. Jis buvo parvykęs tą dieną Kalėdų atostogų. Rusai jį suėmė ir varinėjo visą dieną. Vakare miške peršovė jam pilvą ir paliko. Ten jis visą naktį išgulėjo ir baisiausiose kančiose mirė. Muzikevičius Bronius 35, Novagruckas Stepas 58, Novagruckas Bronius 15 metų Ryliškių kaimo, Krukonį Vincą 45 metų, Karpušą Zigmą 40 metų, Burzdiką Antaną, Taručionių kaimo, Preskienį Karolį 36 metų, Preskienį 85 metų, bažnyčios tarną, ėjusį į rarotus, Krukonį 41 metų, Krukonį 50 metų, Burneiką 40 metų (atėjęs į svečius iš Meškasalio kaimo), Milių Joną 40 metų, Druskininkų kaimo, Dekinevičių Zigmą, Kinkiavos vienkiemis (nenormalus), Matonį 30 metų, Migliną 59 metų, Akstiną Juliu 28 metų. Beginant Formos kaimą nusove dar keturis asmenis, Capliką Julių 20 metų daužė buožėmis, kol apalpo ir pririšę už rankų prie vežimo per neįsivaizduoto kelio gruodą zovada atviko į Nemunaičio miestelį, kur numetė ant gatvės tiesiog deformą mėsos gabalą. Caplikas Julius už kelių valandų mirė. Vydami bėgančius žmones rusai dar nušovė per 30 asmenų.

Raudonarmiečiai buvo tiek įsiutę, kad sudegindavo net skiepus ir rąstus paruoštus statybai. Klepočių kaimo sudegino 19 ukių, Lizdų 7, Mižonių 1, Druskininkų 5, Rinkuvos dvarą, Taručionių 4, Bugninių 2, Verteikų 2, Vaboliių 9, Formos 3 ir Kinorių 3. Degindami neleido išvežti drabužių ir išleisti iš tvarto gyvulių. Jei iš degančio namo išbėgdavo šiaiau apsirengęs, tai tuojau nurengdavo rubus ir sumesdavo į ugnį, patį žmogų, baisiai sumušą vienmarškinį palikdavo sniege. Musė moteris, vaikus paglaudusi prie nuogos krūtinės, Vyrus persitrenkę mindžiojo krutinės kojomis.

...Kadangi buvo giedri gruodžio diena, tai gaisrai buvo labai iš toli matomi. Atvykęs iš Vilniaus kažkoks MGB majoras įsakė nutraukti degimą, tačiau dar po įsakymo gavimo buvo sudeginta 6 ukininkai. Tas siautėjimas užsitęsė iki trečios Kalėdų dienos. Areštavo apie 200 asmenų. Jų rankas surišo telefono kabeliu ir spygliuotom vielom ir varė apie 60 km. į Alytų. Varomų žmonių kančios buvo nepaprastos, nes rankos nuo suveržimo labai skaudėjo. Jei kuris apalpdavo, kad įsitikinti jog jis nesimuliuoja, sumušdavo sautuvų buožėmis ir visą kraujuose papludusį įmesdavo į vežimą. 5 dienas nedavė žmonėms vaigyti nei gerti. Laike karo Alytaus apskrities kalėjimas buvo sugriautas ir žmones laikydavo „zemliankose". Tai yra apie 3 metrų gylio duobės, iš viršaus uždengtos rastais užpiltais žemėmis. Atvarytus stumdavo žemyn ir žmonės griūdavo vienas ant kito laužydami sau rankas ir kojas. Tardant daugiausia reikalavo prisipažinti vokiečių gestapui teikus žinias. Kalėjime buvo nukankinti ir mirė Padegimas Vaclovas, Kudarauskas Antanas, Baranauskas Juozas. Ypatingu žiaurumu pasižymėjo leitenantas Gembicki, eilinis Lazauskas (pakeltas į leitenantus), leitenantas Balčiūnas (buvęs raudonasis partizanas, vadinamas slapivarde Selionok). Pulkininko Siemzino adjutantas už gerą uždavinio įvykdymą pakeltas į majoro laipsnį ir apdovanotas ordinu „za otvagu".

Faktų tikrumą tvirtinu, 1947. XI. 16

(parašas)

VGPŠ ADJUTANTAS

INFORMACINĖS ŽINIOS

.....

3. Bolševikų tardymo metodai.

Girkalnio valsčiaus (Raseinių apskr.) saugumas vartoja šiuos tardymo metodus:

a) tardomąjį pastato prie sienos ir daužo jo krūtinę širdies srityje,

b) adatomis bado panages,

...c) tardomąjį pasodina ant kėdės ir nejudant išlaiko tokioje padėtyje iki trijų parų laiko. Sujudėjus ar apimant miegui, sargybinis (jis dažnai keičiamas) muša jį šautuvo buože.

d) tardomąjį išrengia, atidaro kambario langus ir duris ir augštyn iškeltomis rankomis pastato skersvėjyje. Tokioje padėtyje tardomasis išlaikomas iki trijų parų laiko.

...Panasios tardymo priemonės vartojamos ir kitų valsčių saugume. Be to, Kauno saugume tardomuosius dažnai pakabina už suristų rankų ant tam tikro kablio ir laiko iki apalpimo. ... ...

...Aplamai, šiuo metu tardant bolševikai mažiau vartoja įvairius musimo įrankius, bet stengiasi rasti priemonių, kuriomis galėtų palaužti dvasinį atsparumą ir iš veik sąmonės bei proto netekusio tardomojo išgauti prisipažinimą.

Šilutės kalėjime, be kitų kankinimo priemonių, naudojami taip vadinamieji „geležiniai marškiniai", kurie tardymo metu uždedami tardomajam ir jais paleidžiama elektros srovė.

4. Bolševikų darbai.

— Š. m. liepos mėn. antroje pusėje vykdžiusi siautimus Seredžiaus MVD, įtarus partizanų ryšininkėmis, suėmė D. iš Burbiškių km. ir L. iš Viljaudų km. ir reikalavo vesti į partizanų stovyklas. Šioms atsisakius tai padaryti, emvedistai vieno ūkininko kieme jas viešai išžagino. Vėliau savo žvėriškumą pakartojo netoli esančiame miške. Tik sekančios dienos rytą nelaimingąsias paleido.

— Ariogalos milicijos viršininkas Rainys už smurtą prieš moteris bei kitas machinacijas net bolševikų buvo įkištas į kalėjimą. Likęs jo vietoje Lietuvos rusas Širvydas taip pat plačiai žinomas. Vakare Ariogalos miestelyje vengia pasirodyti bet kokia moteris ar mergaitė. Š. m. rugpiūčio mėn. Paliepių km. pas Janę A. Širvydas išžagino iš našlaičių prieglaudos pasiimtą pastarosios augintinę — 3 metų mergaitę.

— Š. m. spalio mėn. 6 d. Girkalnio valsčiaus 5 istrebitelių grupė su istr. Zaikum priešakyje visi paeiliui išniekino radę vieną namuose Surmantų km. N-tę. Aukos riksmas buvo girdimas ir tolimesnių kaimynų. Tuojau po to ta pati istrebitelių grupė, tik padidėjusi dar 2 milicininkais, Raščiukų km. susilaikė beelgetaujančias dvi vokiečių tautybės moteris, nusivarė į ten pat esančius krumus ir pakartojo savo „kultūringą" darbą.

— Savo tikrąjį veidą bolševikai parodo ir su kitomis elgetaujančiomis vokiečių moterimis. Štai š. m. rugpiūčio mėn. prie Birbiliškės miško (Šimkaičių valsč. Raseinių apskr.) dvi vokietes susilaikė emvedistų dalinys. Vieną iš jų Stalino ištikimieji užkankino, o antroji pusgyvė atėjo pas N. kaimo ūkininką ir papasakojo visą įvykį. Negyvėlę emvedistai užkasė įvykio vietoje.

— Šiaudinių km. (Seredžiaus valsč. Kauno apskr.) pas vieną ukininką apsinakvojusi vokietė moteris buvo uzpulta Seredžiaus MVD 14 vyrų dalinio su ltn. Žukovu priešakyje. Ryto metą ūkininko žmona patarė vokietei pasiskųsti Žukovui jo pavaldinių žiaurumu, tačiau ši verkdama tepasakė: „Kad jis pirmas..."

— 1946 m. rudenį Josvainių valsč. Kėdainių apskr. MVD ir istrebiteliai paėmė gyvus du partizanus (vieną iš jų sužeistą). Partizanus kankinant pasižymejo istrebiteliai broliai Džikai. Jie užmušė sužeistąjį partizaną, nupiovė jam galvą, pamovė ją ant mieto ir užmuštojo draugą privertė ją nešioti po Josvainių miestelį. Ši šiurpi procesija buvo atliekama kasdien apie savaitę laiko.

— Š. m. sausio mėn. 25 d. žuvę LLA VA MAR vng. vng. Uosis ir Papartis Seredžiaus miestelio gatvėje buvo pamesti apie tris savaites. Dėl neaiškių priežasčių (greičiausiai norėdami sužinoti, kas eis juos lankyti) bolševikai brolių lavonus leido pasiimti tėvams, bet, šiems rengiantis juos palaidoti, vėl atėmė ir pametė gatvėje. Tik vėliau užkasė ten pat, kur ir kitus žuvusiuosius. Pridedama nuotrauka padaryta Paparčio ir Uosio tėvams atidavimo metu.

— Š. m. spalio mėn. žuvęs partizanas Senuolis pradžioje buvo tik sužeistas, todėl istrebiteliai jam dar gyvam esant nulaužė rankas ir kojas. Kankinamojo riksmas buvo girdimas pamiškėje. Vng. Strazdas ir negyvas buvo badomas peiliais. Abu žuvusieji iš miško išvilkti už kojų pririšus arklius.

.....

6. Kitos žinios.

Pravieniškių darbo stovykloje, iš ten paleisto asmens žiniomis, esama 3390 žmonių.

Šilutės kalėjime, kaliniui mirus ir gydytojui jo mirtį konstatavus, kalėjimo prižiūrėtojai mirusiam „dėl didesnio tikrumo" dar prideda medinių kūju tris smūgius į galvą.

.....

Liepsnonis
BŠInSkV

ŽINIOS

* Į Vilniaus Valstybinį Universitetą priimta šiamet apie 700 studentų į pirmąjį kursą. Apie 100 jų bus pasiųsta į Maskvos ir Leningrado augštąsias mokyklas. Keletas vyks į Briansko ir Voronežo miškų ūkių institutus, į Vologdos pieninininkų institutą ir kt.

Įstoti į Vilniaus V. U. Gamtos Mokslų Fakultetą tarp kitų yra padavusi prašymą T. Maceitytė, baigusi Tauragės vidurinįją mokyklą. Ji gimusi 1935 m. 1940 metais ji buvo 5-ių metų, 1944 metais — 9-ių metų amžiaus. Šiandien ji studentė.

Šis nereikšmingas iš pažiūros faktas primena mums, kad Okupuotoje Lietuvoje į aktyvųjį gyvenimą išeina jau nauja, nepriklausomybės laikų neatmenanti karta.

* Tryliktoms Lietuvos okupacijos metinėms paminėti Paleckis „Tiesoje" (1953. VII. 21) rašo:

„Mūsų įmonėse gaminamoji produkcija eina į visus didžiosios tarybinės valstybės kraštus. Lietuvoje pagamintas staklės dirba Latvijos, Estijos, Baltarusijos, Uzbekistano, Armenijos įmonėse. Mūsų turbinas galima matyti Rusijos Federacijos ir Ukrainos įmonėse. Petrašiūnuose pagamintame popieriuje spausdinama Didžioji Tarybinė Enciklopedija. Jonavos meistrų rankomis gaminti baldai puošia naujųjų didingųjų Maskvos universiteto rūmų auditorijas, Maskvos viešbučius. Savo darbu Lietuvos darbo žmonės didina mūsų mylimosios tarybinės Tėvynės turtus, prisideda prie tarybinių žmonių medžiaginės gerovės kilimo."

* Vedamajame „Daugiau susirūpinimo darbo žmonių kasdieniais reikalais" „S. L" 1953. VII. 10 d. rašo: „Švenčionių rajono Žemės Ūkio artelių „Laisvė" ir „Naujasis Gyvenimas" kolchozininkai nevisad gali pirktis vietos krautuvėse žibalo, lempų, druskos, muilo ir kitų ūkio apyvokos prekių".

* „S. L." 1953. VII. 16. laiškuose redakcijai „Kaip prekiaujama Zarasuose" rašoma: „Indų-Ūkio krautuvėje nėra pačių paprasčiausių dalykų. Durų kabliukui gauti reikia važiuoti į kaimyninę respubliką, į Daugavpilį..."

* Kauno Politechnikos Institutas 1953 metais paruošė 319 inžinierių.

Hidrotechnikos fakultetas išleido 54 dipl. inž., Chemijos-technologijos fakultetas 84, mechanikos fakultetas 45 ir pan.

Tačiau daugiau negu pusė naujų inžinierių nelieka dirbti Lietuvoje, o vyksta dirbti Rusijon į Kuibiševo ir Stalingrado hidroelektrinių, Maskvos požeminių geležinkelių tinklo, Leningrado, Vladivostoko (!) ir kitų miestų pramonės statybas.

* Atrastos senojo Vilniaus vandentiekio liekanos.

Istoriniuose dokumentuose galima rasti duomenų, kad XVI amžiuje Vilniuje veikęs vandentiekis. Vanduo ėmėjams buvo tiekiamas mediniais vamzdžiais.

Šiąmet remontuojant vandentiekio įrengimus Vilniaus gatvėse, surastos tų medinių vamzdžių liekanos. Jų rasta Tiesos (buv. Barboros Radvilaitės), Vingrių gatvėse ir Minsko plente (buv. Juodasis kelias).

Surasto medinio vamzdžio dalis turi medinę įmovą, kuri jungia vieną vamzdį su kitu. Radinys perduotas Istorijos-etnografijos muziejui.

„Žmonijos progresas turi neįžiūrimą galią. Niekas iš to, kas jėgos sukurta ir prievartos palaikoma, niekas iš to, kas žemina žmoniškumą ir remiasi žmogaus asmens paniekinimu, negali ilgainiu išsilaikyti".

Leon Blum

ATEITIES SUSITVARKYMO KLAUSIMAIS

ŠVIETIMO IR KULTŪRINIO GYVENIMO ORGANIZAVIMO TEMOMIS

K. BARYS

Tarp visos daugybės įvairiausių problemų, kurios iškils Lietuvai atsistatant, trys bus stambios ir tikrai reikšmingos:

1. Ekonominio gyvenimo atstatymas ir pasukimas jo į tinkamas vėžes, kad jis kuo geriausiai galėtų plėtotis ir tauta trumpiausiu laiku ištrūktų iš skurdo, į kurį dabar yra patekusi.

2. Didelio susirūpinimo kelia ir kels žmonių ūkio klausimai. Pats pagrindinis viso gyvenimo variklis yra dvasinė ir fizinė žmogiškoji jėga. Pakankamas jos kiekis ir tikslus panaudojimas visada lėmė ir lems krašto gerovę. Jeigu Nepriklausomojė Lietuvoje normaliam ūkio išplėtojimui trūko gana daug žmonių, tai ką bekalbėti dabar, kai apsti masė yra sunaikinta, nenormalių gyvenimo sąlygų sumažintas prieauglio kiekis Krašte, o tremtyje atsidūrę žmonės sparčiu tempu nyksta svetimose kultūrose.

3. Reikės labai apgalvotai išspręsti ir žmonių dvasinio bei kultūrinio gyvenimo atstatymo, tolimesnio jo ugdymo klausimus, nes intelektualinis išprusinimas, dorinis subrendimas yra tos jėgos, be kurių negalima jokia žmoniškesnė visuomenė, o tuo labiau visos tautos organizacija, kuriai skirta atlikti tokie sudėtingi uždaviniai.

Kaip kultūrininkui, man ypač rūpi paskutinioji problema. Neturiu galimybės išdėstyti visos plačios daugiašakės kultūrinės programos. Tenoriu vienu kitu straipsniu iškelti labiausiai rūpimus klausimus.

* * *

Viena reikšmingųjų kultūrinio gyvenimo sričių, be abejo, yra mokykla. Kiekviena tauta organizuoja mokyklas, sutelkia joms turinį pagal krašto pajėgumą, žmonių ar valdančiųjų sluogsnių nusistatymus, krašto ūkinę sistemą, vienokių ar kitokių bendrųjų ar pedagoginių idėjų įsivyravimą, žmonių palinkimus, tautos kultūrinį subrendimą. Visi šitie momentai atsiliepia į mokyklų tipus, jų vidinę sąrangą, mokyklų kokybę ir kiekybę.

Mūsuose kultūrinė pažanga buvo sparti. Nors dar mokyklinė sistema nebuvo visai savaranki, iš mūsų gyvenimo sąlygų išaugusi ir turėjo nemaža spragų, bet ji jau turėjo subrandintą mokyklinį personalą ir ėjo sveiku keliu. Tai mes gražiai pastebėjome, kai mūsų mokiniai ir studentai atsidūrė Vakaruose ir patekо į jų mokyklas. Daugelyje kraštų jie parodė pranašumą prieš tokio pat amžiaus ar klasių vaikus. Aiškus nukrypimas į Vakarų kultūrą, pasisavinimas jos brandžių laimėjimų, mūsų krašto mokyklai buvo aiškiai teigiamas. Atsistatančiam Kraštui ir vėl reikės daug ką nusiziūrėti į tuos pačius šaltinius. Tik po gilaus pasiruošimo nenutraukiant ryšių su įvairių kraštų kultūrine pažanga, bus galima įeiti į grynai savarankišką kelią.

Kad mokyklų reikalas svarbus ir patriotiškai nusiteikusiai tremtinių daliai rūpi, matyti iš dažnai pasirodančių svarstymų spaudoje. Kalbos apie tinkamiausius mūsų kraštui mokyklų tipus, jų programas, visą mokyklinę sistemą, rodo, kad žmonės galvoja kaip geriausiai sutvarkyti švietimą, kuris naudingiausiai patarnautų mūsų kraštui. Tai labai sveikas reiškinys. Jau kuris laikas tremtiniai galvoja, kartais net labai kategoriškai pasisako ir apie būsimos mokyklos santykius su pačia valstybe. Ir tai gerai: diskusijos išaiškina patį dalyką. Nors mes nebūsime tie pionieriai, kurie gros pirmuoju smuiku, Kraštui atsistatant, nors ir susidursime su Krašte likusių žmonių pakitusiu mentalitetu, visdėlto mūsų pareiga bus visomis jėgomis prisidėti prie Krašto atstatymo ir savo nusistatymus, laimėjimus lygiateisiškai su Krašte likusiais žmonėmis pareikšti. Mums taip pat rūpi mokyklos su valstybe, tiksliau — su jos administracija, santykiai. Todėl pirmuoju straipsniu ir norėčau šį klausimą pasvarstyti.

Kiek spaudoje teko aptikti valstybės ir mokyklos santykių reikalu, rašančių nuomones galima sugrupuoti šitaip:

1. Kultūrinį ir švietimo darbą reikia išjungti iš valstybės administracijos aparato, pailekant jį privačių asmenų ar tam tikrų organizacijų žinioje,

2. Mokyklas palikti, kaip iki bolševikų okupacijos kad Lietuvoje buvo, valstybinės administracijos priklausomybėje, leidžiant steigti ir privatines mokyklas,

3. Mokyklas pavesti tik valstybinei administracijai.

Nors ir labai gražiai kiekviena vienminčių grupė gina savo nusistatymus ir pažiūras, iš esmės jos nieko neįneša naujo. Plačiame pasaulyje rasime seniai išbandytus dalykus, kurie tik mūsų kraštui tegali būti šiokia tokia naujiena. Atrodytų, kad ir rašalas be reikalo liejamas. Ar tai taip jau svarbu, kas mokyklas išlaiko ir jomis rūpinasi? Atrodo, kad daug svarbiau, kaip tos mokyklos veikia, kokios dvasios jos vadovaujamos, kiek nenusižengiama natūralei tėvų teisei reikalauti, kad jų vaikų auklėjimas būtų vykdomas pagal jų nusistatymus, religinius bei pasaulėžiūrinius įsitikinimus. O šitam dalykui galį visiškai lygiai nusižengti ir privatinė ir valstybinė mokykla. Mūsų pareiga turėtų būti rūpintis, kad kiekvienoje mokykloje būtų griežčiausiai paisomas ir nedviprasmiškai vykdomas kiekvienos modernios konstitucijos paragrafas, laiduojąs sąžinės laisvę. Tik tokiu būdu apsaugosime ir prieauglį ir jo tėvus nuo sąžinės išprievartavimo, švenčiausių žmogaus įsitikinimų laužymo. Čiagi ir yra tas nesantaikos obuolys, dėl kurio kyla visas erzelis.

Jeigu pasieksime šitokio susitarimo, prieisime šitokios nuomonės — beliks pasvarstyti vienų ir kitų nusistatymo praktiškumą bei tas aplinkybes, kurios bus galimos, Kraštui atsistačius.

Kad švietimo įstaigos niekada negalės ištrūkti iš valstybės kontrolės, mums visai aišku jau iš to, jog vienas iš pačių esmingiausių ir reikšmingiausių elementų, kuris leidžia pačiai valstybei veikti ir egzistuoti, yra piliečių valstybinė sąmonė. Tos sąmonės palaikymas ir ugdymas, pilietinių dorybių išplėtojimas, dorybių, kurios yra susietos su žmogaus dvasinių jėgų išaugimu, jų etiniu ir moraliniu lygmeniu, būdamas pačiu valstybės pagrindu, negali jai, kaip didžiuliam organizmui, nerūpėti. Čia valstybės administracija visada kišis į švietimo darbą ir statys griežtus ir visai teisingus reikalavimus.

Norėdama krašte išlaikyti ir kelti kultūrinį lygmenį, valstybė žiūrės ir kokybinio priaugančių kartų parengimo. Gerais norais pavienių žmonių, organizacijų, kokios jos bebūtų, ar sambūrių negalima nei pasikliauti nei pasitikėti, nes labai dažnai, be oficialiai skelbiamų principų, kurie gali būti tikrai nedviprasmiški, atsiranda antraeilių, iškreipiančių skelbiamuosius tikslus. Ir čia einama nuo nuliaus iki begalybės.

Geras pavyzdys — J. A. V-ės, tas didžiausių laisvių kraštas. Daugumas švietimo įstaigų šiame krašte privačiose rankose. Pasitikėta piliečių padorumu ir didžiuoju konkurencijos principu. Bet kas iš to išėjo? Kas gyvena šioje valstybėje, puikiai mato tokios švietimo politikos vaisius: pati valstybė, gaudama kokybiškai blogai paruoštus įvairiausių specialybių žmones, turėj išreikšti visišką nepasitikėjimą augštajai mokyklai ir įvesti svarbiausioms mokslo šakoms valstybinius egzaminus. Vadinasi, kokybiniam žmonių paruošimui ir čia atsirado kontrolė.

Šiaip ar taip, mūsų laikais valstybė nebėra tik nusistovėjusios tvarkos saugotoja. Ji daugiau ir daugiau ima vadovauti ir ūkiniam gyvenimui. Susiraizgę įvairių kraštų prekybiniai, pramoniniai ir kitokie ūkiniai santykiai ima riboti privatų asmenį, nors ir būtų išlaikomas bendrasis nuosovybės principos. Tokiai padėčiai esant, valstybei labai svarbu turėti įvairioms ūkio šakoms tinkamai paruoštų kadrų, kad krašto gamyba būtų našiausia, nes tik tokiu būdu tegalima patikrinti piliečių gerovę. Valstybei svarbu turėti krašte tokią švietimo sistemą, kuri atitiktų bendruosius kultūrinius reikalavimus ir įvairių ūkio šakų nevienodą pasiskirstymą atskiruose šalies regionuose. Ne tik mokyklų tipai, bet ir jų tikslingas išdėstymas valstybėje čia turi reikšmės. Turėdama savo rankose raktą, valdžia daug lengviau gali šitą uždavinį atlikti.

Visais laikais, o ypač kraštui atsistatant, švietimo reikalams skiriamos lėšos ir jų tikslus panaudojimas yra pirmaeilės reikš-

mės dalykas. Atsisakius valstybinės mokyklos principo, atsiras didelis pavojus, kad tos lėšos bus be jokio reikalo blaškomos ir jomis pasiekiami labai riboti laimėjimai. Ten, kur iki šiol veikė viena mokykla ir jos tikrai pakako, privačių asmenų grupės, jų pasaulėžiūriniai reikalavimai gali nebetilpti vienos mokyklos rėmuose. Atsiras paralelizmai, mokyklų suskaldymas. Lėšos bus nenaudingai eikvojamos. Valstybė gi neturės nei teisės nei galios šitam procesui sulaikyti; priversti piliečius, kad jie paklustų vienai kuriai jų pasaulėžiūrinei grupei ir atsisakytų nuo savo pažiūrų į vaikų auklėjimą, būtų daugiau, negu nusikaltimas. Pačios mokyklos būtų silpnos, žymiai menkiau aprūpintos, atsirastų pedagoginės jėgos trūkumas ir jos menkas sunaudojimas. Mūsų manymu, turėtų būti atvirkščias veiksmas: kiek gyventojų išdėstymas leidžia, reikia į vieną mokyklą suimti kuo daugiausia mokinių. Didelė mokykla daug geriau atliks savo paskirtį. Imkimė pradžios mokyklą. Esant didesniam klasių skaičiui, augštesniuosiuose skyriuose jau galimas net dalykinis dėstymas. Be to, kaimų mokyklos ateityje turėtų vaidinti daug didesnį vaidmenį kultūriniame apylinkės žmonių gyvenime: negerai, jeigu mokinys, baigęs mokyklą, visai nutraukia su ja ryšius. Reikėtų rasti priemonių ir būdų, kad jis visą gyvenimą žiūrėtų į ją, kaip į reikšmingą veiksnį, kur jis galį rasti sau dvasinės šviesos. Vakariniai kursai, biblioteka, net tam tikros kultūrinės pramogos čia turėtų rasti vietos. Tik tokiu būdu bus jaunimas atitrauktas nuo nežavėtinų kaimo vakaruškų, nibrių ir palenktas šviesesniam kultūriniam gyvenimui. Todėl daug geriau būtų pagalvoti, kaip nugalėti atstumus, pašalinti kliutis, pajėgią ir stiprią mokyklą sudaryti, sumažinti surištų su mokykla tėvų ir vaikų vargus, negu leisti jai susmulkėti, susiskaldyti ir pavirsti nereikšminga, o ko gero, pasidaryti dar ir peštynių objektu.

Svarbus čia ir tam tikras moralinis aspektas. Susiskaldžiusi mokykla turės nevienodą kiekį mokinių. Visiems suprantama, kad toji, kuri bus mokiniais gausesnė, gaus ir didesnį biudžetą, sakykim, proporcingą auklėtinių sumai. Kitokia aritmetika vargu bebus įmanoma. Bet ar toks lėšų pasiskirstymas atitiks realią padėtį? Kiekvienas, nusimanąs apie mokyklos gyvenimą, tuojau pasakys, kad ne: mažesnioji bus žymiai nuskriausta. Vadinasi, piliečiai ir jų vaikai bus nuskriausti, nors jie mokės tokius pat mokesčius, atliks valstybines prievoles, reikalui esant, galvas guldys už savo kraštą. Taigi ir pilietinis teisingumas prieštarauja grupiniam švietimo reikalų išparceliavimui.

Krašto pobūdis, gyventojų pasiskirstymas jame lemia nemažai mokyklos gyvenimui. Didelės pramonės šalyse, kur gyventojų dauguma susispietusi miestuose, mokykla daug mažiau nukentės, jeigu ji bus ne tik ūkinio gyvenimo, bet pasaulėžiūriniu atžvilgiu labiau diferencijuota. Čia daug lengviau išsprendžiama susisiekimo problema, ir žmonių interesai žymiai mažiau nukenčia, jeigu toje pačioje gatvėje penkios ar šešios to paties tipo mokyklos, bet įvairių konfesijų, grūpinių sambūrių vadovaujamos. Mūsų kraštui šitoks pasiskirstymas neišeis į naudą. Net ir didesniuose Lietuvos centruose daug geriau būtų, kad mokykla aprūpintų labiau ūkinius reikalus, negu kuriuos kitus.

Lietuva apsupta stiprių ir galingų valstybių, kurios visada turėjo ir turės nevisai gerų nusiteikimų jos atžvilgiu. Toji valstybės situacija turi diktuoti ir tam tikrus skirtingus nusiteikimus krašto valdyme ir piliečių auklėjime. Kadangi kraštas ilgą laiką buvo nenaudingose mūsų tautai sąjungose ir okupacijose, tauta neteko daugybės žmonių: vieni įsiliejo į kitų tautų tarpą ir išnyko, išvykdami iš krašto, kiti, daugiau pasienių zonose, nors ir likdami Lietuvos žemėse, neteko tautinės sąmonės, pasidarė dvikalbiai arba ir iš viso pasisavino svetimą kalbą. Gi į mūsų žemę atvyko nemaža ir kitataučių. Taigi, turėjome ir turėsime nemažą kiekį žmonių, kurie sudaro tikrąją mažumą, ir tokių, kuriuose reikės pažadinti tautinę sąmonę. Su šiais žmonėmis mūsų santykiai bus kitokio pobūdžio, negu su tais gyventojais, kurie sudaro valstybės branduolį. Jie gi turi ir turės teisę į savo gimtąją kalbą, savitą kultūrą. Niekas negali ir negalės siaurinti jų kultūrinių siekimų. Jie norės savų mokyklų ir kitų švietimo bei kultūros įstaigų. Mūsų uždavinys bus vienas: nepažeidžiant jų žmogiškųjų teisių, išauklėti tuose žmonėse vasltybinę sąmonę. Ir čia daug lems tai, koks bus principinis valsty-

bės ir mokyklos santykis. Jei bus vadovaujamasi mintimi, kad valstybė yra mokyklų šeimininkė, mažumų mokyklos, dirbdamos tiesioginiai jos prižiūrimos, netaps antivalstybiniais lizdais, kaip kad jos yra buvusios prieš 14 metų.

Išeinant iš mūsų Krašto situacijos, daug mažiau tegalima pasitikėti piliečių padorumu, negu tose šalyse, kurios nėra apsuptos priešiškų jėgų, turi ilgais amžiais nusistovėjusią ir, galima sakyti, išsistovėjusią valstybinę sąmonę, kurios turi pakankamai jėgos savo interesams ginti. Kaip atrodytų mums, jei privačios pačių lietuvių mokyklos dirbtų antivalstybinį darbą? O juk mes žinome kraštus, kur profesoriai, net visas mokyklos personalas, apklausinėjami, tardomi, kaip antivalstybiniai žmonės. Tiems kraštams, nors privačių mokyklų buvimas ir labai neigiamas, nėra, turint galvoje jų pajėgumą, toks pavojingas, kaip mums. Kas garantuos, kad suprivatinus mokyklas, tie patys dalykai nevyks ir pas mus?

Iš bendro nusistatymo reikia išskirti tam tikrą mokyklų skaičių, kuris tikrai turi turėti savotišką autonomiją ir gali būti bendruomeninio ar net privataus pabūdžio. Bet tokių mokyklų nedaug. Šiaip jau visa švietimo sistema turėtų būti valstybinės administracijos rankose. Platesnių teisių reikėtų suteikti augštosioms mokykloms, nedarant išimties iš bendros sistemos.

KETURIOS NUOMONĖS APIE SPAUDOS LAISVĘ

„Dėkoju Dievui, kad čia nėra nei laisvų mokyklų, nei spaustuvių, ir tikiuosi, kad per šį šimtmetį jų neturėsime. Nes mokslas atnešė neklusnumą, herezijas ir sektas į šį pasaulį, o spauda išplatino jas, kaip lygiai ir šmeižtus prieš geriausią valdžią. Tegu Dievas mus saugo nuo jų abiejų!"

Berkeley, Anglijos Karališkasis Gubernatorius Virginijoje, 1671 m.

★

"Kodėl žodžio ir spaudos laisvė turėtų būti leista? Kodėl valdžia, kuri daro tai, ką laiko esant teisinga, turėtų pati leisti save kritikuoti? Ji neturėtų įduoti opozicijai tokių pražūtingų ginklų. Idėjos yra daug pavojingesnės, negu šautuvai. Kodėl kiekvienam žmogui turėtų būti leista įsigyti spausdinimo presą ir sėti pragaištingas nuomones, skirtas daryti sunkumus valdžiai?"

V. I. Lenin, pirmosios sovietinės valstybės steigėjas.

★

„Kur spauda yra laisva ir kiekvienas žmogus sugeba skaityti, ten viskas saugu."

Thomas Jefferson, trečiasis J. A. V. prezidentas.

★

„Ar mato šios rūšies polemistas, kiek žalos jis atvelka lietuvybės reikalams, platinimui lietuviškos spaudos, lietuvių apšvietimui? Ar numano, kiek sunaikina pasišventimo, kiek užgesina šviesos spindulių, kiek iškilmingiausių gero ir laimės troškimų sutrukdo savo broliams? Ne, nemato ir nenumano, nes denuncijantišką polemiką gimdo didelis fanatizmas, taip didelis kad jis visai nustelbia ir protą ir sąžinę... ...Skaudu išgirsti, kad abipus Nemuno tūlose vietose kunigai bendrai puola visus lietuviškus naujos gadynės raštus, drausdami juos žmonėms skaityti. Aišku, jog draudžia skaityti tik tamsuoliai, kurie nežino, ką darą, bet pragaištis lieka pragaištimi",

Vincas Kudirka, pirmasis Varpininkas, 1898 m.

LIETUVOS ATSTATYMAS

JAUNOSIOS KARTOS PROGRAMA

Vyt. Kavolis

Nepriklausomybę atgavus, būdingi Lietuvos visuomenės bruožai (šalia lietuvių skaičiaus sumažėjimo bei slavais ir mongolais atmiešimo) bus šie: visuomeninio audinio pairimas, įvairūs konfliktai bendruomenėje ir jaunosios kartos pakitimas komunistinės propagandos bei jai pasipriešinimo įtakoje.

Visuomeninis audinys ne tik bus sovietų išardytas ir pakeistas, bet išlaisvinimo bus dar sykį, dabar jau sovietinis, išardytas. Po pirmojo, entuziasmo persunkto, bet chaotiško poišlaisvinimo laikotarpio, visuomenės audinys ims iš naujo formuotis, ir maža ką mes čia galėsime nuo savęs pridurti. Bet nauji socialiniai susigrupavimai (kiekvienas pasisavinąs tam tikrą savo narių interesų ir jų asmenybių sritį) tegalės sudaryti bendruomenę tuomet, jei bus jungiami bendros vertybių sistemos.

Vertybės — tai ašis, apie kurią koncentruojasi iš įvairių šaltinių perimti kultūros elementai, kad sudarytų vieningą, savarankišką ir nuo kitų skirtingą kultūrą. Ši integruoja asmenybes, sudarančias bendruomenę. Štai kodėl pagrindinis bendruomeninio Lietuvos atstatymo klausimas yra vertybinė integracija: ji yra visų trijų esminių sociokultūrinių sistemų — kultūros, bendruomenės ir asmenybės — susikryžiavimo ir bendro funkcionavimo pagrinde. Jos alternatyva yra prievarta, visai nepriklausomai nuo geros ar blogos vyriausybės valios, nuo demokratinių ar nedemokratinių pažiūrų, ir pairimas.

Išlaisvintas kraštas bus skaldomas įvairių tarpgrupinių konfliktų (žr. mano str. 1953 m. „Varpo“ 1 nr.), kurie galės būti išspręsti kaip tik socialinio gyvenimo bendromis vertybėmis sistemingu ir nuodugniu persunkimu. Jų pagrindu liks tradicinė mūsų kultūra, išsaugota iš dalies sovietų pavergtųjų, iš dalies tremtinių lietuvių tarpe. Abi šios dalys bus paveiktos savo skirtingo vystymosi sąlygų. Todėl tradicinės vertybės niekada neprisikels savo „pirmykštėje grožybėje“. Nebepatenkindamos pilnutinai lietuvių, jos turės būti papildytos naujais pradais.

Tai, ką bus įgiję tremtiniai ir Lietuvoje pasilikę, bus iš esmės skirtinga. Patenkinamos vertybių sistemos (ideologinės kultūros) sukūrimas reikalaus jų suderinimo po tam tikrom visa vyraujančiom prielaidom. Mūsų tikslas, kad šios prielaidos būtų humaniškos, demokratinės ir pažangiai (arba socialiai) liberalios vakarų vertybės. Tik šių vertybių pasisavinimas gali būti pagrindu suvienyti Lietuvos gyventojams, integruoti jos kultūrą ir pasiekti socialinės taikos, reikalingos bendruomeninio (ir ūkinio) atstatymo planavimui. Tik jos suvienys įvairius okupacijos ir ištrėmimo išdavoje kilusius žmonių pareikalavimus ir jų idealus į vieną veiklos programą ir sudarys lanksčias sąlygas tolimesniam vystymuisi, vis labiau išlaisvinančiam kūrybingas ir vidiniai rekonstruktyvias bendruomenės jėgas.

Jaunimui — tiek Lietuvos, tiek išeivių bei tremtinių — tenka čia kertinės svarbos pozicija. Dėlto, viena, kad jie sugebės platesne, praeities ir įpročio (ir, tikėkime, beprotiško partiškumo) nesuvaržyta perspektyva pažvelgti į gyvenimą ir jautriau suvokti dabartinius jo reikalavimus. Pagaliau, jaunoji karta turės daugiausia energijos ir vaizduotės — nesakome, kad to pakanka. Energija bus tada kūrybinga, kai išreikš gyvai ir giliai suvoktą, nuoširdžiai išgyventą ir drąsiai formuluotą principinį turinį.

Lietuvos jaunimas komunizmui greitai nepasiduos, bet visgi liks jo paveiktas. Todėl jame galime tikėtis rasią: dialektinio mąstymo absoliutumo, ideologinių argumentų, pasemtų iš komunistinės teorijos (ir lengvai nesunaikinamų!); griežtumo, militantiškumo, problemų suprastinimo, kylančio iš pasipriešinimo kovos situacijos. Galime laukti militarizmo, išplaukiančio iš nuolatinio jaunimo ryšio su Raud. Armija ir propagandos per mokyklas ir organizacijas. Jaunimas neabejotinai bus paveiktas ypatingo sovietinės sistemos jam skiriamo dėmesio (pvz., „balsavimo“ teisė nuo 18 m.

amžiaus, 15.2% vietinių tarybų narių jaunesni kaip 24 m. a. 1939 m., 10% visų pramonės įmonių vedėjų jaunesni kaip 30 m. a.). Jaunimo palyginamasis (palyginkime su ta ignoracija, kuri yra tremtinių jaunimo bendruomeninė dalia!) reikšmingumas sovietinėje sistemoje ir pogrindžio judėjime atsilieps panašaus reikšmingumo reikalavimu ir Nepr. Lietuvoje. Atitinkamai ryškesnį vaidmenį turės ir tremtinių jaunimas, negu tas, kuriam jis, išskyrus dalį studentijos, ruošiasi ar yra ruošiamas.

Jeigu išlaisvinimas taps tikrove netrukus, jaunimui dar nesant giliau indoktrinuotam, tatai entuziastinga banga išlaisvins jo kūrybines energijas, sužadins jauno visuomeniškumo potvynį. Šiuo atveju tremtinių jaunimas turės labai aiškią užduotį į atgijusią visuomeniškumo srovę įnešti vertybes ir formas, kurių joje stigs: vertybes, išplaukiančias iš vakarietiškos, pagarba žmogui, laisvei, tiesai, skirtingai nuomonei, pagrįstos tradicijos; ne ideologinio fanatizmo, o mokslinės prielaidos metodą visuomeniniame gyvenime; ir formas, demokratines turiniu (rusiškoji demokratijos samprata net ir tada, kai ji praktikuojama — ir ji dažnai praktikuojama net mūsų tarpe — tėra daugumos diktatūra).

Jeigu okupacija ilgėliau užtruktų, jinai galėtų paveikti jaunesniuosius lietuvius, kad pirmuoju momentu bendradarbiavimas darytųsi sunkus. Jis palengvėtų, jei vieni kitus ir jų patyrimus suprastume; jei suvoktume ideologinį universą, kurio kategorijomis formuojasi jų dvasinis pasaulis. Neužmirškime, jog vien tautiškumas, kuris ilgiausia išliks mažiau paliestas sovietinio spaudimo, neužpildo viso dvasinio pasaulio. Įsisunkia jin ir kitos vertybės, neįgyjamos atsitiktinai per šeimą ir aplinką, o reikalingos diskusijų, literatūros ir pan. kultūrinių priemonių pagalbos; jos gi SSSR yra tik vienos krypties. Jos apspręs jaunimo vertybes ir tuo pačiu jų elgesį, apribodamos žinomų vertybių lauką net tada, kai joms bus moraliai pasipriešinta..

Pirmuoju momentu galime laukti nesupratimo, nesutarimų ir gausių priekaištų. Dvasiniai pasauliai, sustatyti komunistinėje sistemoje, gali pairti, ir šis pairimas pasireikš įvairiomis formomis, jų tarpe (1) agresyvumu ir (2) abejingumu visuomeniniams reikalams. Tai pastebėta buv. Hitler-Jugend tarpe, ir giminiška forma tremtinių jaunuomenėje. Šios dvasinis pasaulis todėl nėra tinkamai suvisuomenintas, kad formavosi nuolatinio socialinių ir kultūrinių formų griuvimo, kitimo ir visus pastovius dydžius nuvertinančios kovos atmosferoje. Jau vien dėlto galima laukti didžiausio dėmesio vertų socialinio elgesio problemų (tariamasai „paviršutiniškumas" ir neatsparumas svetimoms įtakoms). Tinkamas jaunimo suvisuomeninimas yra viena iš aktualiausių krašto atstatymo užduočių, aktuali ji yra tremtyje, tačiau reto sistemingai suvokiama. Principų nušviestas bendradarbiavimas visuomeninėje plotmėje yra vienintelis kelias į karo ir tremties cinikos nuniokotų asmenybių atstatymą.

Jaunuosius iš šio galimo abejingumo į plačiuosius visuomeninio veikimo barus išvesti, juos integruoti į atsistatančią (iš gana skirtingų sudėtinių dalių) lietuvių visuomenę, jų asmenybes atstatyti apie naujas, į juos kalbančias ir pasitikėjimą žadančias vertybes — yra kaip tiktai tremtinių jaunimo užduotis. Tai jo užduotis, visai neprikausomai nuo to, ar bus jis jai pasiruošęs. Kad buv. Hitler-Jugends ir BDMaedels visuomeniškai vis dar nepavyksta rekonstruoti ir jie šalinasi bendruomeninės veiklos, kur tik gali — paaiškintina nebuvimu kompetentingų jaunos kartos atstovų, kurie galėtų į šias apgriautas asmenybes, kaip lygus lygiam, jaunas jaunam, ieškantis ieškančiam, prabilti ir ką reikšminga pasakyti. Jaunimą rekonstruoti ar sužadinti tegali patys jaunieji. Iš jų pačių išeinąs judėjimai tegali pažadinti pakrikusios jaunosios kartos visuomeniškumą; bet tam pasiekti jie turi duoti ką naujo ir reikšmingo.

Jaunosios kartos programa Lietuvos atstatymui aiški. Mes, visų pirma, nesirūpiname ūkio atstatymo planavimu, nes jis priklausys nuo to, kiek mums pavyks mūsų *bendruomenę* atstatyti. Mes domimės ir rūpinamės visuomeniniu atstatymu — pirmine atstatymo problema — ir ypatingai: pozityvia kova su dogmatinėmis, žmogui gyvenimą griaunančiomis įtakomis; būdais jaunosios kartos visuomeniniam atstatymui ir įsiliejimui į dinamišką bendruomenę užtikrinti; ir, pagrinde, sukūrimu vertybinio pamato lietuviams susiburti į priekin žen-

IŠ MOKSLO PASAULIO

ORO TORPEDOS

J. VĖBRA

Ginklų konstruktorių nuolatinės pastangos numesti toliau ir galingesnį sviedinį Antrame Pasauliniame Kare išvystė naują artilerijos rūšį — oro torpedas.

Oro torpeda yra panaši į nuo seno laivyne vartojamą ginklą — povandeninę torpedą: tai sviedinys, aprūpintas nuosavu varikliu ir krypties išlaikymo įtaisais, tik lekiantis ne vandeniu, bet oru. Ilgą praeitį turinti kovos raketa yra viena oro torpedų rūšis.

Raketa — seniausias šaunamasis ginklas. Kinijoj ji buvo žinoma ir vartojama nuo 13-jo šimtm. prieš Kristų. Europon ji atkeliavo 13-me šimtm. ir pirmojoj 19-ojo šimtmečio pusėje vaidino ypač svarbų vaidmenį Britų kariuomenėje. Vėliau visose kariuomenėse kovos raketas pakeitė tikslesnis patrankos sviedinys, kuris vyravo Pirmojo Pasaulinio Karo kautynių lauke. Dabar reiškiasi atvirkščia tendencija. Besiruošdamos antrajam pasauliniam karui, didžiosios valstybės, ypač Vokietija (nuo 1930 m.) ir kiek vėliau D. Britanija, gyvai susidomėjo kovos raketomis ir iš viso, platesne prasme, oro torpedomis. Karui prasidėjus, abi kariaujančios pusės oro torpedų tobulinime ir panaudojime pradėjo karštligiškai lenktyniauti. Britai raketinio ginklo griebėsi pačioje karo pradžioje, galima sakyti, iš prievartos. Atsitraukdami iš Prancūzijos, jie neteko žymios dalies savo priešlėktuvinės artigiančią, solidarią bendruomenę. Mūsų jėgos turi būti nukreiptos taikos, tarpusavio užuojautos ir pagalbos idėjiniams pagrindams formuluoti. Laisvės supratimas, įglaustas drauge su visišku asmeniniu įsipareigojimu į vieną mums reikalingos demokratijos sampratą; žmogaus gerovė, kaip jis ją patsai (o ne koks moralės policininkas!) supranta, turi tapti mūsų programos branduoliu.

Vertybiniam atstatymui ruoštinasi jau dabar: (1) išsiaiškinant pagrindus ir vertybes, kad būtų galima jas perduoti, kaip gyvą liepsną tiems, kurie bus labai gerai susipažinę su viena, antihumaniška ideologija (geriau, kaip dauguma mūsų su *betkuria*!); (2) jas derinant, organizuojantis ir buriant priemones šiems tikslams siekti. Visų pirma: reikia drąsios vaizduotės susiderinti ten, kur bendri idealai — ir kur skyrybos, nors kažkada ir nuoširdžios, ima galutinai atgyventi savo realią reikšmę ir tepalieka nešvankiu slogučiu. Tik solidari, susipratusi ir organizuota jaunoji karta atliks savo užduotis, kurias atlikti ji privalo: nuo to daug priklauso. Tai tikslas, įkvėpiąs visą mūsų veiklą.

Kiekvienas turi atlikti savo pareigą ten, kur jis pastatytas. Mes gi, politiniai žmonės, kurių dalia yra jieškoti likusiam pasauliui sutarimo, esame reikalingi visų pagalbos. Ir kartą mes tą pagalbą priimam, iš mūsų pusės turi būti tai daroma su pasiryžimu įvykdyti visa, kas žmogiškai įmanoma.

Mūsų sąžinė neturi likti nebylė. Klausykimės jos kiekvienoje vietoje, kiekvieną valandą. Ir vieną dieną mūsų padangėje suplevėsuos laisvės vėliava. Tada mums bus leista kreiptis į jaunimą ir jam pasakyti: „Štai dirva, kurią mes išvalėme, galvodami apie jus; dabar statykite geresnį pasaulį."

Ernst Reuter (neseniai miręs Vakarų Berlyno burmistras)

(Iš kalbos „Mokslo ir Laisvės" Kongrese, įvyk. 1953. VII. 26 d. Hamburge.)

lerijos. Jai atstatyti reikėjo daug laiko ir išteklių, tad kovai su vokiečių lėktuvais ir teko paskubomis organizuoti kovos raketų gamybą. 1941 m. rudenį rusų žemo skridimo lėktuvai („šturmovikai") pirmą kartą panaudojo kovos raketas prieš žemės taikinius. Juos pasekė kiti. Nuo 1942 m. kovos raketas pradėjo vartoti amerikiečiai, 1943 m. vokiečių naikintuvai sėkmingai panaudojo mažytes artimo veikimo kovos raketas prieš sąjunginininkų bombonešius. Pagaliau vokiečiams, prof. W. Braun pastangų dėka, pavyko pirmiesiems realizuosi tolimo skridimo galingas valdomąsias oro torpedas, kurių pagalba jie tikėjosi palaužti britų atsparumą. Pirmoji tokia torpeda (A-1 arba V-1, Vergeltungswaffe nol) pragariškai tarškėdama nusileido ir sprogo Londone 1944 m. birželio 12 d. naktį. Per tris mėnesius šis, dar labai netobulas, oro torpedų prototipas Londone ir apylinkėse užmušė 5479 žmones, sužeidė 15.934, ir sugriovė didelį kiekį pastatų. Nuo rugsėjo mėn. 8 d. triukšmingąją torpedą V-1 pakeitė tylesnė ir greitesnė raketinė oro torpeda A-4 arba V-2 (Vergeltungswaffe no 2). Jei karas būtų ilgiau užsitęsęs, vokiečių oro torpedos būtų padariusios britams kolosalių nuostolių. Po šio vokiečių bandymo nebeliko skeptikų dėl kovinės oro torpedų vertės.

Nors raketinis ginklas yra vienas iš seniausiųjų, tačiau dabartinės oro torpedos yra tiek pranašesnės už savo pirmatakes, kad jas reikia laikyti visiškai nauju kautynių įrankiu.

Oro torpedos svarbiausios dalys yra variklis, valdymo prietaisai ir kovos užtaisas.

Oro torpedos, variklio atžvilgiu, yra dviejų labai skirtingų tipų: alsuojančio tipo ir raketinio tipo.

Alsuojančiojo tipo torpedos variklis reikalingą sau deguonį imasi iš oro, o raketinė torpeda visas varomosioms dujoms susidaryti reikalingas medžiagas (degalą ir deguonį) turi savyje kieto mišinio ar dviejų skysčių pavidalu.

Beveik visos alsuojančiosios oro torpedos yra varomos vamzdžiasprausminio variklio, kuris gali būti tolydinio arba plastėjančio veikimo. Tolydinio veikimo vamzdžiasprausminis variklis (brėž. Nr. 1) yra labai paprastas, jame nėra judomųjų dalių. Jį sudaro iš abiejų galų atdaras vamzdis su įrengimais skystam degalui paduoti ir jo mišiniui su oru padegti. Torpedai skrendant pirmyn, oras su spaudimu veržiasi per plačią variklio gerklę. Jis čia maišosi su įšvirkščiamu skystu degalu ir tolydžio dega. Įkaitusios degimo dujos sudaro didelį slėgimą ir veržiasi per variklio užpakalinę angą — sprausmę. Milžinišku greičiu besiveržiančių per sprausmę dujų gyvoji energija nepaprastai didelė. Ji stumia variklį ir visą torpedą pirmyn pagal veikimo ir atoveikio dėsnį.

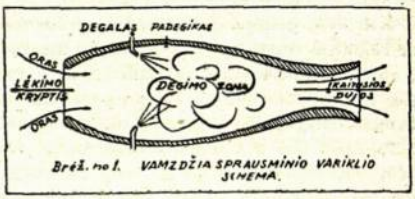

Brėž. no 1. VAMZDŽIA SPRAUSMINIO VARIKLIO SCHEMA.

Plastėjančiojo veikimo variklis tesiskiria nuo tolydinio tik tuo, kad jo gerklėje yra dideli virpą vožtuvai, per kuriuos oras ne tolydžio, bet periodiškai, po keliasdešimt kartų per sekundę (dažnumas pareina nuo degimo kameros ilgio) patenka į variklį, o iš variklio periodiškai įkaitusios dujos išsiveržia per sprausmę. Tuo būdu varoma torpeda lėkdama kalena, panašiai kaip automobilio išmetamasis vamzdis, kaf nuo jo nuimtas duslintuvas, tik, žinoma, daug stipriau.

Vamzdžiasprausminis variklis gali veikti lėkdamas tik dideliu greičiu ir tuo būdu suspausdamas per gerklę patenkantį orą. Todėl alsuojančioji raketa reikalinga didelio greičio, artimo garso greičiui. Šį pradinį greitį jai suteikia arba pagelbinis raketinis variklis arba katapulta. Alsuojančiojo tipo torpedą lengva pažinti iš plačios angos jos nosyje.

Raketinio tipo varikliui nereikalingas oras. Mažų raketinių torpedų varomajam užtaisui naudojamas parakas ar kuri kita kieta medžiaga, turintį savyje pakankamai deguonio ir galinti degti nenaudodama oro. Didelės raketinės torpedos dažniausia varomos dviem skirtingais skysčiais, kurie sumaišomi padegimo momentu. Vienas šių skysčių tiekia deguonį, o kitas dega. Karštos degimo dujos, panašiai kaip ir vamzdžiasprausminiame variklyje, išsiveržia dideliu greičiu per sprausmę, stumdamos torpedą pirmyn (brėž. Nr. 2).

Nepriklausydama nuo oro, raketinio variklio varomoji torpeda geriausia veikia dideliuose augščiuose, kur nėra oro pasipriešinimo. Ten ji pasiekia milžinišką greitį, pav. 2000 metrų per sekundę. Projektuose figuruoja greičiai iki 6000 metrų per sekundę. Dabartinės galingiausios raketinės oro torpedos pakyla iki 200 km, o mokslo reikalams skirtosios — daugiau kaip 400 km. Iš panašių augščių pasakiškais greičiais tyliai nusileidžiančios raketinės torpedos ginybai sudarys gana keblų uždavinį.

Kuri yra geresnė — vamzdžiasprausminė ar raketinė oro torpeda? Nelengva atsakyti. Vamzdžiasprausminis variklis 5 ar 6 kartus ekonomiškesnis už raketinį degalo atžvilgiu, lengvesnis, pigesnis, tinka tolimam skridimui. Bet būdama priklausoma nuo oro, vamzdžiasprausminė torpeda negali pasiekti didelių augščių (gerai veikia tik iki 12-15 km.) ir tokių greičių, kokius pasiekia galingosios raketinės torpedos. Artimo skridimo, ypač mažoms torpedoms, raketinis variklis aiškiai tinkamesnis. Tolimines torpedos bandomos ir gaminamos abiejų tipų. Prie kurio bus apsistota, sunku atspėti. Greičiausia bus sugalvotas koks nors naujas tipas, pranašesnis už abu čia aprašytuosius.

Patenkinamam taiklumui pasiekti oro torpedos reikalingos stabilizacijos ir valdymo. Artimo skridimo raketinės torpedos stabilizuojamos sparneliais ar pelėkais, panašiai kaip vilyčios. Tolimesnio ir tolimo skridimo oro torpedos stabilizuojamos ir valdomos žiroskopinių arba radarinių įrengimų.

Žiroskopas dėl greito sukimosi turi didelę inerciją. t. y. tendenciją išlaikyti turimą padėtį erdvėje. Jei torpeda pakrypsta į šoną, tarp jos išilginės ašies ir kryptiniam valdymui skirto žiroskopo ašies susidaro skirtingas kampas. Kampui pakitėjus, pakinta su juo surišta varža, atitinkamame laidininke atsiranda kampo pakitėjimui proporcinga elektros srovė, kuri, sustiprinta, perduodama krypties vairus valdantiems varikliams. Krypties vairai gali būti išorinių sparnelių pavidalo (veikia tik iki 10-12 km., kol yra pakankamai oro), arba vidinių sparnelių pavidalo sprausmėje (veikia tik kol dirba sprausminis variklis), arba reakciškai veikiantieji sprausminio variklio principu. Šiuo atveju, paleidus suspaustas dujas per mažytę torpedos uodegoje įtaisytą sprausmę, pav., į kairę nuo torpedos lėkimo krypties, jos uodega bus pastumėta į dešinę, o visa torpeda pakryps į kairę, ir pan. Tokiu pat būdu valdoma ir torpedos pakila. Dar reikalinga trečia stabilizacijos sistema, kuri kliudytų torpedai suktis apie savo ašį, nes, torpedai pasisukus, susimaišytų krypties ir pakilos valdymo sistemos. Ši trečia stabilizacijos rūšis įgyvendinama pakreipiamais išilginiais pelėkais, kol torpeda lekia oru, arba suspaustas dujas naudojančiais tangentiškai įtaisytais reakciniais

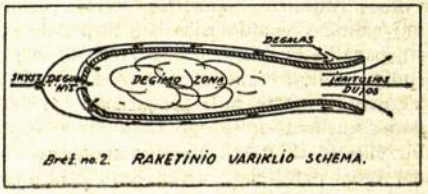

Brėž. no 2. RAKETINIO VARIKLIO SCHEMA.

vairais. Vokiečių V-2 tolimine oro torpeda buvo aprūpinta trimis žiroskopais: krypties, pakilos ir sukimosi stabilizacijai. Tačiau neužtenka torpedą stabilizuoti. Vien tik stabilizuota torpeda, išlėkusi viršūne į viršų, kristų žemyn užpakaliu. Reikia tad ją valdyti, palaipsniui keisti jos pakilą ir pagaliau visiškai apversti. Tai pasiekiama keičiant valdymo žiroskopų padėtį pagal laiką, laikrodinių mechanizmų pagalba. Laikrodžių, žiroskopų bei motorais aprūpintų vairų kombinacijos dėka, torpeda gana tiksliai seka iš anksto jai nustatytą trajektoriją.

Vairų sistema labai elegantiškai išspręsta galingoj tolimėj J. A. V. oro torpedoj *Viking*: šios torpedos visą raketinio variklio sprausmę galima pakreipti į betkurį šoną. Tuo būdu ta pati sprausmė tarnauja torpedai varyti ir ją valdyti.

Laikrodinė žiroskopinė oro torpedų valdymo sistema pastaruoju laiku pasiekė augšto laipsnio, tačiau ji liko nepatogi ta prasme, kad, torpedą paleidus, nebeturima į ją įtakos. Šio trūkumo neturi labiausia šiuo metu paplitusi radarinė torpedų valdymo sistema. Radaru sekant torpedos skridimą ir radio bangomis veikiant vairų motorus, torpeda tolydžio valdoma per visą jos skridimą. Tačiau ir ši sistema turi ydų. Žemės kreivumas riboja trumpų bangų radaro veikimo atstumą, o ilgų bangų radaras nepakankamai tikslus. Be to, radaro įsakymus

gali falsifikuoti priešas, ar bent juos trukdyti.

Tolimo skridimo torpedos galėtų būti tiksliai ir saugiai išlaikomos iš anksto joms skirtoj trajektorijoj pačioje torpedoje įtaisytu teleskopiniu radaru — pagal laiką ir padėtį — vienos ar kelių žvaigždžių atžvilgiu, t. y. pačiu seniausiu navigacijos metodu. Tokios torpedos priešas negalėtų suklaidinti, nes ji keliautų teatsižvelgdama į jai skirtą žvaigždę, nereaguodama į jokius žemiškus signalus. Šia prasme dedama daug pastangų, teigiamais rezultatais neabejojama, tačiau iki praktiško šios idėjos įgyvendinimo dar praeis eilė metų.

Oro torpedos valdymas žiroskopais, radariniais signalais ar teleskopiniu radaru pagal žvaigždes yra gana grubus ir tetinka torpedai atvesti į taikinio sritį. Visiškai ją priartinti prie taikinio reikalingi kad ir netolimo veikimo, bet jautresni įtaisai. Šį uždavinį atlieka *automatinio persekiojimo radaras*, kurio veikimo spindulys nesiekia toliau kaip keli ar keliolika km. Automatinio persekiojimo radaras pradeda veikti, torpedai artėjant prie taikinio. Juo aprūpinta torpeda skleidžia pirmyn elektromagnetines bangas, kurios atsispindi nuo taikinio. Jei siunčiamųjų ir grįžtančiųjų atsispindėjusių bangų kryptys sutampa, torpeda tęsia skridimą ta pačia kryptimi, jei tarp siunčiamųjų ir grįžtančiųjų bangų susidaro kampas, jis padidinamas ir perduodamas vairavimo įtaisams, kurie atstato torpedos kryptį į taikinį. Tokiu būdu torpeda pati kaitalioja savo trajektoriją persekiodama jai skirtą taikinį, kurio joks manevravimas nebegali išgelbėti.

Bet kiekvienas mechanizmas turi savo inerciją ir savas paklaidas, tad ir autom. persekiojimo radaro tikslumas gali nebūti pakankamas torpedai atvesti į visišką sąlytį su taikiniu. Todėl nedideliems taikiniams skirtos oro torpedos, be tolimojo valdymo ir autom. persekiojimo įtaisų, aprūpinamos dar *artybiniais degtuvais*, t. y. tokiais degtuvais, kurie susprogdina torpedą, kai tik ji priartėja prie taikinio tiek, kad sprogdama jį sunaikintų. Tiesioginis pataikymas nereikalingas. Artybinių degtuvų yra keleriopų: vieni veikia fotocelės principu (sprogsta, apšvietimui sumažėjus, kai suartėja su taikiniu),kiti jautrūs taikinio skleidžiamai šilimai (infraraudoniems spinduliams), dar kiti naudoja magnetinį principą. Tačiau pats tinkamiausias pasirodė artybinis degtuvas radaro principu. Esminę šio degtuvo dalį sudaro labai mažytis radio siūstuvas ir priimtuvas. Ši nuostabi į saują telpanti radio stotis semiasi energiją iš akumuliatoriaus arba mažytės dinamo mašinos, sukamos degtuvo galvutėj įtaisytos oro turbinos. Paleidus torpedą, po tam tikro laiko atsipalaiduoja ramybės stovyje užblokuota artybinio degtuvo radio stotis ir pradeda skleisti pirmyn trumpas radio bangas. Siunčiamosios bangos degtuvui neturi įtakos, bet, torpedai artėjant prie taikinio, atsispindėjusios radio bangos tampa vis stipresnės ir pagaunamos degtuve įtaisyto radio priimtuvo. Jos rezonuoja su siunčiamosiomis bangomis, sudarydamos sudėtines bangas, kurių dažnumas pareina nuo taikinio atstumo. Kai oro torpeda pakankamai priartėja prie taikinio, siunčiamųjų ir grįžtančiųjų bangų atstojamojo bangavimo dažnumas pasidaro tinkamas degtuve įtaisytam stiprintuvui veikti ir sužadina detonatoriaus sprogimą. Degtuvą iš anksto galima nustatyti, kokiame atstume nuo taikinio jis turi sprogti.

Radarinio degtuvo mintis kilo amerikiečiams 1940 m. Realizavimas buvo sunkus. Amerikiečių laivyne radarinis degtuvas buvo pradėtas naudoti 1943 m. sausio mėn. Kai 1944 m. birželio mėn. vokiečiai pradėjo bombarduoti Londoną oro torpedomis, amerikiečiai lėktuvais nugabeno britams radarinių artybinių degtuvų, kurių dėka priešlėktuvinių sviedinių ir raketų efektingumas padidėjo apie 5 kartus. Greitu laiku tiek V-1 torpedų buvo numušama, kad vokiečiams jas naudoti nebeapsimokėjo. Jos buvo pakeistos greitesnėmis raketinėmis torpedomis V-2. Šiuo metu britai turi ir savo gamybos puikų radarinį artybinį degtuvą.

Tokiu būdu tolimo skridimo oro torpedų valdymo sistema yra trilypė. Pirmąjam, ilgiausiam, valdymo etapui tarnauja laikrodžių tvarkomi žiroskopai, arba išoriniai radaro signalai arba torpedos teleskopiniai— radarinis įtaisas, kurio pagalba torpeda seka jai skirtą kelią, laikydamasi tam tikros apskaičiuotos padėties vienos ar kelių žvaigždžių atžvilgiu. Atlėkus torpedai į taikinio sritį, pradeda veikti tikslesni radariniai automatinio persekiojimo įtaisai, kurie atveda torpedą visai arti taikinio. Čia ateina eilė artybinio degtuvo, kuris, torpedai

prisiartinus prie taikinio jos naikinamosios galios atstumu, susprogdina torpedos užtaisą. Torpedos kovos užtaisas gali būti įvairus: papr. sprogstamoji medžiaga, atominis užtaisas, padegamasis ar kuris kitas.

Taktinio panaudojimo atžvilgiu oro torpedas galima skirti į tris rūšis: *strategines* tolimo skridimo torpedas, leidžiamas nuo žemės ar nuo laivo (ir nuo pasinėrusių povandeninių laivų!), *priešlėktuvines*, leidžiamas nuo žemės ar nuo laivų į oro taikinius ir *lėktuvines* torpedas, leidžiamas iš lėktuvų į oro ar žemės taikinius.

Strateginių—tolimo skridimo — oro torpedų klasiškas pavyzdys yra vokiečių raketinė 1944 m. *A*-4 arba *V*-2. Ji savo laiku buvo puikus galingos vokiečių technikos kūrinys ir net šiandien nėra nustojusi savo vertės. V-2 yra raketinė alkoholiu ir skystu deguoniu varoma torpeda, valdoma laikrodiniais žiroskopiniais įtaisais. Paruošta skridimui sveria 12,8 to. (apie 8,7 to. sudaro alkoholis ir deguonis); kovos užtaiso svoris 1.0 to. Pasiekia 1560 m. per sekundę greitį ir 100 km. augštį. Nuskrenda per 300 km. Tai gana sudėtinga mašina, sudaryta iš apie 30000 atskirų dalių. 1945 m. vokiečiai užbaigė projektą dvilaiptės torpedos *A*-9/*A*-10, kuri būtų svėrusi 110 tonų ir su viena tona sprogst. medžiagos būtų skridusi 5000 km., pasiekdama 2760 m. per sekundę greitį. Ji buvo skirta transatlantiniam bombardavimui, bet karas baigėsi, nespėjus ją realizuoti.

Vokiečiai (Dr. E. Saenger, 1942 m.) buvo suprojektavęs dar įspūdingesnį ginklą — raketinį bombonešį, kuris, pasiekdamas 400 km. augštį ir 6000m. per sek. greitį, turėjo skristi 23000 km. Jis nebuvo realizuotas.

Į Vokiečių V-2 torpedą panašių raketinių milžinų statosi ir J. A. V. Maždaug tokio pat dydžio yra *Hermes A-II* (1951 m.); su 1 tona sprogst. medž. lekia 120 km. Dar didesnė *Hermes A-III*. Jau kiek anksčiau paminėta J. A. V. oro torpeda *Viking no* 7, nors sveria nepilnas 5 tonas, tačiau tiek pat galinga, kiek ir V-2: su 900 kg. naudingo svorio ji yra pasiekusi 135 km. augštį, o su 450 kg. — net 220 km. Šiuo metu jau yra du nauji patobulinti Vikingo modeliai: no 8 ir no 9. Iš alsuojančio tipo strateginių oro torpedų galima paminėti J. A. V. *Matador* (1950-1951 m.), apie 6 to. svorio, siekia iki 800 km.; panašaus galingumo ir *Regulus* (1950); abi varomos turbosprausminių variklių.

Priešlėktuvinės torpedos mažesnės už strategines. Joms nereikia siekti tiek toli, bet jos turi būti ypatingai greitos, todėl beveik visos yra raketinio tipo, dažniausia varomos kietu degalu. Valdomos žemės radaru ir automatinio persekiojimo įtaisais. Visos aprūpintos artybiniais degtuvais. Tipingi priešlėktuvinių oro torpedų pavyzdžiai yra J. A. V. 1949 m. *Lark* (0.5 to. svorio, varoma azoto rūgštimi ir anilinu), 1950 m. *Nike* (120 kg. svorio, taip pat varoma dviem skysčiais; pasiekia 15 km. augštį), 1952 m. *XF* 98 arba *Falcon*, triskart greitesnė už garsą, gaminama masiškai; 1952 m. XF 99 arba *Bowmark* yra varoma dviejų variklių kombinacijos — vamzdžiasprausminio ir raketinio. Mūsų kariuomenei gerai žinomos šveicarų firmos *Oerlikon* 1950 m. priešlėktuvinė torpeda sveria 250 kg. ir pakyla arti 20 km.

Lėktuvinės oro torpedos, skirtos svaidyti iš lėktuvų į lėktuvus arba į žemės taikinius, yra paprastesnės. Skirtos netolimam skridimui, jos dažniausia neturi tolimojo valdymo įrengimų, o tik automatinio persekiojimo įtaisus. Pačios mažiausios apsiriboja artybiniu degtuvu. Jų tipingi pavyzdžiai yra J. A. . 1949 *Mighty-Mouse*, 8 kg. svorio, sulenkiamais, vietos neužimančiais sparneliais; paleista iš naikintuvo, pasiekia greitį arti 900 m./sek. Tai puikus naikintuvų ginklas prieš bombonešius. Gaminama masiškai. Panaši 1949 m. *Oerlikon* 8 *cm*. lėktuvinė torpeda sveria 10 kg. ir pasiekia greitį arti 700 m. per sekundę. Iš didesnių galima paminėti J. A. V. 1951 m. *Meteor*, 230 kg. svorio, varoma dviem skysčiais, pasiekia arti 1000 m./sek. greitį; 1951 m. *Sparrow* 120 kg. svorio, varoma kietu mišiniu, taip pat pasiekia arti 1000 m./sek. greitį; šios didesniosios lėktuvinės torpedos turi radarinius tolimojo valdymo įrengimus. To paties tipo prancūzų lėktuvinė torpeda *MATRA M*. 04 sveria per 400 kg; bet tepasiekia tik apie 500 m./sek. greitį.

Pateikdami oro torpedų pavyzdžius, nepaminėjome rusų. Tas nereiškia, kad jie šiuo ginklu nesidomi. Priešingai, perėmę iš vokiečių oro torpedoms tyrinėti įrengimus, daug pavyzdžių ir šimtus įgudusių specialistų, be abejo jie toliau vysto vokiečių projektus. Kadangi Sovietuose karo reikalams

IŠ NESENOS PRAEITIES

PIRMIEJI SAVARANKIŠKO TVARKYMOSI BANDYMAI

(Atsiminimų nuotrupos)

T. VIDUGIRIS

Okupacinis vokiečių režimas Lietuvoje 1915-18 metais daugeliu atžvilgių buvo kietesnis, negu 1941-44 metais.

Kasdienį eilinio lietuvio gyvenimą sunkino toji aplinkybė, kad nebuvo jokios savos lietuviškos administracijos.

Drauge su rusų armija 1915 metais iš Lietuvos pasitraukė ir visa rusų civilinė administracija. Okupavę Lietuvą, vokiečiai nepaisė buvusio Lietuvos administracinio padalinimo. Jų steigiami apskričių ir valsčių centrai buvo steigiami ne gyventojų reikalams tenkinti, bet ten, iš kur vokiečiams atrodė patogiau valdyti.

Visa administracija — apskričių ir valsčių valdybų viršininkai bei pareigūnai, policija, žandarmerija, miškų valdininkai, dvarų valdytojai ir ūkvedžiai, įmonių vedėjai — visi jie buvo išimtinai vokiečiai. Tik kaimų seniūnai ir miškų eiguliai buvo lietuviai, vokiečių skiriami ir neretai jiems parsidavę.

Be žandarmerijos leidimo vietiniai gyventojai negalėjo išvykti iš savo apskričių ribų. Nuo saulėlydžio iki saulei patekant niekam nebuvo leidžiama išeiti iš savo namų ir juose žibinti šviesą. Civilių žmonių gyvenimas buvo reglamentuotas griežtų taisyklių. Kiekvienai darbovietei ar ūkiui buvo skiriamas labai ribotas darbininkų kiekis. Darbo jėgos perteklius prievarta buvo vežamas Vokietijon arba turėjo eiti dirbti į vokiečių valdomus dvarus, lentpjūves, miško kirtimo darbus ir kt. Ūkininkai buvo apkrauti didelėmis pyliavomis ir alinami nuolatinių gyvulių rekvizicijų. Okupacijos pradžioje turėjęs keliolika ligi dvidešimties raguočių ūkininkas — jos pabaigoje neretai tebeturėjo tik vieną ar du.

Prekyba buvo kuone visiškai suvaržyta. Gyventojai turėjo verstis turėtais senais ištekliais. Būtiniausios prekės (žibalas, druska, geležis) buvo įsigyjamos tik slapčiomis iš vokiečių šmugelninkų, neretai tik už auksą.

Apie kultūrinį, juo labiau politinį, lietuvių veikimą vokiečiai nė girdėti nenorėjo. Lietuviams informuoti ir jų galvosenai formuoti vokiečiai leido dienraštį „Dabartis“, perdėm persunktą tvirtinimų, kad „Lietuva bus neatskiriama Reicho dalis. Tik 1917 metais buvo gautas leidimas patiems lietuviams leisti savąjį laikraštį, tačiau jis buvo griežčiausiai vokiečių cenzūruojamas ir nekartą uždarinėjamas.

Slapčia Lietuvoje pasilikę arba iš vokiečių nelaisvės pabėgę rusų kareiviai sudarė miškuose besislapstančias plėšikų gaujas,

---

ištekliai neriboti, reikia manyt, kad oro torpedų technikoje jie yra gana toli pažengę.

Oro torpedos būsimame kare neabejotinai vaidins svarbų vaidmenį. Priešlėktuvinės ir lėktuvinės neypatingai tolimo skridimo oro torpedos jau dabar gaminamos masiškai ir yra pakeitusios dalį tos pačios paskirties klasikinės artilerijos. Kovai su kelis kartus greitesnėmis už garsą oro torpedomis arba raketiniais bombonešiais šiuo metu nematyti kito ginklo, kaip tik dar greitesnė, valdymo ir persekiojimo įtaisais bei artybiniu degtuvu aprūpinta torpeda. Būsime liūdininkai greičio rungtynių tarp puolamųjų ir ginamųjų torpedų. Šiose rungtynėse svarbų vaidmenį vaidins atominiai varikliai, apie kuriuos kolkas dar nėra paskelbtų duomenų. Kiekvienam ginklui vėliau randamas priešginklis, tačiau šiuo metu puolamieji ginklai yra toli pralenkę ginamuosius. Čia galbūt ir glūdi III-jo Pasaulinio Karo atidėliojimo priežastis.

kurios plėšė ir žudė gyventojus. Gyventojų situacija buvo juo sunkesnė, kad apiplėštą, bet gyvą išlikusį ūkininką vokiečiai baudė (neretai sušaudydavo) už tariamą pagalbą plėšikams-belaisviams, populiariai kaimo žmonių vadintiems „plienčikams".

Tačiau ir tokiomis sąlygomis lietuviai nenuleido rankų. Steigė mokyklas, suaugusiems kursus ir pan. Mokyklai ar kursams steigti leidimą tekdavo pirktis už ūkines gėrybes — lašinius, sviestą.

Tokią štai Lietuvą buvau radęs 1918 m. birželio mėn., grįžęs iš Rusijos, kur ketveris metus buvau tarnavęs caro armijoje.

Grįžęs į Lietuvą, apsigyvenau savo tėviškėje, Palaukių kaime, Subačiaus valsčiuje.

Kaip buvęs rusų armijos karys, buvau įpareigotas kas savaitę registruotis Subačiaus žandarmerijoje ir kaip tėvų ūkiui „nereikalingas" darbininkas buvau paskirtas darbams miškuose.

Na, niekis — vergauja vokiečiams visi lietuviai, galiu kiek ir aš pavergauti. Tvirtas įsitikinimas, kad vergija baigsis, padeda pamiršti vargus.

Rudenį vokiečių kariniai daliniai palaipsniui pradėjo iš Lietuvos trauktis. Jų įkandin slinko raudonasis slibinas — rusai bolševikai. Tačiau vokiečiai neatleido kietų okupacinių varžtų ligi paskutiniųjų savo pasitraukimo dienų.

Įsikūrusi Vilniuje Lietuvos Vyriausybė buvo išleidusi atsišaukimą, raginantį sudarinėti parapijinius (valsčių) komitetus. Tie komitetai turėjo pasidaryti Lietuvos administracijos užuomazga ir perimti iš vokiečių valsčių administravimą.

Tėviškės kaimo gyventojų buvau išrinktas pirmuoju Subačiaus valsčiaus komiteto nariu.

Paskirtą dieną vykstu į pirmąjį komiteto posėdį. Posėdis šaukiamas vokiečių Amtsvorsteher'io. Posėdyje dalyvauja: Amtsvorsteher'is, (leitenanto laipsnio), žandarmerijos vachmistras Voicke (mažlietuvis), kaimo seniūnai ir keliolika mūsų — kaimų rinktųjų atstovų.

Posėdį pradeda Amtsvorsteher'is, pareikšdamas: „Reicho vyriausybė leido išrinkti kaimų atstovus. Niekas nėra pasikeitę. Jūs būsit mano vadovybėje. Reikalauju dar didesnio klusnumo lygiai iš seniūnų, lygiai ir iš atstovų. Betkuriam sauvaliavimui sustabdyti turiu užtenkamai priemonių. Gaila, kad vakar mano kareiviai Gakūnų dvare nenušovė vietoje Vidugirio, kuris vadovavo gaujai norinčių apiplėšti dvarą. Už nepakankamą griežtumą aš savo kareivius nubaudžiau. Įspėju, kad panašiais atsitikimais vokiečių ginklai tučtuojau prabils".

Kategoriškai paneigiau, esą vakar dieną būčiau buvęs Gakūnų dvare. Pasakiau, kad apylinkės ūkininkai vakar dieną buvo nuėję Gakūnų dvaran ne jo apiplėšti, bet prašyti administraciją, kad ši jiems grąžintų prieš savaitę rekvizuotus iš jų gyvulius, už kuriuos jiems dar neišmokėtas atlyginimas ir kuriuos dvaro administracija pradėjo pardavinėti ir dalinti savo meilužėms. Išvardinau keletą ūkininkų, kurių gyvulius dvaro administracija buvo dovanojusi, ir nurodžiau, kam tie gyvuliai atiduoti.

Mano pareiškimas sukėlė visai nelauktą reakciją.

Žandarmerijos viršininkas sumurmėjo: „Apie tokius dalykus esu ir seniau girdėjęs. Man, berods, nėra čia ką veikti." Jis atsikėlė ir išėjo iš susirinkimo.

Amtsvorsteher'is pasikalbėjimą nukreipė visai kiton plotmėn ir pareiškė: „Su daugeliu žmonių man sunku tartis. Išsirinkit iš savo tarpo vieną asmenį, kuris galėtų kalbėti jūsų visų vardu, ir aš su juo tarsiuos kaikuriais klausimais".

Mes visi tam pritarėm.

Buvo aišku, kad valsčiaus administravimo vokiečiai mums greit neatiduos. Tačiau leidimas išsirinkti vieną asmenį kalbėtis su Amtsvorsteher'iu mūsų buvo suprastas plačiau. Manėme, kad galim sudaryti valsčiaus administracijos užuomazgą. Sutarėm išrinkti valsčiaus valdybą iš pirmininko ir dviejų pavaduotojų. Likusieji atstovai drauge su valdyba turėjo sudaryti valsčiaus tarybą.

Valsčiaus valdybos pirmininku buvo išrinktas Jonas Jackus (tik ką iš vokiečių nelaisvės grįžęs karininkas — vėlesnis Liet. Kariuomenės generolas). Pavaduotojais išrinkti ūkininkas Kiaulėnas (1941 metais bolševikų išvežtas Sibiran) ir matininkas Renigeris. Čia pat pasamdėm valsčiaus valdybos sekretorių.

Taip buvo sudaryta pirmoji Nepriklausomos Lietuvos Subačiaus valsčiaus valdyba.

Nors vokiečiai neleido naujai valsčiaus valdybai valsčiaus administruot, vis dar tvirtindami, jog „niekas nepasikeitė“, bet agresyvus jų elgesys su gyventojais lyg ir pasikeitė, sušvelnėjo.

Gyventojai tai beregint pajuto ir pasidarė išvadas. Ūkininkai nustojo vežę pyliavas, darbininkai metė prievartos darbus (jų tarpe ir aš).

Didžiausias valsčiaus valdybos rūpestis buvo užtikrinti gyventojų saugumą. Plėšikaujančios rusų belaisvių gaujos tuo metu siautėjo labiau, negu betkada. Valsčiaus valdyba pasamdė keturius milicininkus. Kiekviename kaime buvo išrinkta po 2-3 milicininkus. Vokiečiai, betgi, ne tik nedavė milicijai ginklų, bet grasė už jų laikymą sušaudyti. Ginkluotoji gi apsauga mums buvo būtinai reikalinga.

Dar prieš paskelbiant rinkimus į parapijinius (valsčių) komitetus buvom su karininku Jackum sutarę slaptai registruoti savanorius į būsimą Lietuvos Kariuomenę. Netrukus turėjome susiregistravę per 60 savanorių, bet vokiečiai neleido mums nei jų organizuoti nei, juo labiau, apginkluoti.

Mūsų manymu, šį reikalą galėjo sutvarkyti tik mūsų Vyriausybė Vilniuje. Karininkas Jackus nusprendė vykti į Vilnių arkliais, nes traukiniu važiuoti vokiečiai jam nedavė leidimo.

Nekantriai laukiam jo sugrįžtant. Tačiau koks nusivylimas! Jackus atveža ministerio pirmininko A. Voldemaro deklaraciją, kurioje sakoma, kad Lietuvai kariuomenė nereikalinga. Karin. Jackus mums praneša lankęsis Apsaugos Štabe, bet ten radęs sąmyšį. Nors mūsų savanorių sąrašą ten priėmę, bet niekas negalėjęs pasakyti, kada savanoriai bus pašaukti ir ar iš viso jie bus pašaukti. Milicijos apginklavimo reikalu, esą, Vyriausybėje patarė jam tartis vietoje su vokiečiais. Esą kaikur vokiečiai už kyšius duodą ginklų.

Stojo nerimo kupinos dienos.

Išryškėja, kad vokiečiai galutinai traukiasi iš rytų ir paskui juos seka rusai-bolševikai.

Gruodžio pabaigoje visa vokiečių administracija ir žandarmerija pasikrovė į paskutinį išeinantį traukinį ir, susprogdinę geležinkelio tiltą per Viešintos upę, išvyko Panevėžio linkui. Juos palydėjo šūviais prasidėję jau reikštis vietos bolševikai.

Kitą dieną valsčiaus valdyba ėmė perimnėti vokiečių paliktą turtą. Tarp kitko buvo likęs grūdų sandėlis, kurio vokiečiai dėl riedmenų stokos nebuvo spėję išgabenti Vokietijon. Kad grūdai neatitektų rusams, kurie neužilgo turėjo čia pasirodyti, valsčiaus taryba nusprendė juos nemokamai išdalinti valsčiaus bednuomenei.. Per keletą dienų visi valsčiaus bežemiai ir mažažemiai buvo aprūpinti grūdais taip, kad jiems užtektų maisto ligi pavasario.

Valsčiaus valdyba paskyrė girininką ir miško sargus ir jiems pavedė suregistruoti ir globoti vokiečių paliktą miško medžiagą.

Pagaliau buvo apginkluoti ir tie keturi valsčiaus milicininkai. Jiems ginklus padovanojo ūkininkai, turėję juos paslėpę iš 1915 metų kautynių laikų.

Tačiau valsčiaus valdybai nebuvo lemta ilgai gyventi. Jos dienos jau buvo suskaičiuotos.

Dar vokiečiams tebesant, vietiniai bolševikai slaptai buvo sudarę revoliucinį valsčiaus komitetą ir suorganizavę „raudonąją gvardiją“. Daugumas į tą „gvardiją“ įstojusių jaunuolių buvo suklaidinti bolševikų propagandos ir pažado mokėti 320 rublių į mėnesį algos.

Revoliucinis komitetas pareikalavo iš valsčiaus komiteto perduoti jam „valdžią“. Valsčiaus komitetas atsisakė tai padaryti be valsčiaus tarybos pritarimo. Susirinkę valsčiaus tarybos nariai rado tokį vaizdą: valsčiaus milicija nuginkluota, miestelio gatvėmis demonstruoja per 30 raudongvardiečių.

Ginkluotos gaujos grasomi tarybos nariai buvo priversti nutarti valsčiaus valdybą likviduoti.

Valsčiaus valdybos buvau paskirtas perduoti revoliucinio komiteto atstovui grūdų sandėlį su nemažu kiekiu grūdų, kurių nebuvo spėta išdalinti varguomenei.

Su keliais darbininkais sveriame sandėlyje grūdus. Čia pat maišosi keletas ginkluotų raudongvardiečių. Tik staiga prapliumpa šautuvų ir kulkosvaidžių ugnis. Nesuvokia-

me, kas čia vyksta. Užsidarome sandėlyje. Nuo stogo ant mūsų byra kulkų plaišomos skiedros. Medinės sandėlio sienos nesulaiko kulkų. Slepiamės už grūdų krūvų. Raudongvardiečiai grūdų krūvose slepia šautuvus. Pagaliau šaudymas nutyla.

Girdime už durų šauksmus: „loss, loss!", atidarome duris, pasigirsta šūvis, ir tarpduryje stovėjęs darbininkas krinta sužeistas. Pakeltomis rankomis išeiname iš sandėlio. Vokiečiai mus išrikiuoja ir, kaišiodami prie veidų pistoletus, reikalauja pasakyti, kuris iš mūsų bolševikas. Esančiųjų mūsų tarpe revoliucinio komiteto nario ir raudongvardiečių niekas neišduoda. Vokiečiai nuvaro mus į miestelio aikštę ir, įsakę surinkti užmuštuosius ir sužeistuosius, paleidžia. Susėdę į vežimus, jie išnyksta taip pat staigiai, kaip kad buvo atsiradę.

Vėliau paaiškėjo, kad vokiečiai buvo atvykę traukiniu iš Panevėžio. Artimiausiame kaime pasiėmę vežimus, jie atvyko Subačiaus miestelin ir atkeršijo raudongvardiečiams už jų paskutiniojo traukinio apšaudymą Subačiaus stotyje.

Renkame sužeistuosius ir nukautuosius. Su tarybos nariu D. Z. randame miestelio pakluonėse du užmuštus raudongvardiečius. Toliau lauke sniege juoduoja gulinti žmogaus povyza. Atrodo, lyg ir juda. Einam prie jos. Mums priėjus, žmogysta pakelia galvą ir siaubo kupinomis akimis į mus žvelgdama šaukia: „Aš nekaltas! Aš nekaltas!" Atpažįstu savo artimą kaimyną Marceliną Balčiūną. „Marcelinai, sakau, kaip tu čia pakliuvai?" „Matai, brudai suviliojo pažadais mokėti 320 rublių, tai ir užsirašiau į tuos raudongvardiečius ir dabar gavau" — atsako nelaimingasis.

Sužeistąjį nugabenom į pradžios mokyklos patalpas, kur sutvarstę palikome mokytojams globoti.

Skubu į tėviškę pranešti Marcelino tėvams apie sūnaus likimą.

Panevėžio ligoninėje Marcelinui buvo amputuota koja. 1919 m. gegužės mėn. besitraukdami iš Lietuvos, bolševikai jį išsivežė į Rusiją. Ten jis išėjo agitatorių kursus ir buvo grąžintas Lietuvon. Apsigyvenęs tėviškėje, jis gaudavo iš Sovietų atstovybės pensiją (viešai) ir slaptai varė komunistinę propagandą.

Kartais man tekdavo su juo išsikalbėti. Jis sakėsi netikįs komunizmu, bet jam dirba, nes nebeturįs kitos išeities. Taip silpnos valios jaunuolis pateko raudonojo voro tinklan ir nepajėgė iš jo išsipainioti. Ir ne jis vienas toks buvo.

Rytojaus dieną po įvykių Subačiaus miestelyje valsčiaus valdybos pirmininkas karin. Jackus, tarybos narys Kiaulėnas ir dar keletas ūkininkų buvo suimti ir išvežti į Kupiškio kalėjimą. Revkomas juos apkaltino iškvietus iš Panevėžio vokiečius, kurie Subačiuje buvo nušovę 6 raudongvardiečius.

Taip baigė savo dienas pirmoji Subačiaus valsčiaus valdyba.

Po kelių dienų atžygiavo raudonoji armija ir 1919 m. sausio 6 d. užėmė Panevėžį.

Neilgai džiaugėmės Subačiaus valsčiuje nepriklausomybės aušra. Prasidėjo raudonoji okupacija.

Kiekvienas teatiduoda Tėvynei savo talentą, tarytum auką į rinkliavos dėžutę: slaptai ir nesakydamas, kiek.

Adomas Mickevičius

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS

ADOMO GALDIKO KŪRYBA

1893 — X. 18 — 1953

V. K. JONYNAS

Mes savuosius pradedame vertinti, jų nustoję, arba kai juos neabejotinai pripažįsta ir iškelia kiti. Taip buvo su M. K. Čiurlioniu, panašiai yra su Adomu Galdiku.

Nors šiandien A. Galdikas lietuviškai visuomenei yra labai gerai pažįstamas, tačiau jo kūryba nebuvo reikiamai vertinama. Pasiskaičius senas recenzijas, gaunamas įspūdis, kad Galdikas, kaip kūrėjas, yra tolygus kitiems ir kad jis skiriasi tik tuo, jog yra kažkoks kitoks, keistuolis, kurį sunku suprasti. Bet suprasti maža kas panoro.

Prof. Adomas Galdikas gimė 1893. X. 18. gilioje Žemaitijoje, Giršniuose, Mosėdžio valsč., ūkininko šeimoje. Meno mokslus įsigijo Petrograde, barono Štiglico žinomoje Taikomojo Meno mokykloje, kurią baigė 1916 m., įgiįęs dailininko diplomą. Be to, 1922 — 23 m. Galdikas įgytas žinias pagilino Berlyne.

Aplinka į Galdiką yra padariusi milžinišką įtaką. Ta įtaka kaip veidrodyje spindėjo jo kūryboje. Augęs Žemaitijoje, tarp šimtamečių ąžuolų, stebėjęs žiedais nuklotas plačiąsias Lietuvos pievas, rytmečio rūkus ir žydriąją rasą, ilgaisiais rudens vakarais iš motulės lūpų išklausęs tūkstančius lietuviškų pasakų, o vasaros metu ligi gilios nakties lydimas liaudies dainų, ugdė savyje kūrėjo troškimą. Pasvirę pakelės kryžiai, medinės bažnyčios ir varpinės, margosios drobulės ir juostos, dulkėti vasaros vieškeliai, pražydę javų laukai, piliakalniai, milžinkapiai ir žmonių padavimai formavo vidujinį A. Galdiko pasaulį ir didžiąją meilę savajam kraštui bei lietuviškam peizažui.

Be milžiniško kūrybinio turto, kurį Galdikas sukūrė daugiau kaip per 35 metus, jis yra nudirbęs Lietuvos menui didelį naujosios kartos auklėjimo darbą.

Daugiau kaip 17 m. A. Galdikas vedė grafikos studiją Kaune. Reikia tik prisiminti, kaip Galdikas, dėstydamas grafiką Meno mokykloje, norėdamas pakelti lygį, duoda eilę metų vakarines pamokas, už tai negaudamas jokio atlyginimo. Ano meto darbo sąlygos buvo labai sunkios ir reikalavo iš kiekvieno didelio pasiaukojimo. Pagaliau, ar galima čia daugiau pasiaukoti, savo kūrybinį laiką pašvenčiant pamokoms vien iš meilės, iš idealizmo menui.

Galdiko pastangos nenuėjo veltui. Išaugo jaunoji karta, kuri vyresniesiems daug skolinga, bet daugiausia įsiskolino, vis dėlto, Galdikui. Kurią sritį bepaimsi, visur matai Galdiką, jei ne jo tiesioginį vadovavimą, tai nors ryškią įtaką. Taip peržvelgus mūsų jaunus pažangiuosius tapytojus, matai jų pirmuosius žingsnius esant Galdiko kūrybinėje įtakoje. Nauji keliai, naujos srovės, kaip ir naujas gyvenimas, ėjo drauge su Galdiku. Pagaliau nenuostabu, nes Galdikas ruošė atskiras parodas, ar dalyvavo bemaž kiekvienoje parodoje. Jose Galdikas buvo jieškąs, audringas, vis su naujomis problemomis ir uždaviniais. Jis patraukia akį parodų lankytojų, tai kaipgi liks nepastebėtas menų studijuojančio ir naujų kelių bejieškančio jaunimo? Pagaliau, progresuojančiam Valst. Teatrui prireikė kūrybingesnių pajėgų. Spragas užpildo Ad. Galdikas, paruošdamas 17 pastatymų, kostiumus ir dekoracijas. Iš ryškesnių pastatymų primintinas Krėvės „Šarūnas", už kurį 1937 m. Paryžiaus parodoje buvo apdovanotas aukso medaliu.

Neišsivertė be Galdiko nei viena užsieniuose ruošta paroda. 1937 m. Paryžiaus parodoje jis išstatė tuo metu didžiausią Lietuvoje tapybos paveikslą — triptiką 3,70 x 3 m. dydžio. Už šį paveikslą Galdikas parodoje buvo apdovanotas augščiausia premija Grand prix. New Yorko parodai 1939 m. Galdikas sukuria didžiulį 2 x 4 m. istorinį paveikslą.

Greta pedagoginio darbo grafikos srityje, Galdikas aktyviai dirba ir kaip pritaikomojo meno specialistas. Čia jį matome laimint pašto ženklų, litų banknotų ir kitus konkursus. Maža kas bežino, kad visi buv. Lietuvos popierinių pinigų projektai, išsky-

rus 10 litų, buvo Galdiko darbo. Padarė taip pat nemaža parodų plakatų, diplomų, akcijų. Iliustravo pirmąsias gražiau išleistas knygas. Apžvalginėje 1942 m. Dailės parodoje už grafikos darbus buvo apdovanotas I-ja Valstybine Lietuvos premija.

Galdiko įtaka į Lietuvos meną pasidarė neįkainuojama ne vien dėl naujų kelių jieškojimo ar originalumo, bet taip pat ir dėl jo produktingumo ir meninio aktyvumo.

Galdikas neužsidaro siauruose rėmuose, bet aistringai seka visos Europos meninį gyvenimą. Šio gyvenimo atspindžiai, literatūra, nuotraukos ir spalvuotos reprodukcijos žurnaluose jo nepatenkina. Jis kiekvieneriais metais išvažiuoja į užsienius, lanko Europos geresnius muziejus, galerijas ir parodas. Atsigaivinęs klasiniais meno pavyzdžiais, grįžęs į Lietuvą vėl dirba po keliolika valandų į dieną. Ir taip kasmet šiuo keliu eidamas, Galdikas įsigijo retą meninę kultūrą, erudiciją ir skonį. Pagaliau 1931 m. Galdikas suruošia savo kūrinių parodą Paryžiuje. Be palankaus meno kritikų įvertinimo, du Galdiko darbus nuperka Liuksemburgo Muziejus. Šiandien tapytojo kūrinius randame eilėj Europos muziejų bei žinomų privačių kolekcijų, o pernai jo kūrinį įsigijo ir Musée Nationale de l'Art Moderne Paryžiuje.

Neliko Ad. Galdikas nuošalyje ir nuo organizacinio dailininkų gyvenimo, įeidamas į įvairias draugijas arba inspiruodamas jas steigti. Jo pastangomis 1932 m. buvo susiorganizavusi „Ars" dailininkų grupė, kuri įnešė į mūsų gyvenimą nemaža šviesos.

Statant 1923 m. Meno Mokyklos patalpas, vėliau perorganizuotą augštąja mokykla Dailės Institutą, Ad. Galdikas su J. Vienožinskiu aktyviai rūpinasi ir bėgioja po įvairias įstaigas sklypo, kreditų ir kitais reikalais.

Paviršutiniškai pervertęs prabėgusių 35 metų darbą, netiki, kad vienas žmogus galėtų tiek nudirbti! Sunku įsivaizduoti šių dienų Lietuvos meną be Ad. Galdiko kūrybinio įnašo, be jo pastangų, geros valios ir kilnių siekimų. Neapsiriksiu pasakęs, kad Ad. Galdikas yra ne tik vienas žymiausių Lietuvos tapytojų ir kūrėjų, bet savo individualumu, savitumu ir naujumu įeina į Europos kūrėjų elitą.

Šis mano teigimas nėra sentimento reiškimas jubiliatui, bet logiška faktų išvada. Kas pažįsta meno raidą, ligi šių dienų, kas domėjosi meno klausimais ir jo problemomis, tas be abejonės sutiks, kad Galdikas savo kūryba yra visiškai savitas ir originalus. Jo originalumas neplaukia iš noro ką nors nustebinti ar pasakyti, kad ir nežmoniškai, by tik kitoniškai, bet yra nuoseklios meno studijos, gero meno pasaulio pažinimo ir individualaus išgyvenimo išdava. Galdiką reikia priskirti prie peizažistų, nors nesvetima jam yra ir žanrinė kūryba, kurioje jis yra padaręs jau minėtas dideles figūrines kompozicijas. Pamilęs Lietuvos gamtą ir jos peizažą, Ad. Galdikas neina prie jo, kaip stebėtojas ar kopijuotojas. Galdiko peizažai nėra kurios nors vietovės fotografija ar fotografinis piešinys, nėra nei individuali gamtos kopija. Savuose peizažuose Galdikas viršgamtine jėga atkuria mums ne tiek matytą, kiek suprastą, išgyventą ir, svarbiausia, nenudažytą, pilną gyvybės, įvairumo, džiaugsmo ir nuotaikos gamtos fragmentą. Įsigilinęs į jo paveikslus, pajunti visagalią kūrėjo jėgą, kuri ryžtingai ir sąmoningai pertvarkė visą reginį, jį pakeldama naujam gyvenimui. Šios jėgos pagautas, kaip kūdikis giedria širdimi ir žydriomis akimis, seki kiekvieną tapytojo ryžtingą brūkšnį, kiekvieną derinį. Stebiu ir matau Galdiko paveiksluose jo mėgstamus skaidrius pavasarius, spalvingus kontrastingus rudenius, adringas kapines, vėjo supamus beržus ir liepas.

Pažvelkite kada nors į Galdiko kapinių peizažus, kiek juose nuotaikos. Susikaupę, nejučiomis pajusite tą rudenio vėją, kuris klabina iš lauko langinę, lempos šviesą pirkioje, vieton lango tamsią, pilną slėpinių bedugnę ir prisiminsite liaudies pasakas apie vaiduoklius — tas sektas rudens vakarais pasakas. Šiurpas perbėga per kūną. Prieš akis Galdiko sukurtos kapinės, juk jos nėra bedvasė kopija, jose yra įkūnytas žmogaus beviltiškas likimas, laimė ir mistika, jos virsta tikraisiais kapais. Štai Galdiko jėga.

Kas Galdikui neretai meno recenzentų prikaišiota, kaip neigiamybės,tikrumoje buvo jo indivdualumo ir savo „aš" charakteringieji bruožai. Kas būtų palikę iš Galdiko, jei jis paklausytų piktų kritikų žodžių ir nueitų paveikslų dirbėjo keliu. Šia proga prisimenu Gauguiną, kai jis 1895 m. paprašė žymų tuo metu meno kritiką Strind-

bergą parašyti savo parodos katalogui įvadą. Pastarasis atsisakė, motyvuodamas tuo, kad Gauguino kūrybos nesupranta. Po Gauguino mirties, kaip rašo meno istorikas Alfred Loroy, jau visiems paaiškėjo, kad Gauguino didybė slypėjo kaip sykis toje fantastinėje ir personalinėje kūryboje, tame pasukime į neįsivaizduojamą nei tariamą pasaulį.

Be savito, originalaus ir nuoširdaus matomojo pasaulio pavaizdavimo, be atradimo naujų priemonių šioms kūrėjo vizijoms reikšti, nėra meno, nėra kūrybos. Nieko nėra lengvesnio, kaip daryti, ką kiti darė. Tačiau sukurti ką nors nauja, reikia turėti ne tik pakankamai drąsos, bet taip pat žinoti, ko nori, ir rasti plastines priemones saviems troškimams išreikšti. Suprantama, kad kurti meno vertybes, reikia būti kūrėju. Bet be prigimties dovanos, reikia nemaža pasišventimo ir darbo. Tik visiškas pasiaukojimas meno studijoms įgalina žmogų įkopti į tas spindinčias viršūnes, kuriomis žmonija didžiuojasi ir atperka save.

Jei pažvelgsime arčiau į Galdiką, kaip dailininką ir darbininką, tai pamatysime, kad daugiau kaip 35 metai nenuilstamo darbo, diena iš dienos, mėnesiais ir metais, be poilsio, be atostogų, jis dirba, ieško, kuria, veržiasi, nesitenkina tuo, ką pasiekė, sielojasi, kenčia ir vėl prie darbo su naujais uždaviniais, naujomis idėjomis. Pažįstantiems Galdiką, jis atrodo fenomenalios energijos žmogus. Tačiau tikrumoje tai yra žmogus, kuriam gėrio ir grožio siekimas virto vienintėliu ir tikruoju gyvenimu.

Savo nepaprastu jautrumu A. Galdikas yra išgyvenęs visas naujausias meno sroves. Jis į sustingusį mūsų meno pasaulį dar prieš 30 metų įnešė gyvybės, kūrybinės ugnies ir nuoširdžios meilės menui. Kaip ta skruzdė žiemai, taip Galdikas mūsų ateities menui krovė ir tebekrauja didelius plastinio meno lobius.

Dėl savo nacionalinės vidujinės jėgos, A. Galdikas yra ryškiausias lietuviškojo peizažo kūrėjas ir lietuviškojo meno atstovas. Galdikas, kurdamas lietuviškąjį meną, nekopijavo liaudies ornamentų, bet yra gaivališkai susijęs su savo kraštu ir jo praeitimi, beprotiškai jį pamilęs, konvulsiškai išgyvenęs to krašto kančias, sugebėjo tai įlieti į savo darbus. Galdikas perdavė ne vien matomąjį lietuvių tautos pasaulį, bet ir jo dvasią. Šį Galdiko sugebėjimą mums nurodo svetimieji. Giliau įsijausti į kuriamuosius objektus, perprasti jų esmę ir šio laiko dvasią, pajėgiant visa tai atvaizduoti drobėje, tam suradus reikiamą savitą meninę formą ir išraišką, buvo ir tebėra visų laikų menininkams pats sunkiausias uždavinys. Galdikas visą gyvenimą paskyrė studijoms ir ieškojimams. Nenuilstamu darbu surado save. Dailininko temperos yra būdingiausi spontaniškumo pavyzdžiai. Kaip tokios, jos yra neįtikėtino meistriškumo, virtuoziškumo, pajėgumo ir originalumo meno kūriniai. Niekur nematytos, ištisai savitos, tiek gamtos interpretavimu, tiek pačia technika. Čia Galdikas pasiekė tikrą genialumo laipsnį, sukurdamas pasakiškas gamtos vizijas, persisunkusias tikrovės pajautimu ir laisvu jos traktavimu. Nežiūrint į ištrėmimo sąlygas, dailininko rinktiniai temperos kūriniai yra ne kas kita, kaip tikrieji šių laikų tapybos šedevrai. Žiūrint į tuos kūrinius, negalima atsistebėti, kaip plačiai dekoratyviškai ir konstruktyviškai yra apvaldytos bendrosios masės, kaip rafinuotai išbalansuota šviesių ir tamsių dėmių žaidimai ir su kokiu ritmu pravesta pagrindinė kompozicija.

Būdinga, kad Galdikas, tremtimį praradęs visą savo kūrybinį turtą, nesudėjo rankų, bet ir vėl ėmėsi darbo. Karo metu Vokietijoje, neturėdamas tinkamos medžiagos, jau 1945 - 46 m. dirbo savo temperas ant tapetinio popierio išvirkštinės pusės, o 1947 m. Freiburge yra sukūręs nuostabias savo temperas.

Nors Galdikas yra baigęs mokslus, kaip grafikas, bet lygiagrečiai jis domėjosi tapyba ir jau 1923 m. Berlyne buvo sukūręs nepaprastų akvarelių, kurios žuvo karo sūkuriuose. Be grafikos, akvarelės ir temperos technikų, Galdikas visu rimtumu studijuoja ir dirba aliejinės tapybos srityje. Pažymėtinas jo Dr. Basanavičiaus portretas įgytas, rodos, 1927 m. M.K. Čiurlionies vardo Valstybinės Galerijos, Kaune.

Paskutiniu laiku, visą savo kūrybinį svorį Galdikas yra nukreipęs į aliejinę tapybą ir joje nugalėjęs techniškuosius sunkumus, išsilaisvino ir pilnu kūrybiniu pajėgumu fiksuoja drobėje savo naujus išgyvenimus. Daugiasiai aš džiaugiuosi tais Galdiko kūriniais, kurie dailininko individualiai apval-

LIEPSNOS IR DŪMAI IDĖJŲ AUKURUOSE

MOTORIZUOTO DEGENERATO ISTORIJA

(autentiško dialogo atpasakojimas)

Nutautėjimo, tautinio išsigimimo, šiaudadūšiškumo, svetimais blizgučiais aklo susižavėjimo, greito pasidavimo svetimos aplinkos įtakai atvejai yra labai dažni visų emigracijų istorijoje. Taigi, ir mūsų. Bet vienas atsitikimas man padarė didesnio įspūdžio, negu šimtai kitų. Senieji mūsų išeiviai Amerikoje, Kanadoje, Anglijoje, Argentinoje ar Brazilijoje iš dalies dingo mūsų tautai, dingo ypač jų vaikai. Yra daug objektyvių aplinkybių tam reiškiniui suprasti, vieną kitą net pateisinti. Bet aš ligšiol dar nebuvau girdėjęs, kad degeneratas sau pačiam pateisinti būtų sukūręs ištisą mokslinę teoriją ir drįsęs ją visai be jokio varžymosi skelbti. Toks mokslininkas, be abejo, gali būti tik pastarosios bangos išeivis, arba kaip dabar įpratome gana netiksliai vadinti — komunizmo tremtinys Vakaruose.

Jis yra vyras per 40 metų amžiaus. Į šią šalį atvykęs vos prieš nepilną trejetą metų. Jis buvo truputį žinomas Lietuvoje, bet dar nedaug. Jis yra senosios kartos lietuvio tėvo ir motinos inteligentų sūnus. Pradžios, vidurinį ir universiteto mokslą išėjęs laisvoje Lietuvoje. Įgijęs kvalifikuotą, garbingą ir pelningą profesiją. Trumpą laiką ėjęs atsakingas valstybės tarnautojo

---

dyti ir kartu mažiausiai primena mūsų matomą realų pasaulį.

Reikia tik pažvelgti į dabartinius Galdiko aliejinės technikos kūrinius, kad pamatytum, su kokiu įvairumu, spalvingumu ir faktūriniu turtingumu išmodeliuotas kiekvienas kūrinio kampelis. Kiek ten įlieta kūrybinės meilės! Kokie atrasti nauji, nesikartoją, spalvingi deriniai! Gerai įsižiūrėjus, nenoromis peršasi mintis, ar galima iš viso toliau nueiti? Kokių nervų įtempimu tai pasiekiama? Kokio jėgų ištekliaus ir valios pareikalaujama iš žmogaus? Žmogaus, kuriam šiemet sukanka 60 m. amžiaus. Tačiau visais laikais buvo sunkiausia suprasti, ir mažiausia suprantami paliko tikrieji kūrėjai. Tie dvasios galiūnai, kurie savo jėgomis plėšė dirvonus, ieškojo naujų takų, jais žengė per kančias ir išgyvenimus.

pareigas teisingumo vykdymo srityje. Vėliau, tremtyje Vakarų Europoje dar papildomai studijavęs gerame universitete, įgijęs mokslo laipsnį. Išlavintas, išpruses, visai nekvailas, gabus ir darbštus. Jis nešioja gražų lietuvišką kunigaikštišką vardą — Algirdas...

Jį pažinojau seniai, nuo studentavimo laikų Kaune. Kadangi prieš atvykstant jam į šią šalį patarnavau jam kaikuriomis informacijomis ir jis vėliau apsigyveno tame pačiame mieste, pasidarėme lyg ir artimesni draugai, ir jo automobilis kaikada sustodavo prie mano nuomojamo buto su vizitu: pasiplepėti, jaunystės dienas prisiminti, pasidalinti įspūdžiais ir kaikada net apie geresnę ateitį pagalvoti.

Mano svečias niekad pats nesileisdavo į tokius klausimus, dėl kurių dabar sielojasi lietuviški laikraščiai. Kai aš pats leisdavausi, matydavau, kad mano užuominos nelimpa, ir liaudavaus. Bet neseniai per jo paskutinį vizitą pasitaikė tokia smulki proga, iš kurios išsivystė gerą valandą trukęs dialogas. Bus geriausia, kad šaltą ir ramaus reporterio būdu šį dialogą čia tiksliai atpasakosiu. Nieko nepridėdamas ir neatimdamas, tik kiek kondensuodamas.

Mums labai maloniai besišnekučiuojant ir kavą begurkšnojant, mano akys sustojo prie kątik gauto lietuviško visuomeninio ir kultūrinio žurnalo, kuris gulėjo ant stalelio. Neturėdamas jokios specialios minties mūsų ramų pokalbį pervesti į „lietuvišką politiką", ėmiau ir taip sau pasakiau:

— Beje, Algirdai, štai žurnalas, kuris man atrodo nevisai blogas. Spėju, ir tu čia rastum vieną kitą klausimą prie širdies. Užsisakyk, jiems reikia prenumeratorių, be jų jie ilgai neišsilaikys. Dabar jau pusėtinai uždirbi ir esi turtingesnis už mane. Jei jau ne kitaip, tai bent tokiu būdu duosi paramą lietuviškai spaudai.

Algirdas: — O, mielas, čia ne pinigų klausimas. Bet suprask, kad aš tikrai visiškai neturiu laiko spaudai sekti. Visą dieną užimtas, nebėr kada skaityti. Kaip žinai, dar studijuoju universitete.

Jurgis: — Ši priežastis mane mažiausiai įtikina. Aš pats gi esu penkias, o nekartą ir šešias dienas savaitėje užimtas mažiausiai po 12 valandų, skaitant dingusį laiką nuo atsikėlimo rytą ligi sugrįžtant iš darbo vakare namo ir pavakarieniavus. Kartais taip neišvengiamai sugaišta 14 ar net

16 valandų. Man normaliai belieka dvi trys laisvos valandos. Ir vis dėlto per tą laiką peržiūriu visokius laikraščius, magazinus, parašau laiškų, per mėnesį vieną ar dvi knygas perskaitau... Tik jau man nesakyk, kad „visiškai" neturi laiko.

A.: — Be abejo, ne tik tas... Man yra būtina ko greičiau ir ko geriau išmokti kalbą. Juk čia lietuvių kalba man nereikalinga. Skaitydamas lietuviškai, aš tik be reikalo blaškyčiau savo įsitraukimą į kitą kalbą ir gadinčiau akcentą.

J.: — Dovanok, kad šypsausi. Abu mes mokame po trejetą svetimų kalbų ir, kaip žinome, tos kalbos viena kitai taip jau daug netrukdo. Bent aš niekad negirdėjau tokios teorijos, kad dar vienai naujai kalbai išmokti, būtinai reikėtų ignoruoti kokią jau išmoktą kalbą, ypač gimtąją.

A.: — Taip, tai taip, bet visgi... O pagaliau, neįsižeisk, atvirai pasakysiu, kad ko aš galiu rasti lietuviškuose laikraščiuose, ką galiu ten nauja sužinoti? Seni, kvaili ginčeliai ar kokio diletanto prakaitavimas. Neįdomu, nesvarbu, įgrisę, be vertės. Šlamštas!

J.: — Žiūrėdamas į mūsų pačių veidrodį, aš neįsižeisiu, nenuogastauk. Aišku, kad emigracinė mūsų spauda buvo ir bus vargšė. Dar didesnė vargšė, jeigu jos neskaitysime ir neprenumeruosime. Tačiau, ją skaitydamas, aš nesu taip blogos nuomonės. Yra kartais ir ten dalykų, nei kiek neblogesnių, kaip kitų turtingų kraštų spaudoje. Pagaliau, ir tu neįsižeisk, jei atvirai pasakysiu, kad mūsų spaudoje rašo kartais žmonės, kurie yra nemažiau išsilavinę už mane ar tave, o kaikuriais specialiais klausimais žymiai daugiau. Kas nori, yra ko dar pasimokyti ir iš lietuviškos spaudos. Na, o jei jaučiamės turį ir sugebą ką dar geriau parašyti ir panagrinėti, tai talkininkaukime jai mes patys, pakelkime jos lygmenį. Tai mūsų pareiga.

A.: — Ot kas man visada nepatinka tavo manierose: tu dažnai vartoji žodžius „pareiga", „reikia", „privalai", „tu turi"... Kam jaustis tokiu lyg mokytoju, įsakinėtoju? Aš tau niekad neįsakinėju, ką tu turi ar privalai daryti. Civilizuotas žmogus yra laisvas žmogus, jis turi savo sąžinę ir daro taip, kaip jam atrodo geriau ir teisingiau.

J.: — Iš tikrųjų, neturiu jokios teisės skelbtis tavo mokytoju ar kokiu „tautos vadu". Juk to ir nedarau. Bet manau, jog turiu teisę laisvai sakyti, kad jei manau, kas mums būtų geriau ir būtų reikalinga, tai vartoju žodžius „reikia", „pareiga". Negi turėčiau sakyti, kad „nereikia", „nėra jokios pareigos"? Tu esi laisvas sakyti, kad lietuviška spauda niekam tikusi. Bet aš abejoju, kiek tu esi civilizuotas, jei taip sakydamas, kaip lietuvis, nenorėtum nieko pagalvoti ir apie tokio sprendimo išvadą: o kiek tu pats prisidedi tai spaudai pagerinti? Laisvė nėra tuščia erdvė. Ji visuomet suponuoja ir kokią pareigą, — gal pirmiausią pareigą žmogaus laisvę ir tautos laisvę ginti...

A.: — O, kaip visuomet, tu tuoj nuvažiuoji į augštą metafiziką... Ir jeigu taip nori, tai ir aš galiu vieną kartą iš esmės pasikalbėti. Ir pasakysiu, kad aš nematau prasmės nė tik tokios spaudos, bet ir mūsų literatūros skaityti. Ką aš turiu skaityti? Ar gal viš tą pačią Lazdynų Pelėdą, ar gal Mazalaitę, kurią, kaip girdėjau, dabar jau premijos duodamos? Tu gerai pažįsti pasaulinę literatūrą, turi geros literatūros kriterijus, tai atsakyk man sąžiningai: ar aš visą laiką „turiu" skaityti Lazdynų Pelėdą ir Mazalaitę, ar man jau metas skaityti klasikus arba moderninės literatūros korifėjus?

J.: — Pasakysiu sąžiningai: skaityk be baimės klasikus ir tuos korifėjus, tarp kitko ir tam, kad tiksliai suprastum ir mūsų rašytojų vertę. Lazdynų Pelėda ir Mazalaitė, žinoma, tikrai ne patys stipriausi mūsų literatūros pavyzdžiai. Yra kiek ir geresnių. Bet nėra gal taip bloga ir į tas mūsų damas kaikada pažiūrėti: ir į Pelėdą, ir į Bitę, ir į Žemaitę, ir į Mazalaitę. Į mūsų jauną, be galo dar jauną, rašytinę literatūrą ir jos po trupinėlį įnešė, gyvosios ir gyvieji dar įneš daugiau. Taip kūrėsi visos literatūros.

A.: — Deja, problema yra daug liūdnesnė. Tik tau vis sunku atviromis akimis pažiūrėti. Bet būkime vieną kartą blaivūs ir tada pamatysime: mūsų tauta pasaulio civilizacijai nedavė jokių genijų, nebuvo ir nėra jokių žymių asmenų, jokių išradėjų, plačiai žinomų mokslininkų, politikų, literatūros, tapybos, muzikos korifėjų. Nieko mes nedavėm pasauliui, ir todėl jis mūsų nežino. Davėm vieną kitą rašytoją, bet svetimiems. Man juokas, kai dar kaikas iš mūsų tamposi už Adomo Mickevičiaus, Milašiaus, Baltrušaičio. Kiek jie buvo garsūs ir žinomi, juk ne kaip mūsų rašytojai. Amerikai dar davėm vieną boksininką, bet ir tas jau seniai užmirštas...

J.: — Taip, tokia dar negarsi mūsų tauta. Toks buvo mūsų politinis ir ūkinis likimas. Tu mūsų mokyklose mokeisi Lietuvos istorijos, ir gerai galėtum pats suprasti, kodėl dar nebuvo tų garsenybių, kuriomis čia galėtum didžiuotis, arba kodėl kaikurie sudėjo kiaušinius į svetimas gūžtas. O kaip tu, ar irgi esi pasiryžęs dabar, jei tik sugebėsi, dėti savo kiaušinį į svetimą gūžtą? Jei nedavėm pasaulinių genijų, visi, visa tauta esame atsakingi ir „kalti", net tu ir aš asmeniškai. Jei nedavėm, o norime turėti, tai stenkimės duoti. Turime aiškią tautinę sąmonę dabar, tai žinokime, kad tik savo tautai duodami gal kada duosime ir pasauliui genijų. Neleiskime pasi-

reiškiantiems pražūti, padėkime, supraskime, mylėkime, įvertinkime pirmiau patys, kol svetimieji pripažins. Kodėl tu pats nedirbi nieko toliau savo srityje? Jei tu ir niekas niekad nedirbs, niekad ir „genijų" nebus. Dovanok, kad vėl „įsakinėju"...

A.: — Tai nieko... Tu čia tik atstovauji tą patį siaurą, aklą ir labai trumparegišką nacionalizmą, kuris buvo taip įsigalėjęs nepriklausomoje Lietuvoje. Viskas, kas lietuviška, yra ir „turi būti" seniausia, geriausia, gražiausia: ir mūsų dainos, ir pasakos, ir santvarka, ir šiaudinės pastogės ir, be abejo, mūsų kalba, kilusi tiesiai iš sanskrito... O štai aną dieną tyčia užkalbinau universitete vieną indą iš Indijos, kuris gerai moka sanskritiškai. Nieko nesuprantu, ką jis kalbėjo, nei vieno žodžio. Še tau, pagalvojau, visa gražiosios ir senosios lietuvių kalbos giminystė su sanskritu... Mes užmiršom, kad ir kitos kalbos senos ir gražios, ir matyt, kad gražesnės, nes jas vartoja dešimtys ir šimtai milionų, o mūsiškę tik gal kokie trys milionai.

J.: — Kad to indo sanskritiškos kalbos visai nesupratai, tai, žinoma, labai stiprus argumentas prieš lietuvių kalbą. Aš branginu lietuvių kalbą, kaip mano tautos amžiną kalbą. Neniekinu kitų ir suprantu, kad kitiems yra brangiausios ir gražiausios jų kalbos. Bet man seniai aišku, kodėl vienos kalbos plito, kitos nyko. Plito tos, kurias atitinkami žmonės laikė geriausiomis ir jomis didžiavosi. Nyko tos, kurioms kalbantieji žmonės permenkai turėjo tautinės ir moralinės pareigos supratimo jas išlaikyti, savo kalbos gėdinosi, kitą augščiau statė. Nesvarbu, dėl kokių priežasčių tai darė. Pirmieji anglai ir ispanai, išlipę į Amerikos krantą, nepradėjo indėniškai kalbėti... Tu nebe pirmas sugalvojai teoriją pateisinimui, kad geriau apsimoka taip loti, kieno kieme putrą laki...

A.: — Tuo manęs neužgausi, nes aš remiuosi realiais faktais ir todėl tave pavadinau to aklo šovinizmo atstovu. Galėčiau pačiam pasakyti ir daugiau faktų, kuriu pro savo šovinizmo dūmus, aišku, niekad nepastebėjai. Juk niekad nebūsi atkreipęs dėmesio, kokios bergždžios pastangos ir beprasmis žmonių jėgų eikvojimas ėjo ir eina per visą mūsų istoriją. Kažkada primityvi, niekam nežinoma ir negirdėta tautelė šiaip taip sukūrė primityvią valstybę. Ją išlaikė šimtą su viršum metų, jokių pėdsakų nepalikdama, jokios kultūros nesukurdama, net nėra jokių savų davinių tai istorijai teisingai ir aiškiai aprašyti. Paskui jau lenkai viską nuglemžė. Paskui rusai ligi ano karo. Tik dvidešimtį metų teturėjome valstybę, modernine šio žodžio prasme. Tai toks menkas ir trumpas epizodas tautų isthorijoje. Gaila tų visų išeikvotų jėgų. Mūsų žemėje nei anglies, nei žibalo, nei mineralų, jokios didesnės ateities nėra ir nebus. Tai tik laukas galingesniems kaimynams pasivaikščioti. Nei aš, nei tu dėl to nekalti. Betgi reikia vieną kartą blaivias išvadas padaryti. Mes didžiuojamės savo istorija, bet juk tos istorijos kitur niekas nežino, ji nepaliko jokių pažymėtinų pėdsakų. Ir kai dabar kuriama nauja istorija, nematau jokių perspektyvų, kad kas „prisikeltų" ar kad kas pagerėtų. Suprantu, kad tau nemalonu, bet atvirai ir draugiškai kalbant, — gali būti dar užsimerkęs, bet aš žiūriu ir toliau žiūrėsiu atviromis akimis, be tų siauro ir aklo romantizmo dūmų...

J.: — (ilgai kalba ir papunkčiui aiškina kitokią lietuvių tautos istorijos versiją, pagaliau užbaigia...) — Pagal tave, atrodytų, kad nėra kito kelio, kaip tik mums įsilieti į didesnes tautas, o toms vėliau teks įsilieti į didžiausią tautą, kol pasaulyje pasidarys tik viena tauta. Neneigiu tame samprotavime logikos. Bet aš pasilieku prie „romantikos": aš nereikalauju, kad kitos tautos įsilietu į mano tautą, bet nenoriu įsilieti į kokią kitą tautą. Ar mes išlaikysim, ar išlauksim palankesnių aplinkybių, daug priklauso ir nuo mūsų pačių. Jei mūsų tėvai ir protėviai būtų galvoje, kaip tu, niekad nebūtu buvę jokios Lietuvos. Jei prancūzai, anglai, amerikonai savo valstybiniu istoriju pradžioje būtų taip galvoję, kaip tu dabar, tai nebūtu buvę nei Prancūzijos, nei Anglijos, nei Amerikos, o biesas žino kas. Tarp kitko, nei anglies, nei žibalo jie tada iš žemės irgi dar netraukė...

A.: — Tavo teorijos man žinomos. Tu kalbi, kaip tautininkai kalbėdavo. Aš, kaip žinai, daugiau simpatizuoju liaudininkams...

J.: — Najau, tautininkus gali smerkti, nes jie Lietuvoje daugiausia pridarė klaidų, nes ilgiausiai valdė. Bet tik neįžeidinėk liaudininkų šiuo atžvilgiu. Pažįstu daug liaudininkų irgi. Visi jie gerbia lietuvių tautą, tiki jos laisve ir stengiasi dirbti valstybės atstatymui, nors vienas kitas ir apanka, kaip kaikurie jų lyderiai su savo apkalbomis prieš rezistentus. Bet tai trumpalaikis ir neesminis vieno kito asmens aptemimo epizodas. Tą patį pasakyčiau apie visas kitas rimtesnes partijas. Kokios jos bebūtų, bet nei viena neskelbia tokių teorijų, kaip tavo. Netaikau tau asmeniškai, bet — tai ne lietuviškos, o tarptautiniu valkatu teorijos... Gal tai arabų teorijos, bet ir arabų nacionalizmas šiandien jau kitoks.

A.: — Tau jau pykstant, neketinu įsižeisti, nes jei žiūrėti grynai formaliai, šio krašto teisės požiūriu aš ir nesu lietuvis. Aš čia atvykau su Rusijos viza. Jiems aš formaliai rusas. Dėl tos paprastos priežasties, kad mano tėvai prieš karą gyveno Rusijoje, ten aš gimiau. Nors į nepriklau-

somą Lietuvą su tėvais tuojau po karo grįžau, gyvenau beveik visą savo gyvenimą, bet pagal šio krašto teisės principą „ius loci“, aš esu rusas, o ne lietuvis, kaip išeitų pagal mūsų teisės principą, „ius sanguinis“...

J.: — Dar viena ir pati puikiausia teorija, mielas Algirdai, kunigaikščių vardo nešiotojau! Aš nepykstu, brangus Algirdai. Aš tik gailiuosi, kad tavo tėvai, tavo gimimo metu, nebuvo biznio ar kitais reikalais išvykę į centrinę Afriką ar Etiopiją. Tuomet pagal „ius loci“ turėtumėm bent vieną baltą negrą ar etiopą, kuris tuo pačiu metu pagal „ius sanguinis“ būtų vienintelis lietuviško kraujo negras ar etiopas. Nepykstu, Algirdai, bet tik stebiuosi: kaip tau ne gėda?! Lietuvis, iš kraujo, Lietuvoje mokęsis, gyvenęs ir mūsų tautos duona mitęs,visai gerai mitęs, su augštuoju mokslu, taigi giliai išsilavinęs, ir dabar su tokiomis teorijomis terši jos praeitį ir visą mūsų valstybės esmę ir jieškai neva moksliškų pateisinimų savo defetizmui, švelniausiai išsireiškiant...

A.: — Gal šiandien mes dar nesurasim bendros kalbos, bet nenoriu, kad liktų nesusipratimas: aš Lietuvą gerbiu, branginu ir myliu, kaip savo **mirusią motiną.** Aš betgi gyvenu dabartyje ir žinau, kad kas mirė, tas nebeprisikels.

J.: — Abi Tavo premisos klaidingos. Pirmiausia, Lietuva yra pavergta, bet ne mirusi. Lietuvių tauta nėra mirusi. Nei Lietuva, nei lietuvių tauta nemirs tol, kol bus lietuvių, kurie sieks jai laisvo gyvenimo ir už tai kovos. Antra, visos tavo teorijos apie Lietuvos istoriją, lietuvių kalbą, literatūrą yra ką tik nori, bet tik jau ne tos „mirusios motinos“ gerbimas, branginimas ir meilė. Tau nepavyko teisingai sudėti net pačio stipriausio savo tautinės degeneracijos argumento...

A.: — Kam švaistytis tokiais skambiais žodžiais! Jauskis laimingas savo tikėjime, nors jis ir niekad neišsipildytų. Gyvenk iliuzijose, kad tebeturi gyvą motiną, kada aš žinau, jog ji mirusi ir ryžtuosi kurti sau naują gyvenimą. Man irgi gaila tavęs ir to bergždžio idealizmo. Apsiriksi, pats pamatysi, kad apsirinki. Man net rodos, kad greit pradėsi kitaip galvoti, jei nenorėsi liktis visą laiką aklas.

J.: — Nesuprantu, kaip ir kada galėčiau tais klausimais apsirikti. Aš žinau, kad Lietuva yra pavergta ir kad prieš akis stovi sunki, ilga, gal metų, gal net dešimtmečių kova už jos laisvę. Mūsų tauta būtų mirusi, jeigu kas mus visus fiziškai išnaikintų. To dar neatsitiko, ir todėl aš negaliu apsirikti. O dvasiškai susinaikinti pats save aš nenoriu. Aš esu tikras, kad didelė mūsų tautos dalis to nedaro ir nenori nei Tėvynėje, nei net Sibire. Todėl ir šioje srityje aš negaliu apsirikti. Aš galiu nelaimėti, mūsų tauta gali nelaimėti laisvės dabar ar artimoje ateityje, bet kaip mes galime „apsirikti“? Ar vien dėlto, kad esame ir norime būti lietuviai, kuo per šimtmečius yra buvę mūsų protėviai?... Per šimtmečius mes išlikome ne tam, kad dabar per dešimtmetį save nužudytume. Ne, reikia pasakyti, — mes nesidarysime degeneratais per trejis metus, o tu tam apsisprendei, tik tiek pagyvenęs šiame krašte. Tai greitas tempas. Nedarau užuominos į tavo automobilį, bet turėčiau pasakyti, jog tai motorizuoto degenerato tempas.

Algirdas: — Sudiev! Aš ne koliotis užvažiavau. Man tavęs gaila, ir esu tikras, kad greit pats pamatysi savo klaidą. Aš ne vienas taip galvoju, jau daug kas taip galvoja. Ar panašiai. Tik tu, įlindęs į savo dramblio kaulo bokštelį, užsikimšęs ausis, to dar negirdėjai...

* * *

„Sudiev, moterizuotas degenerate“, pagalvojau, uždarydamas savo „dramblio kaulo bokštelio“ duris.

Be abejo, tai buvo paskutinis mano kunigaikštiško vardo draugo apsilankymas. Po tokio dialogo jis daugiau nebeatvyks. Bet jis laikas nuo laiko dar pasisuks tarp kitų mūsų jaunųjų lietuviukų su kunigaikštiškais ir su krikščioniškais vardais. Jis dar ne vienam skelbs savo teorijas, ir gal žymiai įdomesnes, ypač jei pajus, jog klausytojo ausis joms palankesnė.

Per tas kelias savaites pradėjau atidžiau stebėti aplinką, įvairius tautiečius, įvairias šeimas, viengungius ir jaunimą. Ar iš tikrųjų tik aš vienas tebegyvenu dramblio kaulo bokštelyje, paskendęs aklo šovinizmo dūmuose, romantikos iliuzijose, bergždžiame jėgų eikvojime, apsirinkantis ir klystantis, ir vis šios šalies kalbos akcentą gadindamas, nes šį tą beskaitydamas ir teberašydamas lietuviškai?...

Ne, Didžiojo Kunigaikščio Algirdo anūkai dar ne visi jogailos, džianai, billiai, fricai ar manueliai. Tiek daug jų aplinkumoje dar nėra, kaip mano svečias porina. Bet... visur po truputį tokių idėjų dūmai jau rūksta. Ne viešai, bet dar kiek pasislėpus, paskutus pašnekovo liežuvį, jie kartas nuo karto jau pūsteli. Iš atokių balų vis arčiau ir arčiau jie atsidriekia, kur susimetę vaizbūnai iš kelmų varo smalą, grodami velnio šeinekatarinkę. O gal degtindariai miškų tankumynėje ten sunkia samagoną? Rūksta tiršti, juodi, dvokiantys dūmai, kaip užkūrus statinę deguto. Ir sklinda jie per lygumas ir kalvas.

Taip, žiūrėkime į juos atviromis akimis.

Jurgis Lengvenis

PASAULIO POLITIKOS AIDAI

PSICHOLOGINĖ TUŠTUMA

Neseniai britų labouristų vadas Atlee vėl ragino laisvąjį pasaulį priimti savo tarpan, tai yra, į Jungtinių Tautų Organizaciją, komunistinę Kiniją. Šį savo raginimą Atlee parėmė sakydamas, kad šiandieną Kiniją valdo ne Čiangkaišekas, o komunistinė vyriausybė, ir todėl tiktai ji teturinti teisę atstovauti savo kraštą tarptautinėse organizacijose. Pagaliau, pridūrė žinomasis anglų politikas, jis esąs tikras, kad komunistinės Kinijos vyriausybė būtų ištikima Jungtinių Tautų Organizacijos chartai ir jos principams. Paklaustas, ar tuo pačiu dėsniu einant nereikėtų į Jungtinių Tautų Organizaciją priimti taipgi falangistinės Ispanijos, kurią nuo dar seniau valdo generolas Franco, Atlee atsakė esąs tam priešingas, nes jo įsitikinimu ispanai nesilaikytų šios organizacijos įstatų ir dvasios.

Tuo pat metu, kitame mūsų kontinento krašte, Italijoj, viena moteriškė, kurios sūnus jau ilgus metus vargsta sovietų belaisvių stovyklose, paklausta, ką ji galvojanti apie sovietus ir jų metodus, kurie nesiderina su betkuriais žmoniškumo principais, atsakė, jog visa kaltė už jos sūnaus nelaimę krinta ant kapitalistinių valstybių, jų tarpe ir Italijos, kurios pradėjusios karą prieš sovietus pasiuntė jos sūnų pražūtin.

Šiedu pareiškimai padaryti vienu metu, tačiau skirtingose vietose ir labai skirtingų asmenų, nebūtų verti didesnio dėmesio, jei jie tam tikru būdu nebūtų išreiškę šiuo momentu Europoje paplitusios psichologinės suirutės, kuri visiškai iškreipia realybės jausmą ir priveda prie sofistinės galvosenos. Abu minėti pasisakymai išreiškia baimę, dezorientaciją, visišką nesiskaitymą su tolimais ir netolimais istoriniais faktais ir nenorą pažiūrėti dalykams į akis, padarant iš to logiškas bei civilizuotam žmogui normalias išvadas.

Europa vis dar tebeserga. Išėjusi iš paskutinio karo palaužtom fizinėm bei dvasinėm jėgom, ji sugebėjo draugų pagalba sustiprinti savo kūną, tačiau nepajėgė apgydyti savo dvasinių žaizdų. To išdavoje susidarė psichologinė tuštuma—vakuumas, kuriuose gyvenama iliuzijomis, kuriuose tarpsta, agresyviai skleidžiamos, klaidingos ir pavojingos idėjos, kuriuose kompromisas su tarptautiniais nusikaltėliais palieka vienintelė išsigelbėjimo priemonė. Nežiūrint nuolatinio Rytų Europos tragedijos pavyzdžio, Vakarų šalyse milionai ausų vis dar tebegaudo visus iš Maskvos ateinančius garsus ir mezga pigios bei nerealios taikos sapnus.

Nustatyti šių Europos negalavimų, o gal tiktai laikinio pasimetimo visas priežastis yra labai sunku. Jos kiekvienoje šalyje yra skirtingos ir jų pilnam išanalizavimui reiktų skirti ištisas studijas. Vienas tiktai faktas darosi labai aiškus, susipažinus, nors ir paviršutiniškai, su padėtimi Europoje, būtent tas, kad sakytų priežasčių yra labai daug, kad jos yra visokeriopo pobūdžio ir kad vienur jos gali būti pašalinamos palyginti lengvai, kitur — sunkiai ir galbūt visai kitomis priemonėmis. Šiame straipsnyje norima bent trumpai paliesti padėtį Europoje ryšium su Jungtinių Amerikos Valstybių užsienio politika.

Galima sakyti, kad prieš ir po žinomosios Monroe doktrinos paskelbimo, Amerika niekuomet neturėjo aiškiai nustatytų ir paskelbtų užsienio politikos principų bei tikslų. Pačiai esant nepaprastai smarkaus plėtojimosi laikotarpyje, jaunai ir labai įvairių civilizacijų bei kultūrų veikiamai, aplinkybės neleido sustoti ir aiškiai suprasti bei nustatyti savo vietą pasaulio tautų šeimoje ir su ja surištų pareigų. Todėl, jieškant jos užsienio politikos apibūdinimo, galima sakyti, kad bene svarbiausias tos politikos bruožų buvo moralinių principų gerbimas santykiuose su svetimomis valstybėmis ir tarptautinių klausimų sprendimuose. Moralinių principų, kurie buvo jos tautinio charakterio, tradicijų ir vidaus santvarkos išraiška. Tačiau nors ir gerbdama moralinį principą tarptautiniuose santykiuose, Amerika labai retai tebūdavo pasiruošusi ginkluota jėga jį paremti ir apginti.

Jos rolė tarptautiniame gyvenime buvo, todėl, daugiau platoniška ir labai nutolusi nuo vadinamos realistinės politikos. Pirmasis Amerikos, ginklu paremtas, įsikišimas į pasaulio reikalus įvyko pirmojo pasaulinio karo metu, sukeltas daugiau sentimentų audros, negu tam tikrų aiškių politinių reikalavimų. Ir ištikro, jau 1918 metais amerikiečių tauta parodė, kad ji nenori nuolatinės ir didelės tarptautinės atsakomybės, pasitenkindama stebėtojo vaidmenimi. Tuo būdu Amerika tiktai antrojo pasaulinio karo metu vėl išėjo iš savo atsiribojimo, ir šiuokart, paremdama Jungtinių Tautų Organizacijos įkūrimą, pasiliko aktyviu ir vadovaujančiu veiksniu tarptautiniame lauke. Tačiau ir ši antroji intervencija nebuvo sukelta aiškių,

griežtų bei kategoriškų politinių reikalavimų, kurie būtų buvę iš anksto pripažinti ir būtų nustatę Amerikos politikos kryptį, tikslus bei priemones.

Antrajam pasauliniam karui pasibaigus ir Amerikai aktyviai įsijungus į pasaulio reikalų tvarkymą, politinis jėgų santykis tarp įvairių kontinentų bei valstybių smarkiai pasikeitė ir išryškėjo. Visai eilei valstybių griuvus arba nepaprastai nusilpus, paliko tiktai dvi jėgos, kurios dėl ideologinių ir geopolitinių priežasčių likimo buvo pastatytos viena prieš kitą, būtent Sovietų Sąjunga ir Jungtinės Amerikos Valstybės. Jokia kita valstybė sprendžiamos įtakos į pasaulio reikalus nebegalėjo turėti.

Tokiomis aplinkybėmis, iš vienos pusės verčiama savo naujos tarptautinės atsakomybės, iš kitos gi — sovietinės valstybės ir komunistinės ideologijos veržlumo, Amerika turėjo nustatyti tuos politikos principus, kurie buvo reikalingi patikrinti ne tiktai jos pačios saugumui, bet ir viso Vakarų pasaulio ateičiai. Pirmasis bandymas nors ir nenustatė Amerikos istorinio vaidmens ir su tuo vaidmeniu susijusių politinių reikalavimų, tačiau išaiškino jos padėtį Sovietų Sąjungos atžvilgiu. 1947 metais buvo išdirbta, nustatyta ir paskelbta vadinamo containment'o (sulaikymo) teorija. Šios teorijos principai buvo paprasti ir aiškūs. Pirmąjį sudarė prielaida, kad sovietinė santvarka, kaip visos diktatūros, savyje turi mirties sėklą, ir kad todėl ji ilgainiui istorinių sąlygų bus verčiama keistis ir pagaliau subyrės. Šita mintis buvo išreikšta garsiuoju sakiniu, esą, galbūt, šiandien matoma Kremliaus žvaigždė tėra jau užgęsusios žvaigždės šviesa. Antrasis containment'o principas buvo tas, kad belaukiant sovietų griuvimo, reikia sulaikyti jų veržimąsi ir padėti visiems tiems, kurie nori sovietų išsiplėtimą sustabdyti.

Nei tada nei šiandien negalima sutikti su pirmąja containment'o prielaida, kad sovietų santvarka niekieno neliečiama turi griūti. Tiesa, pasaulyje nieko nėra amžino, tačiau užsienio politikoje yra labai pavojinga remtis apskaičiavimais, kurie siekia net ir šimtą metų. 1947 metais sovietų santvarka buvo perėjusi per 30 labai audringų metų, buvo išgyvenusi ir atlaikiusi visą eilę vidaus konvulsijų ir vokiečių puolimą. Ir vistik ji nerodė jokio ypatingo susilpnėjimo ženklo. Todėl nebūvo jokio pagrindo manyti, kad ji turės griūti po 30 ar 50 metų. O galop, net ir prileidžiant, kad Sovietų Rusija gali sutrupėti po 50 metų, šio laikotarpio galėtų pakakti tokiems esminiams pasikeitimams pasaulyje, kad jos griuvimas mūsų civilizacijai būtų pervėlus.

Antrasis containment'o principas, t. y., sovietų sulaikymo idėja buvo anuo metu vienintelė galima ir todėl logiška priemonė išgelbėti ištisas laisvojo pasaulio sritis ir šalis nuo komunizmo. Ja remiantis buvo suteikta ekonominė ir karinė parama, sovietų spaudžiamoms, Graikijai ir Turkijai. Buvo išgelbėta Persija ir jos šiaurinės sritys, buvo paskelbtas Maršalo planas Europos ekonominei padėčiai taisyti, buvo pasirašytas Atlanto paktas demokratinių šalių karinėms jėgoms kaupti ir stiprinti, buvo padėta įkurti Europos Plieno ir Anglies Bendruomenė, buvo paremtas suvienytos Europos idėjos gyvendinimas. Tai yra tiktai keli faktai, kurių pagalba containment'o vykdytojai apsaugojo Europą nuo visiškos katastrofos.

Tačiau vienas gerai žinomų karinių dėsnių sako, kad vien tiktai ginantis negalima laimėti jokio konflikto. Defenzyva yra naudinga tada, kai leidžia pasiruošti ofenzyviniems veiksmams, kada ji, laiko ir savo tikslo atžvilgiu, yra ribota. Amerikiečių politika, laikydamasi containment'o dėsnių, nuo 1947 metų buvo grynai defenzyvinė, net ir ten, kur tokia laikysena buvo labai nepatogi ir net pavojinga. Nei vienu atveju amerikiečiai neperžengė geležinės uždangos ir neįsikišo į sovietų valdomų sričių reikalus. Vejant komunistų partizanus iš Graikijos, jiems buvo leista pasitraukti į Jugoslaviją bei Albaniją ir tuo būdu išsigelbėti nuo visiško sunaikinimo. Sovietams užblokavus Berlyną, pagarsėjusiu oro tiltu buvo apgintos užimamos pozicijos, tačiau nepaliečiant iš arčiau sovietų interesų. Kai sovietų agentai jau kelinti metai grobia jiems nepageidaujamus asmenis iš vakarų Berlyno ar Vienos, panašaus žygio niekuomet nebuvo išdrįsta padaryti rytų zonoje. Pagaliau geriausias ir skaudžiausias pavyzdys yra Korėjos karas, kurio metu Kinijos teritorija buvo neliečiama ir todėl sudarė saugią užuovėją priešo aviacijai, karo pramonei ir ištisiems daliniams.

Šitokia defenzyvinė politika tegalėjo būti laikinė. Todėl nenuostabu, kad artėjant 1952 metų prezidento rinkimams Amerikoje, respublikonų partija pradėjo skelbti naujos užsienio politikos principus, kurie šalia kitų dalykų reikalavo nepasitenkinti sovietų sulaikymu, o priešingai perimti iniciatyvą ir pradėti rusų stūmimą į prieškarines ribas. Išrinkus generolą Eisenhower'į JAV Prezidentu, buvo pradėtas naujosios, vadinamos išlaisvinimo politikos (policy of liberation) laikotarpis. Naujoji politika jau iš pat pradžių parodė turinti didelės moralinės ir psichologinės reikšmės visoms su komunizmu kovojančioms tautoms. Tačiau toji politika turėjo ir spragų, kurių svarbiausioji buvo ta, kad sovietų atstūmimo procesas nebuvo pakankamai išaiškintas. Nebuvo aišku ar išlaisvinimo politika kovoje prieš sovietus pasitenkins tiktai politinėmis ir propagandinėmis priemonėmis ar ji, progai pasitaikius, bus remiama ir jėgos. Pirmieji nau-

josios administracijos žingsniai užsienio politikoje buvo drąsinantieji: sutartis su Ispanija dėl karinių bazių, parama prancūzams Indokinijoj, Japonijos įtraukimas į besiginkluojančiųjų tarpą, santykių išlyginimas su arabų kraštais ir Persija, Vokietijos stiprinimas ir tt. Tačiau, pažiūrėję iš arčiau į šiuos faktus, pamatom, kad jie tėra Containment'o principų įgyvendinimas, tačiau jokiu būdu ne išlaisvinimo pradžia. Vienintėliai aktyvios antikomunistinės kovos faktoriai, kuriais šiandien remiasi amerikiečių politika yra du: Vokietijos apginklavimas ir pavergtųjų tautų rezistencijos stiprinimas. Pirmojo faktoriaus reikalingumas yra aiškus ir nediskutuotinas. Antrasis faktorius sudaro nepaprastai opų klasimą, kurį galima išspręsti tiktai turint galvoje, kad rezistencija nėra tikslas savyje, o tėra priemonė norimam tikslui atsiekti. Jei žmogus, atsidūręs sunkioje padėtyje, priešinasi ir paskutinėmis jėgomis rezistuoja, jam reikia suteikti vilties, kad jis bus anksčiau ar vėliau išgelbėtas.

Deja, šiandien atrodo, kad skatinimas priešintis yra daromas tik todėl, jog tikima į didesnį perversmą Sovietų Sąjungoj. Žodžiu, tikimasi į „deus ex machina", kuris išnarpliotų susipainiojusią padėtį. Politikoje gi „deus ex machina" reikalingas tik ten, kur trūksta aiškiai nustatytos linijos, vedančios į aiškiai nustatytą tikslą.

Likimas yra suteikęs Jungtinėms Amerikos Valstybėms vadovaujantį vaidmenį, kurio jos pilnai nusipelnė ne tiktai dėl savo medžiaginių turtų bei jėgų, bet ypatingai dėl savo moralinių ypatybių. Tačiau vadovavimas galimas tiktai tada, kai vadovaujantysis žino, kur jis eina. Tiktai tada jis sugeba įkvėpti pasitikėjimą ir pritraukti prie savęs net ir silpnuosius bei paklydusius.

Europoje susidariusi psichologinė tuštuma yra vieta, kuri reikalaute reikalauja stiprios, vadovaujančios valios. Amerikos uždavinys todėl yra pilnai suprasti savo pareigą ir paimti į savo rankas dar laisvojo civilizuotojo pasaulio vadovavimą. Tik tuomet Europos vakuumas, susidaręs dėl nepakankamo Amerikos politikos aiškumo ir priemonių negriežtumo, galės būti pašalintas. Ir dar daugiau, tada galės atbusti ir pasireikšti visos mūsų kontinento sveikos jėgos, kurių netrūksta, kurios tačiau tebelaukia gaivinančio vėjo.

Jeigu tačiau Amerikai neužteks drąsos suprasti savo tarptautinę atsakomybę, savo istorinę misiją, nusikratyti savo „jaunatvės ir nepatyrimo" kompleksais, nepaisyti tam tikrų kritikų, tada Europos ir viso laisvojo pasaulio ateitis bus dar tamsesnė, negu šiandien, kada ant jos meta tamsų ir tragišką šešėlį sovietų atominė bomba.

S. Lozoraitis jr.

TEKSTAI BE KOMENTARŲ

ESTAI APIE LIETUVIŲ POLITIKĄ

New Yorke leidžiamas įtakingas estų laikraštis „Vaba Eesti Sona" savo š. m. 220 nr. įdėjo ilgą straipsnį, pavadintą „Iš Lietuvos vidaus politikos fronto". Straipsny duodama plati Lietuvos politinių įvykių apžvalga, 1940 m. birželio mėnesio dienomis pradedant ir baigiant šių dienų mūsų situacija. Šioje panoramoje Lietuvos Diplomatijos Šefas min. St. Lozoraitis, Laikinosios Vyriausybės ministeris pirmininkas Kazys Škirpa ir VLIK'o pirmininkas prel. M. Krupavičius prezentuojami, kaip centrinės minėto laikotarpio figūros, ir jų veiklai apibūdinti paskirta nemažа vietos. Priėjęs prie aktualių įvykių, straipsnio autorius rašo:

„Aktyviausia vidurinės kartos katalikų organizacija „Lietuvių Frontas" yra išstojusi iš Krupavičiaus vadovaujamo VLIK'o. Taip pat į VLIK'o sudėtį neįeina gyvybinga ir daugeliu atvejų reikšminga Lietuvių Rezistencinė Santarvė, kurią sudaro buv. pogrindžio veikėjai (ir herojai), studentija ir eilė žinomų mokslininkų-politikų, kaip pav. prof. M. Biržiška (vienas Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų). Lietuvos Rezistencinės Santarvės centras yra Londonas, jos pirmininkas St. Kuzminskas, bet ir jos Amerikos skyrius, kurio siela yra juristas St. Mackevičius, yra labai veiklus politinis organizmas. Be minėtų organizacijų nuošaliai nuo VLIKo laikosi dar eilė kitų grupių."

Toliau estų laikraštis pareiškia savo nustebimą dėl VLIK'o „keisto ir nevisai protingo" nusistatymo laikyti t r e m t y 1938 m. Lietuvos Konstituciją negaliuojančia. Pasirodo, kad 85% estų tremtinių pasisako už 1938 m. Estijos konstituciją (kuri yra panaši į mūsiškę) o taip pat už paskutinę Nepriklausomos Estijos vyriausybę. Iš visų estų laikraščių tiktai vienas, būtent socialistų „Teataja", leidžiamas Stockholme, buvo iškėlęs estų konstitucijos peržiūrėjimo mintį.

Straipsnis baigiamas šitokiu samprota-

SOVIETINIS GYVENIMAS

BERLYNO PAMOKA

Atrodo, kad šioje naujoje tarpukarėje Berlynui yra lemta būti Vakarų pasaulio atsparumo Rytams simboliu. Berlyno orinis tiltas, Berlyno darbininkų riaušės prieš Sovietus — štai dvi datos, turinčios neabejotinai didžiulę simbolinę reikšmę. Pirmoji iš jų tapo tikru nūdienės istorijos posūkiu: kokios bus antrosios Berlyno datos išdavos, pasakys artima ateitis. — Istorijos paradoksas tačiau ryškus: miestas, iš kurio dar taip neseniai Hitleris skelbė kryžiaus karą už Naująją Europą, šiandien net hitlerizmo priešams yra pasidaręs vakarietiškumo tvirtovė.

Berlyno įvykiai jau atvėso. Jų tiesioginis išnaudojimas politikoje: Eisenhower'io siuntos, Adenauer'io rinkiminė pergalė jau spėjo nuriedėti į praeitį. Galima tad apie šiuos įvykius pakalbėti šaltai, pabandyti įžiūrėti jų objektyvią reikšmę.

Pirmutinis, labiausiai į akis krintantis šių riaušių bruožas — tai jų **spontaniškumas**. Į vokiečių tautą, net ir į vokiškąjį proletariatą yra įprasta žiūrėti, kaip į tvarkos, klusnumo, organizuotumo įsikūnijimą. Net ir vokiečių revoliucijos — spartakiečių judėjimas, šiaurės jūros laivyno maištai, nacių barikadų kovos vyko tvarkos ir organizuotumo ženkle. — Iš čia daugelio pasidaryta išvada, pritaikyta šių dienų politinei padėčiai: Rytų Vokiečiai nemažiau klusnūs už vakariešius; drausmingai sekę Hitlerį, jie taip pat klusniai tarnaus ir Stalinui ir sovietams.

Berlyno riaušės tokį galvojimą griežtai paneigia. Arčiau įsižiūrėjus į šių riaušių vystymąsi ir struktūrą, jos, pasirodo, ne tik kad nieko bendro neturi su vokiečių „revoliucinėmis" kovomis, — atvirkščiai, Berlyno dienos savo stiliumi primena ryškiausius XIX-jo ir XX-jo amžiaus Europos darbininkų kovų epizodus: 1848-9 m. Paryžiaus manifestacijas, 1905 m. Petrogrado žudynes, 1936 m. Barcelonos maištus. Jų visų bendra schema desperatiškai vienoda: streikai, demonstracijos, riaušės, pirmųjų valandų entuziazmas, žiauri reakcija (su „bananais", nagaikom, kulkosvaidžiais), minios panika, lavonai ant grindinio.

Šitaip vyko ir Berlyno riaušės. Stalino Alėjos statybos darbininkų streikas, demonstrantų eisena, kurią policininkai praleidžia, sustabdydami gatvių judėjimą, eisena, kuri aplanko Alexanderplatz, tarpukario kovų prieš nacius privilegijuotą vietą, užsuka į prancūzų sektorių ir atvyksta į Leipzigerstrasse — Rytų valdžios buveinę. Tenai — demonstrantų pasikalbėjimas ar, tiksliau, pasikoliojimas su ministeriais — priekaištai, reikalavimai, pasityčiojimai. Tą pat dieną prasideda maištas, kuris tęsis ir rytdieną, o tučtuojau — rusų tankai, apmėtomi akmenimis ir — kaip buvo scenarijuje numatyta — pralaimėjimas, lavonai.

Kaip matome, pati įvykių schema — kokie skaudūs ir tragiški jie bebūtų — yra vakarietiška, ir tai suteikia vieną iš gana retų progų pažvelgti optimistiškai į Vokietijos įjungimą į Europos uniją. Ypač, kad be to, šios riaušės vyko ne Vakarų, o Rytų Vokietijoje.

Tuo pačiu iškyla ir Berlyno įvykių spontaniškumo klausimas. Žinome sovietinę propagandą, kuri visą kaltę priskiria Vakarų agentams ir Vakarų Berlyno gyventojų įsimaišymui. Tiesa, kad tarp žuvusiųjų, bent tų, kurių pavardės paskelbtos, dauguma priklauso Vakarų Berlynui. Tačiau, neabejotina, kad tiek streikai, tiek pirmosios demonstracijos buvo spontaniškas ir vidujinis „rytiečių", ir dargi dažnai partijos narių reikalas. Neabejotina taip pat, kad tai, kas vyko Magdeburge, Leipzige, Hallėje ar Leuna-Werke fabrikuose, negalėjo būti vakariečių inspiruota. —

---

vimu: „Specifinė Lietuvos politinė atmosfera yra paženklinta tuo faktu, kad Lietuva yra katalikiškas kraštas. Sugretinimas su Italija ir Prancūzija būtų šiuo atveju visai logiškas sumanymas. Įtakinga Lietuvių Katalikų Partiją charakterizuoja tokia pat neapykanta ir toks pat fanatizmas, kaip italų bei prancūzų klerikalinius valstybininkus. Kas iš to, kad katalikiški politikai Europoje yra ne vieną kartą proklamavę, jog katalikybė yra vienintelis gynybos pylimas Vakarams nuo komunizmo išgelbėti, — tikrovė rodo, kad tai yra kaip tik Prancūzija ir Italija (98% Italijos gyventojų yra katalikų tikėjimo,panašus ir prancūzų nuošimtis) tie kraštai, kuriuose su ypatingu atsidavimu kultivuojama komunistinė doktrina. Viena ekstremistinė idėja gimdo kitą. Lietuvos politinės grupės yra irgi pasidalinusios į dvi pozicijas, — vienoj pusėj stovi katalikai, kitoj — antiklerikalinis frontas. Nuo šios partinės matematikos nukenčia VLIK'o, Lietuvos Diplomatinės Tarnybos, Lietuvių Rezistencinės Santarvės ir kitų organizacijų bendradarbiavimas, Ar lietuviai yra pajėgūs surasti harmoningo kooperavimo būdą? Pirmieji 9 tremties metai neatnešė aiškumo į šį klausimą. Galbūt ateitis duos tikslesnį atsakymą."

Kad Vakarų Berlyno karštakošiai, pasinaudodami darbininkų riaušėmis, šokosi „laisvinti" Rytų Berlyną — tai tik visai suprantamas, bet jau šalutinis epizodas. Svarbu faktas, kad pirmą kartą Sovietų kontroliuojamame krašte **darbininkija, kai tik jai buvo duota pirma proga pasisakyti, sukilo**, ir šio fakto reikšmė milžiniška. Išvada peršasi dvejopa: visų pirma, sovietų okupuotų kraštų proletariatas nepatenkintas „savo" režimu ir, gavęs progą,būtų pasiryžęs sukilti. Antra: toks sukilimas yra visai beprasmiškas kraujo liejimas ir rezistencijos silpninimas tol, kol iš jo negali išsivystyti platesnio masto konfliktas.

Jeigu visai ir visiems aišku, kad vokiečių proletariatas sukilo prieš sovietinį režimą, tai nuomonės tuojau išsiskiria, kai bandoma suformuluoti, **už ką** pasisakė sukilusi darbininkija. Šitoks klausimo pastatymas daug kam nepatinka ir, pavyzdžiui, vokiečių krikščionių demokratų spauda nemirktelėjusi peršoko prie išvadų, tvirtindama, kad Rytų darbininkas pasisakė už Adenauer'io Vokietiją. Charakteringa tačiau, kad tiek demonstracijų, tiek riaušių metu niekas neužregistravo šūkių nei Adenauer'io, nei Bonn'os garbei. Tačiau taip pat tiesa, kad šalia ekonominio ir politinio pobūdžio reikalavimų, stambią vietą užima **laisvos Vokietijos suvienijimo** tema.

Tam, kas gyvendamas pokario Vokietijoje, arčiau sekė to krašto vidaus gyvenimą, nėra jokia paslaptis, kad Vokietijoje veikia slaptos nacių organizacijos, kad jos, kartais net su sąjungininkų pritarimu, plečia savo tinklus Rytų Vokietijoje. Tačiau tai toli gražu nepaaiškina Rytų vokiečių patriotizmo, kuris ir prieš karą buvo gilesnis, negu Vakarų Vokietijoje. Sovietų propaganda savo zonoje tik dar prisidėjo, tą patriotizmą išnervindama. Nuo 1945 metų iki dabar Rytų Vokietijos kinuose nuolat rodomi filmai, kuriuose augštinamos lenkų, čekų, ukrainiečių rezistencijos, vokiečiams jose paliekant tik vieną — budelių rolę. Iš kitos pusės, patikimi liudininkai tvirtina girdėję vokiečių komunistų vadus su įtūžimu kalbančius apie naujai mokyklose įvestus istorijos vadovėlius, — ne dėlto, kad jie tendencingi, bet dėlto, kad jie versti iš rusų kalbos. Nežiūrint jo politinių įsitikinimų, vokietis darbininkas nesutiks būti slavo pamokomas. Galima manyti, kad karo ir pokario okupacijos įtakoje susidaręs dviejų, iki šiol tradiciniai griežtai atskirų jausmų — socialinių reikalavimų ir patriotizmo — simbiozas turi tendencijos vystytis ne tik Rytų Vokietijoje, bet ir kituose Rytų ir Šiaurės Europos sovietų okupuotuose kraštuose. Tautinis jausmas nėra vien buržuazijos privilegija, ir naujos socialinės klasės ir sluogsniai, kurie neabejotinai formuojasi sovietinėj santvarkoj, gali pasidaryti patriotizmo vėliavininkais. Ta proga galima prisiminti Prancūzijos socialistų lyderio Leono Blum'o žodžius, tartus iš rezistencijos tik ką išėjusiai į viešą gyvenimą prancūzų darbininkijai: „Rezistencija mus pamokė, sakė jis, kad Prancūzija yra ir darbininko tėvynė." Apie šį naujos rūšies patriotizmą reikėtų pagalvoti ir lietuviškuose rėmuose.

L. Tomas.

RUBLIO DIPLOMATIJA

Tokia antrašte anglų „Economist", viename iš paskutiniųjų savo numerių, atspausdino straipsnį apie pamažu ryškėjančius naujus sovietų diplomatijos bruožus. Rublio diplomatija, tiesą pasakius, yra naujiena tiktai anapus Geležinės Uždangos, nes USA savo šalininkus ir sąjunginkus jau geras metų pluoštas remia dovanomis, pagalbos planais ir pagaliau, nauja respublikonų formule: „prekiauti, o ne padėti". Charakteringa tačiau, kad ši naujoji politika išvydo dieną tik po Stalino mirties, dar vienoje srityje sugriaudama tradicinį gaspadorišką Rusijos nemėgimą išleisti pinigą iš rankų.

Per pastaruosius metus, Sovietai iškilmingai pažadėjo stambią finansinę ir ekonominę paramą Kinijai ir Šiaurės Korėjai, užsiangažavo įnešti gana rimtą sumą Jungtinių Tautų technikinės pagalbos atsilikusiems kraštams programai paremti ir, jau visai stebėtina, pasiūlė paskolas ne tik buvusiam priešui, Rytų Vokietijai, bet ir nekomunistinei Argentinai. — Studijuojant kiekvieną atvejį atskirai, galima, žinoma, surasti konkrečias priežastis tokiam sovietų duosnumui paaiškinti. Tačiau šių faktų susirikiavimas tokiu trumpu laikotarpiu yra jau savaime reikšmingas ir leidžia padaryti kaikurias bendresnio pobūdžio išvadas.

Rytų Vokietijai suteiktos paskolos negalima išaiškinti vien tik noru paveikti Vakarų Vokietijos rinkimų rezultatus, — tai buvo neišvengiama priemonė užbėgti už akių Sovietų zonai gresiančiam ekonominiam krachui. Ir 485 milionų rublių paskola tesudaro, palyginti, tik menką dalį visų tų lengvatų, kurias Rytų Vokietijos delegacija atsivežė iš Maskvos. Tai buvo kartu ir nugalėtojo gražus žestas ir ekonominė būtinybė.

Sovietų Sąjungos parama Šiaurės Korėjai irgi buvo neišvengiama: iškilmingai pažadėtas bilionas rublių Kim Il Sung'ui buvo tik logiškas atsakymas į Amerikos jau pradėtus vykdyti Pietų Korėjos atstatymo planus. Tačiau parama kovose išbandytam sąjungininkui turi visai kitą politinę reikšmę, negu atsisakymas nuo buvusio priešo mokėtų reparacijų.

Su paskola Kinijai sąlygos ir vėl keičiasi. Jau 1950 metais buvo pasirašyta Sovietų-Kinų ekonominė sutartis, pagal kurią Rusija suteikė penkeriems metams išdėstytą paskolą Kinijai. Tačiau Korėjos karas kuone visai panaikino tos paskolos pliusus, ir kiniečiai ėmė rodyti savo nepasitenkinimą, kad jie ne tik kovoja už Rusiją, bet dargi ir už ginklus bei šaudmenis jai turi mokėti. Prisimename, kai 1952 metais Chou-En-Lai vadovaujama gausi kiniečių delegacija, savo paslaptingo (bent ano meto Vakarų spaudai) vizito metu iš Stalino tegavo tiktai bendro pobūdžio pažadus: delegacija grįžo tuščiomis rankomis, palikdama Maskvoje ekspertus. Derybos truko aštuonis mėnesius, ir tik po Stalino mirties jos pradėjo duoti konkrečių rezultatų: sovietai pažadėjo stambią paramą, išdėstytą šešeriems metams, Kinijai elektrifikuoti ir mašinizuoti. Rugsėjo mėnesį Kinijos vyriausybės oficialus pranešimas savo tonu leidžia suprasti, kad kiniečiai bent laikinai atrodo patenkinti rezultatais. — Šios paramos kaina — Šiaurės Korėja, kuri per trejis metus buvusi Kinijos žinioj, dabar pereina į Sovietų globą.

Liepos mėnesį Sovietų Sąjunga duoda naujus pažadus, kurie nustebina prie jų duosnumo neįpratusį pasaulį: Sovietai pažada 4 milionus rublių atsilikusių tautų technikinei pagalbai ir 11 milionų — Argentinai. Šie žestai, nors jie ir nebrangiai kaštuoja, charakteringi tuo, kad jie nebuvo sukelti jokios būtinybės, o veikiau rodo Sovietų nusistatymą pradėti naudotis pinigu, kaip diplomatinės akcijos veiksniu. Neaišku dar nei kada, nei kuriomis priemonėmis sovietai tęsės savo pasižadėjimą Jungtinėms Tautoms: galima tačiau manyti, kad jie bandys savo piniginę paramą iškeisti į techninius patarnavimus — savo specialistų (o tuo pačiu ir propagandistų) pasiuntimą į Artimųjų Rytų ir Azijos nekomunistinius kraštus. — Argentinos atvejis irgi aiškus: generolas Peron yra Pietų Amerikos pasipriešinimo prieš JAV ekonominę ir politinę įtaką lyderis, ir Aregentinos — labiausiai industrializuoto P. Amerikos krašto — pramonės rėmimas yra tikslingas manevras, silpninantis iki šiol neabejotiną JAV dominavimą abiejuose Amerikos kontinentuose.

Dar gerai nežinomos sumos, kurias Sovietų Sąjunga yra pasiryžusi paaukoti savo satelitams ir Amerikos priešams remti. Kiekvienu atveju, jos tik lašas jūroje, palyginti su Amerikos iki šiol padarytomis pastangomis savo įtakos sferoje. Tačiau precedentas aiškus: Malenkovo-Molotovo politika visiškai prieštarauja Stalino merkantilizmui ir šios politikos implikacijos yra milžiniškos. Stalino atsisakymas remti satelitus ar draugiškus kraštus buvo tiktai praktiška išraiška bendros tezės: Rusija yra vienintelis kraštas, kur komunistiniam režimui pavyko įsitvirtinti; ji yra pasaulinės revoliucijos bastijonas, ir visa kita gali būti ir, reikalui esant, turi būti paaukota, tarnaujant vienam tikslui — išsaugoti nepaliestą Rusijos galybę. — Atrodo, kad naujoji politika yra bent dalinis atsisakymas nuo šio, iki šiol absoliutaus, principo.

Kokios būtų to priežastys? — Visų pirma, įvairiose srityse ir pakartotinai matyti, kad Malenkovas — tai ne Stalinas, ir kad jam trūksta autoriteto išlaikyti vienybę tiek pačioje Rusijoje, tiek ir su satelitų kraštais ar kitų šalių komunistų partijomis. Kinijos atvejis ypač charakteringas. Mao-Tse-Tung atrodė stambi, ir vis dėlto antraeilė figūra šalia Stalino, bet ne šalia Malenkovo. Ekonominių investicijų politika Kinijoje yra naudinga Rusijai ligi laiko; bet Kinijos industrializacija ilgainiui pradės gresti Rusijos autoritetui sovietiniame bloke.

JAV jau prieš kurį laiką pajuto, kad Vakarų Pasaulio leadership'as nėra vien tik malonumas, bet ir labai brangiai kaštuojanti pareiga, silpninanti iš dalies jų vidujinį potencialą. Kyla klausimas, kaip Malenkovo vyriausybė galės suderinti naują rublio diplomatiją su savo pažadais pakelti sovietinių tautų gerovę? — Iš kitos pusės, pašalpų dalinimo politika — kiekvienas, turėjęs reikalų su Balfo komitetais, tai žino — turi ir kitą medalio pusę: lengva pasakyti, kad prasideda pašalpų dalinimas, bet sunku numatyti, kur jis baigsis. Juk nei Lenkija, nei Čekoslovakija, nuo vokiečių taip labai nukentėję kraštai, nesutiks, kad jos turėtų mažiau teisių į Sovietų paramą, negu Rytų Vokietija. O Indija, ar galima manyti, kad jinai nejaus nei kiek nemažesnę teisę į finansinę paramą už savo neutralumą, negu Argentina, kurios pasaulinė strateginė reikšmė nepalyginti mažesnė. Pradėti duoti — reiškia užsidėti pareigą ir toliau duoti.

Kaip ten bebūtų, šis Sovietų diplomatijos bruožas rodo Stalino įpėdinių pastangas „suvakarietinti", jei taip galima išsireikšti, savo politiką, ją padaryti lankstesnę, geriau išnaudojančią visas pasitaikančias galimybes. Tai dar vienas naujosios didesniu psichologinių veiksnių vertinimu pasižyminčios sovietų politikos, kurią praeitame numeryje bandė aptarti „Santarvės" komentatorius, L. Tomas.

J. Stanionis.

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE

Š. m. spalio mėn. 1 d. „Eltos" Informacijos paskelbė šiuos du žemiau spausdinamus pareiškimus:

Oficialus pareiškimas.

Ryšium su LRS Inf. B. paskleistomis spaudoje žiniomis apie VLIK'o ir VT Pirmininkų Romoje š. m. 18-24 d. d. (mėnesio pavadinimas praleistas „Eltos"—SANTARVĖS Red. pastaba) padarytų p. Lozoraičiui pareiškimų turinį ELTA yra įgaliota štai ką paskelbti:

VLIK'o ir diplomatų atstovų yra susitarta, kad šių dviejų veiksnių bendradarbiavimas vyksta tariantis VLIK'o Pirmininkui su esančių užsieniuose mūsų diplomatų Šefu. Šios tvarkos laikantis, yra vykę ir anksčiau minimi pasitarimai Romoje. Apie jų išdavas buvo viešai paskelbta komunikato forma.

LRS Inf. B. paskleistos spaudoje žinios, kad, esą, VLIK'o ir VT Pirmininkų šių pasitarimų metu p. Lozoraičiui padaryti pareiškimai neatitinką ar tai tiesos, ar tikros padėties, ar faktų, yra perdėm nepagrįstos.

Nesileidžiant šiais reikalais į jokią polemiką, tenka apgailestauti, kad, neatitinkančias tiesą ir mūsų laisvinimui žalingas informacijas, klaidinama mūsų plačioji visuomenė.

* * *

Gen. Raštikio Pareiškimas.

ELTA yra gavusi paskelbti tokio turinio laišką:

Ryšium su LRS/IB spaudoje paskelbtais pranešimu ir straipsniu „Širdies ir sąžinės pareiga" turiu garbės pareikšti, kad juose mane liečią teigimai apie mano „visišką atsiribojimą" nuo VLIK'o ir VT p. p. Pirmininkų pareiškimų, apie „konkrečią insinuaciją", apie „pakaltinimą VLIK'o" ir apie p. p. Pirmininkų „išsigynimą" neatitinka tikrenybės, nes minimame privačiame pasikalbėjime su p. Drunga aš apie tai nesu kalbėjęs.

Tenka labai apgailestauti, kad visas šis reikalas yra iškeltas viešoje spaudoje.

Reutlingenas, 1953.IX.25

St. Raštikis

SANTARVĖS Redakcija gavo šį LRS Vyr. Komiteto nario K. Drungos laišką:

Didžiai Gerbiamas Pone Redaktoriau,

Ryšium su „Eltoje" atspausdintu gen. S. Raštikio laišku, liečiančiu jo pasikalbėjimą su manim, laiškui kategoriškai skiriantis nuo to, ką jis per tą pasikalbėjimą buvo sakęs, š. m. X. 2 d. pasiunčiau VLIK'o Informacijos Tarnybos Valdytojui savo pareiškimą tuo reikalu artimiausiame „Eltos" numeryje atspausdinti.

Kadangi tas mano pareiškimas ligi šiol „Eltos" neatspausdintas, negalėdamas toliau laukti, nes reikalas nepriklauso prie dalykų, galinčių laukti mėnesiais ar metais, prašau Tamstą paskelbti SANTARVĖJE šiuos mano konstatavimus:

1. Š. m. liepos mėn. 23 d. gen. S. Raštikis buvo mane pakvietęs pakalbėti tikslu duoti per mane atsakymą į atitinkamą paklausimą raštu, liečiantį VLIK'o ir VT Pirmininkų pareiškimus Lietuvos Diplomatijos Šefui Lietuvių Rezistencinės Santarvės atžvilgiu.

2. Pasikalbėjimo metu gen. S. Raštikis tvirtai man **teigė**, kad jis nėra nei pagrindas nei priežastis kalbamųjų VLIK'o ir VT Pirmininkų pareiškimų. Man paklausius, ar gen. S. Raštikis sutiktų, esant reikalui, tatai paliudyti, jis tai **pažadėjo.** Ta proga buvau jam pareiškęs pasitenkinimą, kad tuo būdu LRS-ė galės jo vardą išskirti iš nukreiptos prieš ją diskriminacinės akcijos. Tam mano pareiškimui gen. S. Raštikis neprieštaravo.

3. Minėtas pokalbis buvo užtrukęs per valandą laiko ir nebuvo čia pat fiksuotas raštu. Jo turinį, tad, buvau perdavęs LRS-ės Vyr. Komitetui **savais žodžiais.** Gen. S. Raštikio laiškas „Eltai" rodo, kad jis nėra mano formulavimu patenkintas. Tačiau stebina toji aplinkybė, kad gen. S. Raštikis, laišką „Eltai" rašydamas, nerado reikalinga esant **esminių savo man pareiškimų pakartoti „Eltai" savais žodžiais.**

4. Todėl man, kaip ir gen. S. Raštikiui, tenka apgailestauti. Tačiau apgailestavimo turinys skirtingas. Aš neapgailestauju, kad „visas šis reikalas yra iškeltas viešoje spaudoje", nes „visas šis reikalas" buvo paskleistas viešumon iš VLIK'o sluogsnių anksčiau ir efektingesnėmis priemonėmis, negu per spaudą. Aš, tad, galiu apgailestauti tik tai, kad minėtame mano pasikalbėjime su gen. S. Raštikiu nedalyvavo bent du liudininkai. Šiuo reikalu duotą man pamoką priimu su dėkingumu.

Priimkit, Pone Redaktoriau, mano tikros pagarbos pareiškimą.

1953. XI. 1. **K. Drungą**

LIETUVIŲ REZISTENCINĖS SANTARVĖS

Informacijos Biuro

PAREIŠKIMAS

Ryšium su 1953. X. 1 d. „Eltoje" (Nr. 27) paskelbtu, LRS-ę liečiančiu oficialiu pareiškimu ir gen. S. Raštikio laišku „Eltai", LRS-ės Informacijos Biuras praneša, kad tuo reikalu jis tegali pakartoti savo pareiškimą spaudai, paskelotą SANTARVĖS 5-me numeryje ir kaikuriuose laikraščiuose.

Laisvinimui žala ir visuomenės klaidinimas glūdi ne pagrįstame tiesos neatitinkančių tvirtinimų paneigime, kaip tai buvo padaryta LRS-ės informacijos biuro, o kaip tik VLIK'o ir VT Pirmininko tiesos neatitinkančių tvirtinimų neatsakingame teigime ir jų skleidime.

Kas bebūtų paminėtojo „Eltos" pareiškimo autorius — VLIK'o visuma, VLIK'o ir VT Pirmininkai ar vienas kuris jų — Lietuvių Rezistencinė Santarvė palieka jį ir kitų šiuo reikalu dėtų pomirių visuomeninių veikėjų sąžinei bei jų tautinei atsakomybei neteisingus ir laisvės darbą griaunančius tvirtinimus teigti ir toliau, nuo savo pasakytų ar žodžiu atsisakyti ir netiesą visuomenėje skleisti.

LRS/IB

ČIA MŪSŲ DVASIOS ŠVENTOVĖ

Yra viena sritis, galbūt pati jautriausia ir skaudžiausia, apie kurią ateities lietuvis prisimins su liūdnu nusistebėjimu. Toji sritis — tai rezistencija.

Tas žodis dabar įsigyveno, nes buvo pradėtas vartoti tų, kuriems jis buvo šventos pareigos atlikimas lietuvių tautos laisvei. Tą gražų ir taurios prasmės žodį netruko pasigauti visi, net patys korupciškiausi politiniai spekuliantai. Šiandien jau visi visokie save vadina rezistentais...

„Kas yra rezistentas?" — neseniai paklausė S. Kundrotas „Vienybėje" (1953. IX. 25) ir čia pat davė tokį atsakymą:

„Tai yra patriotas, kuris, priešui jo kraštą okupavus, nesigailėdamas nei sveikatos, nei jėgų, nebodamas jokių sunkumų ir pavojų, aukodamas savo Tėvynės laisvės kovai viską, iki savo gyvybės imtinai, stoja priešintis prieš okupantą ir tą pasipriešinimo darbą dirba tol, kol Tėvynė nėra išlaisvinta...

Ar gali kilti kam abejonių, kad šiems lietuviams rezistentams patriotams mes turėtume visokeriopai padėti, jiems savo širdį ir paramą parodyti, juos palaikyti ir jų pasiaukojimą pagerbti, jais didžiuotis ir didžiai rūpintis, kad kaip tik jie nebūtų „baigti"?

* * *

Ateities lietuviai tai prisimins su pačiu liūdniausiu nusistebėjimu, nes ligšiolinis pokarinės išeivijos laikotarpis parodė, kad visą laiką būta priešingai.

O kodėl — čia pat atsako tas pats S. Kundrotas. Jis rašo:

„Savo metu mes anuos herojus, kurie rūpinosi TENAI esantiems (Lietuvoje) perduoti Vakarų pasaulio laisvos spaudos puslapius, pateikti jiems realų tarptautinės padėties nagrinėjimą, kad jie savo brangias jėgas išsaugotų, prieš laiką jų nesunaudodami, — mes šmeižėm ir šnipais, avantiūristais, falsifikatoriais ir dar kaip kitaip vardijom, bolševikine terminologija pasinaudodami, ir nieko jiems jų darbe nepadėjome, bet kliudėme. Šiandien, besikarščiuodami ir „besidžiaugdami", darome lygiai tą patį".

„Žinoma, jeigu jie būtų kada tikrai „baigti", jeigu išsipildytų tūlų veikėjų karštas troškimas, idant tie rezistentai pagaliau **„išsidvėstų"**, tai nebūtų kas ligšiol trukdo veikėjams siausti užsieniuose savo popieriniu „laisvinimu" ir daug kuo kitu".

Tą politinę pažiūrą į rezistenciją ir jos silpnintojus bei juodintojus, patvirtina daugybės aštuonerių metų laikotarpio skaudžiausių faktų.

Bet lietuviškoji rezistencija nėra vien politika. Toli nuo to. Lietuviškoji rezistencija yra kurkas daugiau. Tai — mūsų širdies ir mūsų dvasios šventovė.

Lietuviškoji rezistencija prasidėjo tada, kai paaiškėjo, kad Lietuvos nepriklausomybės ir tautos laisvės netekimo žaizda mums niekieno ir niekad negalės būti užgydyta. Ji prasidėjo jau tada, kai dar nebuvo jokių „veiksnių", jokiais vyriausiais vadovautojais niekas dar nebuvo skelbęsis. Geriausių tautos vaikų instinktas pats prakalbėjo.

Jis kalbės ir toliau. Mūsų širdis, mūsų dvasia, mūsų sąmonė, visos mūsų žmogiškosios pareigos supratimas yra sudėtas į tai. Ir nujautimas, kad mūsų kova nebus trumpa. Ji tęsis net ir tokiu pačiu blogiausiu atveju, jeigu istorija jai lemtų ir dešimtmečių terminus.

Gal per tą laiką nueis į kapą daugelis dabartinių senųjų veikėjų, kurie taip griebėsi to tuščio „kovai vadovavimo" ir dar beprasmiškesnio intrigavimo. Nueis į kapą ir tie nelaimingieji dvasios skurdžiai, kurie bus palikę patį niūriausią testamentą: — savo tautos narsiausių vaikų šmeižimą, savo tremties likimo bendrininkų kaltinimus ir priešo agentais vadinimus vientik dėlto, jog anie nesutiko ir nesutiks nusilenkti kaikurių srovių politinėms spekuliacijoms.

Bet lietuviškoji rezistencija liks. Ji bus dvasios šventovė ir pasiaukojančios veiklos akstinas tūkstančiams naujai priaugančių lietuvių. Tie, kurie savo žmogiškame išsiilgime ligšiol ją taip pasibjaurėtinai yra puolę, iš tikrųjų atliks jų pačių nelauktą patarnavimą jieškantiems atskirti pelus nuo grūdų.

Doras užsienio lietuvis niekad nepaseks tuo, kuris kovą prieš tikrą Tėvynės priešą paverčia į kovą prieš savąjį tautietį.

Jeigu jau niekas kitas, tai kultūringasis užsienio lietuvis greit praregės.

Jeigu jau niekas kitas, tai lietuviškasis jaunimas pamatys, kuris yra skaidresnis kelias jo idealizmui, jo humanizmui, jo žingsniams į tautą, į žmogų, į šviesą ir tiesą.

B. R.

VAKAR IR ŠIANDIEN

Susirūpinimas spaudos etika

„Aiduose" 1953 m. 7 nr. L. Dambriūnas straipsnyje „Spaudos ir etikos reikalu" rašo, kad pasireiškęs užsienio lietuvių „spaudos etikos smukimas reiškia ne ką kitą, kaip pačios visuomenės moralės smukimą, ir tai ne betkokios visuomenės, o pačios riktinės... Būdinga mūsų spaudai yra tai, kad jos bendradarbiai dažnai skelbia augštus idealus, skelbia krikščioniškos ar kitokios etikos būtinumą, bet patys jos nesilaiko ir aiškiai ne tų skelbiamų idealų link žygiuoja".

Pateikdamas kelis pavyzdžius, L. Dambriūnas nurodo, kaip tokiais pravardžiavimais, kaip „karjeristas, višinskis, baidyklė, neišmanėlis, Maskvos agentas, stalinistas" ir pan. „kovoja" skautas prieš skautą, katalikas prieš kataliką, lietuvis prieš lietuvį, ir visi jie pretenduoja į padoraus lietuvio ir inteligento vardą.

L. Dambriūnas visai teisingai nurodo, kad „nuoširdus tolerancijos šalininkas nereikalautų, kad tik jo pažiūra būtų pripažinta teisinga. Dievo ir krikščioniškosios etikos gynėjas, jei šie dalykai jam rūpėtų, neniekintų ir nešmeižtų kitų pažiūrų žmonių, nes Dievas ir krikščioniška etika tai draudžia daryti".

L. Dambriūno pastabos daugiau negu teisingos. Tenka rūpintis ne vien spaudos etikos smukimu, bet, kaip pastebi L. Dambriūnas, pačios rinktinės visuomenės moralės smukimu. Spaudos etikos lygis priklauso nuo etikos lygio mūsų politinių vadovaujančiųjų, iš kurių sluogsnių jau per eilę metų vis kildavo šmeižtai, kitų pažiūrų ir nuomonių niekinimas, netolerancija, „priešo" parbloškimo metodai ir pan.

Jei tos rinktinės visuomenės moralės smukimas būtų pašalintas, mūsų spaudos etika savaime pakiltų.

Nuovokos stoka

„Nepriklausomos Lietuvos" korespondentas Montrealyje kalbėjosi su lenkų leit. Jareckiu, kuris pabėgo iš Lenkijos rusišku „Migu". („N. L." Nr. 39, 1953. X. 7 d.) „N. L." korespondentas paklausė leit. Jarecki, ar lenkų partizanai nesusitinka su partizanais iš Lietuvos.

Atsakydamas „N. L." korespondentui, leit. Jarecki's nurodė, kad Lietuva yra atskirtas nuo Lenkijos kraštas, kuriame yra labai daug rusų kariuomenės, todėl jis nemano, kad Lietuvoje būtų partizanų. Jei ten kiltų koks prieš rusus nukreiptas veiksmas, „tai ne tik miškai, bet ir atskiri krūmai būtų rusų kariuomenės iššukuoti ir visi partizanai išgaudyti".

Leit, Jareckio atsakymas logiškas ir realus. Ginkluotas Lietuvos sukilimas prieš bolševikus antrosios okupacijos metu buvo palaužtas su didžiuliais nuostoliais lietuvių tautai. Bet „N. L." korespondentas to dar nežino. Jis turėtų rausti, tuo savo klausimu parodęs tiek maža nuovokos apie dabartinę būklę okupuotoje Lietuvoje ir apie galimumus vesti Krašte aktyvią pasipriešinimo okupantui kovą.

Teisingos ir blaivios pastabos

K. Mockus straipsnyje „Mūsų politinio gyvenimo klausimais" („Aidai" 1953, Nr. 7) rašo:

„Paprastai sakome, ir dažnai tai yra tiesa, kad emigrantai visada įsivaizduoja paliktąjį kraštą tokį, kokį jie paliko. Mūsų atveju taip pat tokie dalykai pastebimi. Žmonės, palikę kraštą prieš keturiasdešimt metų sunkiai įsivaizduoja jį kitokį, kaip tada paliko — su gubernijomis, dvarais, žydiškai-lenkiškais miestais bei miesteliais. Nekitaip yra ir su naujausia emigracija. Išsineštieji vaizdai ir politinės sąvokos tebedominuoja mūsų sąmonę".

„Galvodami apie Nepriklausomybės atstatymą, dažnas įsivaizduojame ką nors panašaus, kaip anais laikais yra buvę"...

Mums malonu konstatuoti pilną „Aidų" ir „Santarvės" tuo klausimu nuomonių sutapimą.

* * *

Toliau tame pat straipsnyje, čekus pavyzdžiu statydamas, K. Mockus rašo:

„Čekai savotiškai išmoko susitraukti į save, lyg tas ežys, ir taip ilgesnį laiką laikytis. Šitokiu būdu jie sutaupo tūkstančius, milionus gyvybių ir turto. Visas pasaulis žinojo, kad čekų santykiai su vokiečiais buvo tikrai blogi. Tačiau vokiečių okupaciją čekai pakėlė lengviau už kitas tautas... Čekų tauta ir naujoje okupacijoje elgiasi visai taip pat, kaip anksčiau... Negalime sakyti, kad ten nėra rezistencijos. Tačiau toji rezistencija labai tyli, atsargi, vengiama aukų prieš laiką. Štai to vengimo aukų prieš laiką mums, turbūt, reikėtų daugiau pasimokyti. Turime išmokti būti atsargesniais, kantresniais, branginti kiekvieną gyvybę,nes ateity bus skaitomasi tik su gyvais žmonėmis ir gyvomis tautomis".

Nieko neturėtume pridėti prie šių teisingų, mūsų veiksniams ir spaudai įsidėmėtinų žodžių.

Dėmesio vertas klausimas

„Drauge" 1953. VII. 10 d., vedamajame „Lietuvos atkūrimo problema", A. Gražiūnas rašo:

„Laisvos Lietuvos atkūrimas yra labai didelė ir sudėtinga problema... Iš pasikalbėjimų su vadinamais vadovaujančiais asmenimis nekartą susidaro įspūdis, jog ir jie į tą klausimą ne kažin kiek įsigilinę... Kokia tautos ūkio dalis turės būti valstybės, kooperatyvų ir privačios iniciatyvos žinioj... Nemažiau aktualu yra sveikatos reikalai, švietimo sistema, platus socialinis klausimas... kur teks susidurti su darbo teise, globos nedarbo, senatvės ir ligos atvejais, jaunimo bei motinos ir vaiko apsaugos klausimais ir visa eilė kitų problemų... Reikia mūsų visuomenei išsiaiškinti ir tokius klausimus, kaip, kokią rinkimų sistema būtų iš tikro tinkamiausia, kaip turėtų būti suorganizuota krašto administracija, savivaldybių darbo apimtis ir kit. Tarptautinių santykių klausimai taip pat aktualūs. Kalbama apie Pabaltijo vienokią ar kitokią sąjungą, Vidurio ir net viso Europos kontinento. Ką tai mums gero ar blogo galėtų duoti? Ko mes sieksime ir už ką kovosime? Ligi šiol lietuvių visuomenė, net ir inteligentija, neturi tais klausimais jokios aiškesnės nuomonės."

Toliau A. Gražiūnas rašo, kad, „žinoma, kaikas pasakys, jog kažkuriame Olimpe tais klausimais jau galvojamą, kad vienu ar kitu klausimu kelių asmenų komisija kartą jau posėdžiavo. Tačiau naivu būtų tikėti, jog, atėjus reikalui, iš tokio Olimpo bus paskelbta, lyg koks apreiškimas tautai, kaip visas jos gyvenimas tvarkytinas, ir visi jį priims bei šoks vykdyti".

A. Gražiūnas siūlo, kad „su diskusijomis visais tais klausimais turėtų būti nusileista iš augštybių į visuomenę, ir jos turėtų pakeisti ligšiolinį viens kito dergliojimą...

„Nepriklausomybės laikotarpio panagrinėjimas be įniršimo ir priekaištų galėtų mums padėti ryškiau atskirti, kas buvo jame gero ir blogo, ko mes turėtume ateity nebekartoti, o ką pasilaikyti ir atstatyti.

„Štai, atrodo, kaip tik yra tie dalykai, dėl kurių mums reikėtų diskutuoti, ir kurie iš tikro sudaro politinės diskusijos objektą, o ne tas riksmas, jog šis ar anas yra Lietuvos interesų priešas, nes nepritaria tokiam ar tokiam pasiūlymui, nors toli gražu dar neaiškūs visi argumentai už ir prieš tokį pasiūlymą. Tik, žinoma, tais klausimais diskusijose turėtų būti išskirta demagogija, nes kitaip ir iš jų nebus jokios naudos. O tokio pavojaus yra."

Ne ką kita nuolat sako ir kelia ir ne kuo kitu yra susirūpinusi „Santarvė". Bet ir mes, kaip „Draugo" vedamajame A. Gražiūnas, nelabai tikime, kad mūsų veiksnių Olimpas čia kokį apreiškimą tautai paskelbs, ypač, kol jis bus toks, koks dabar yra: einąs ne konsolidacijos keliu, bet vesdamas mūsų visuomenę ir laisvės kovos darbą į dezintegracijos kelią. Nebent mūsų politinės partijos, rezistencinės ir visuomeninės organizacijos pačios imtų už šio Olimpo ribų rūpintis draugėje iškeltais klausimais, kad paskui, kaip A. Gražiūnas sako, netektų vėl improvizuoti, kaip kuriam atsitiktinai ateis į galvą, ir eksperimentais verstis.

LRS mielai čia dėtųsi į bendrą visų darbą.

Keisti teisiniai samprotavimai

M. Mackevičiaus „Varpo" 1953 m. Nr. 1, straipsnyje „Lietuvos išlaisvinimo veiksnių teisinė ir politinė padėtis" rašo:

„Prezidentas, pasitraukęs iš savo valstybės, funkcionalinių požiūriu paliko privatus asmuo" (55 psl.).

„N. Lietuvos ministeriui pirmininkui A. Merkiui, kritišku momentu, buvo perleistos... prezidentinės prerogatyvos" (53 psl.).

O VLIK'o memorandume, įteiktame D. Britanijos, Prancūzijos ir J. A. V-ių užsienio reikalų ministeriams „Memorandum on the restoration of Lithuania's independence" — 1950 metais, rašoma:

„Lietuvos prezidentas, Antanas Smetona, protestuodamas prieš sovietų agresiją ir tikslu tęsti kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo, paliko Lietuvos teritoriją birželio 15 1940 m."

„Einant Lietuvos konstitucija, ministeris pirmininkas, Antanas Merkys, neturėjo galios nei skirti naują ministerį pirmininką,nei kam nors pavesti vyriausybės sudarymą" (t. p. 7 psl.).

M. Mackevičiaus, kaip matome, yra katališkesnis už popiežių. Pagal svetimoms vyriausybėms VLIK'o įteiktą memorandumą, Lietuvos Respublikos Prezidentas, išvyko užsienin 1940 m. VI. 15 d., sovietų kariuomenei Lietuvą okupavus, kaip teisėtas Respublikos Prezidentas „tęsti kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo", gi pagal M. Mackevičių, vieną iš mūsų valstiečių liaudininkų lyderių, Respublikos Prezidentas, išvykęs užsienin, „paliko privatus asmuo".

Bet juk „privačiu asmenim" Respublikos Prezidentą pavertė okupantas Dekanozov, privertęs paskelbti jį „atsistatydinusiu" tam, kad „įteisintų" Paleckio kvislinginę bolševikinę vyriausybę, kaip tai VLIK'as teisingai buvo konstatavęs. Jei Respublikos Prezidentą, pasitraukusį užsienin Lietuvą bolševikams okupavus, laikyti privačiu asmenim, tai sektų logiška išvada, kad Paleckio vyriausybę tektų laikyti teisėta.

Kurių tikslų tais savo keistais teisiniais samprotavimais, prieštaraujančiais paties VLIK'o konstatavimams, siekia M. Mackevičius?

To paties straipsnio gale (58 psl.) M. Mackevičius rašo:

„Vado principais pagrįsta ir skambiomis kalbomis ir asmenine ambicija Lietuvos valstybė sukniubo po raudonąja diktatūra. Lietuvių tauta pasiliko"...

Ir vėl neaišku, ką M. Mackevičius tuo norėjo pasakyti?

Lietuva yra okupuota, bet Lietuvos valstybė tebėra nepriklausoma, tad nėra sukniubusi. Laikyti Lietuvos valstybę sukniubusia gali būti tolygu Lietuvos valstybės inkorporacijos į Sovietų Sąjungą ir bolševikų aneksijos pripažinimui. O juk visų laisvųjų lietuvių visame pasaulyje vieningas ir tvirtas nusistatymas yra, kad suvereninė Lietuvos valstybė nėra išnykusi, tik jos valstybinių organų veikimas yra laikinai sutrukdytas.

Su panašiais, tad, teisiniais samprotavimais reikėtų būti labai atsargiems, nes jais galima pasitarnauti okupanto išvedžiojimams. Be to, betkuriuose samprotavimuose apie Lietuvos valstybę neturi lemti partinis momentas.

Didelis reikalas ir žemažiūris elgesys

„Atspindžiuose" 1953 m. 11 nr. vedamajame „Apie didelius ir mažus reikalus" rašoma:

„... kaikurios mūsų grupės Kersteno rezoliuciją nori išnaudoti savo naudai. Vienas iš tokių tikslų yra S. Lozoraičio pozicijų susilpninimas, jei ne visiškas sunaikinimas. Stengiamasi, sakoma, atitinkamai „apšviesti" Kersteną, tačiau, atrodo, jis mūsų kivirčais nelabai domisi.

„...Informuotuose sluogsniuose visi šitie reiškiniai sukėlė didelio susirūpinimo. Apsvaigus laimėjimu, visai išeita iš lygsvaros ir užmiršta, kad visa mūsų galimybė yra kaip tik vienybėje. Su gerais norais galima susitarti neišspręstus klausimus palikti ateičiai, dabar visomis jėgomis ruošiantis išnaudoti tą propagandinę progą, kurią suteikė Kersteno rezoliucijos priėmimas".

* * *

Tikra gėda, kad net toks svarbus laisvės kovai ir reikšmingas dalykas yra mūsų veiksnių naudojamas autoreklamai ir tarpusavio kovai (žiūr. „Draugas", 1953. IX. 3 d.). Lietuvos Diplomatijos Šefas ir Lietuvos Atstovai Paryžiuje buvo pasiūlę VLIK'o atstovams, kad bent Europoje renkama Kersteno Komisijai medžiaga būtų bendrai peržiūrėta, tačiau VLIK'o atstovai atsisakė. Tad, vietoj to, kad toji medžiaga būtų vieningai parengta ir sutvarkyta, dabar kiekvienas ruošia ir teikia ją tiesiog Kersteno komisijai kas sau: VLIK, diplomatai, LRS, Vokietijos Krašto Lietuvių Bendruomenė ir kt. „Kas kaip išmano, taip save gano" principu šį darbą dirbant, neviskas galės būti tinkamai ir reikiamai padaryta.

J. K.

KADA UŽSILIEPSNOJA TĖVIŠKĖS NAMAS...

Vladas Hriškevičius, lietuvis tremtinys, 1949 metais iš Vokietijos atvyko į San Diego, pietinę Kaliforniją, J. A. V-se, ne su tikslu čia „įsikurti", kaip daugelis mūsų tremtinių yra troškę, bet, anot min. B. K. Balučio, tęsti lietuviškų reikalų ambasadoriavimo uždavinį. Kaip mokančiam anglų kalbą, jam greit pavyko įeiti į vietos amerikiečių organizacijų bei draugijų tarpą su paskaitomis apie komunizmą, Sovietų Rusiją ir okupuotos Lietuvos padėtį. Su pasišventimu ir visišku pasiaukojimu savo veiklą tęsdamas, Vladas Hriškevičius per ketveris metus atliko milžinišką darbą, ligi šiol turėjęs arti 800 prakalbų įvairiose amerikiečių draugijose, suvažiavimuose, įvairių religinių krypčių bažnyčiose, žymiausiuose masonų klubuose, draugijose, universitetuose ir augštosiose mokyklose, televizijoje ir tt. Amerikos vakarinėse valstybėse jis labai išpopuliarėjo. Jo darbo apimtį ir svarbą liudija begalė vietinės amerikiečių spaudos atsiliepimų ir laiškų. Vargu kuris pavienis lietuvis tremtinys yra daugiau prisidėjęs prie kitataučių supažindinimo su bolševizmo pavojumi Vakarų civilizacijai, su okupuotos Lietuvos padėtimi ir su reikalu jungtinėmis jėgomis sustiprinti kovą prieš Kremliaus grėsmę.

Domėdamasis visomis lietuvių pastangomis išsilaisvinimo srityje ir siekdamas tas pastangas subendrinti, Vladas Hriškevičius giliai suprato LRS-vės uždavinius ir yra įsijungęs į jos darbą. Čia skelbiame SANTARVĖS Redakcijos atstovo platesnes informacijas apie V. H. veiklą ir pasikalbėjimą su juo pačiu Santa Monicoje, pietinėje Kalifornijoje, USA.

Jau kelias valandas vartau pundus spaudos iškarpų, laiškų, liudijimų, telegramų, foto nuotraukų. Keli storiausi tomai dokumentų, kaip vienas žmogus plačiosios amerikiečių visuomenės tarpe be paliovos ir kantriai veda antikomunistinę kruzadą, o drauge dirba Lietuvos išlaisvinimui. Šimtai paskaitų įvairiausiose valstybėse. Tolimiausi atstumai. Pašėliškas tempas. Tikras „amerikoniškas stilius". Kiek visam tam reikia energijos ir sveikatos, kiek pasiaukojimo ir pasiryžimo, tik tas suprastų, kas pats tai daryti pamėgintų.

Sunku būtų trumpai aprašyti, kaip amerikiečiai vertina Vlado Hriškevičiaus darbą ir įtaka. Tegu tai liudija šie keli pareiškimai iš spaudos bei laiškų...

Kivanis klubas: „Mūsų pareiga, jo kalbos išklausius, turėtų būti anapus geležinės uždangos ir kovoti"... „Jūsų kreipimasis į mus, amerikiečius, yra nuostabiai svarbus šiuo ypatingu mūsų istorijos laikotarpiu. Jūs atliekate gerą darbą, kalbėdami tokiai daugybei tūkstančių žmonių mūsų šalyje"... **Adm. W. H. Standley**, buv. **JAV ambasadorius Maskvoje savo laiške Pietų Kalifornijos U-to prezidentui F. D. Fagg'ui:** „Pats girdėjau, kaip 200 laivyno karininku buvo sužavėti ir pritarė Hriškevičiaus išvadoms. Visi turėjome stipru įspūdį dėl jo kruzados svarbos"... **Metodistų bažnyčių kunigai:** „Išlavintas, įtakingas kalbėtojas, atvykes iš krašto, kur laisvė nebeegzistuoja... Krikščionio giliu tikėjimu remdamąsis, jis išreiškia taip pat amerikinių laisvių tradiciją ir efektyviai žadina mus kruzadai prieš komunizmą"... **Rotariečiai:** „Jis yra pasišventęs kovai prieš mūsų bendrą ir pikčiausią priešą — sovietinį imperializmą... Jūs mums įrodėt, kad jei mes, kaip amerikiečiai, neatliktume savo pareigos aktyviai nusikratyti apatiškumo komunizmo atžvilgiu, mes nebūtumėm verti laisvės, kuria naudojomės"... **Baptistai:** „Jo pranešimas padarė daugiau, negu tik suteikė mums informaciju. Jis sukrėtė mus ir pabudino naujam Jėzaus Kristaus ir Jo bažnyčios pasiaukojimui"... **Masonai:** „Jo patyrimai ryšium su bolševikų ir nacių režimais aprūpina ji neįprastu supratimu apie žmogaus idėjų veikimą. He has a story of vital interest for all Americans"... **Lions klubas apie paskaitą klubo nariams ir atsargos karininkams:** „Trūksta žodžių išreikšti mūsų jausmams. Neįmanoma įvertinti jo nuostabų ryžtinguma, kuris sklido iš kalbos. Jo dinamika ir didžiulė įtaka smogė į mus"...

Tai tik vargiai šimtoji dalis tu žiežirbų, kurias amerikiečiuose yra pavyke išskelti mūsu prakalbininkui. Jas bevartydamas, klausiu:

— Kaip jums pavyko įeiti į tą platų amerikiečiu visuomenės lauką? Naujiesiems atvykėliams jis nėra toks atdaras...

— Jis nėra visai lengvas, bet norintiems ir turintiems ka pasakyti jis atdaras. Reikia tik mėginti, reikia ryžtis. Kai prieš ketveris metus su šeima atvykau į San Diego, visi buvome suvarge ir bėdžiai, kaip bažnyčios pelės. Turėjome griebtis sunkių ir mums neįprastų darbų, kad kaip nors pragyventume. Bet man nedavė ramybės sena mintis: kaip aš galiu ramiai tūnoti ir tylėti, kai turiu ir privalau tiek daug pasakyti tiems žmonėms apie tai, ko

jie dar nežino? Prisiminiau, kad pakenčiamai moku angliškai, — na, ir pradėjau. Pirmieji bandymai davė gražių vaisių ir skatino daugiau siekti. Po kurio laiko pasiekiau to, kad galėjau visas jėgas ir turimą laiką paskirti šiam darbui. Pradėjau vienas, beveik be jokių ryšių su kitais tautiečiais, be jokios materialinės ir net moralinės paramos.

— Iš iškarpų ir susirašinėjimų matau, kad Jūs jau kelis kartus būsite pervažiavęs visą Ameriką su paskaitomis...

— O, dar toli gražu ne. Dar tik nedidelę jos dalį aplankiau. Naujos galimybės beribių, tik reikia gerai suorganizuoti. Ligšiol daugiausia kalbėjau Kalifornijoje, Arizonoje, Oregone. Colorado valstybėse, kur lietuvių kaip tik maža ir reta. Tuoj turėsiu prakalbų Kansas ir Oklohamoje, Michigane ir šiek tiek užkliūsiu į Illinois. Savaitę esu buvęs Pensilvanijoje. Sunkiau kalbėti tose valstybėse apie Lietuvą, kur apie ją publika nieko ar beveik nieko nežino...

— Kokias temas daugiausia liečiate, kuo labiausiai publika domisi?

— Domisi beveik visais klausimais, jeigu pasiseka juos gyvai ir suprantamai iškelti. Tai daug priklauso nuo publikos sąstato: ar tai yra intelektualai, biznieriai, jaunimas, religinės grupės, moterys, profesionalai, ar šiaip marga visuomenė. Kiekvieniems tenka rasti specialiai įdomesnių temų ir žodžių bei vaizdų. Bet bendra mano tema yra — komunizmo grėsmė Vakarams, krikščioniškajai civilizacijai, Amerikai. Padėtis už geležinės uždangos, tikrasis komunizmo veidas. Bolševizmo teroras Lietuvoje, ko lietuviai ir kitos pavergtos tautos laukia iš amerikiečių ir pan. Šiuo metu savo paskaitų cikle imu tokias temas: „Life and death behind the Iron Curtain", „The Call of Calvary", „Democracy or Communism", „True Story of Communism", „Christianity versus Communism", „Soviet Imperialism", „Appeal to the American Youth" (jaunimui), „How Americans can fight Communism?", „Why we fight?" ir kitos.

— Tikrai matyti, kad Jums ligšiol teko daugiausia reikštis tokiose vietose, kur netik tėra maža lietuvių, bet ir geografiškai tos valstybės toliausiai nuo Europos ir kur Europos reikalais visada mažiau tebuvo domimasi, negu, sakysime, Azijos ar Pietų Amerikos. Čia mūsų prakalbininkai visuomet kels mažiau susidomėjimo, negu rytinėse valstybėse prie Atlanto pakraščių. Tad kaip publika reaguoja prie Pacifiko, kokie Jūsų patyrimai?

— Publikos reagavimas tais klausimais labai priklauso nuo bendrosios amerikinės ir pasaulinės politikos pasikeitimų ir jos vėjų. Pavyzdžiu teeina tokis mažas atvejis: dar prieš porą metų kas Hissą ar Lattimorę griežtai pavadindavo išdavikais, tas būdavo nesuprantamas, stačiai taip buvo rizikinga sakyti, — o šiandien jau visai kas kita. Laipsniškai ir kasmet keitėsi pažiūra į bolševizmą ir į Rusiją, kaip buvusį „karo sąjungininką". Pasikeitė nusistatymai ir dėl Japonijos, Vokietijos, Ispanijos. Tačiau... tasai gal amžinas žmogaus egoizmas, ar senasis „izoliacionizmas", ar vokiškai vadinamas „biurgeriškumas" dar čia tebėra gausus. Ne sykį ir ne vienoje vietoje ne vieno savo klausytojo akyse aiškiai matydavau, ką jis iš tikro mąsto. Jei jis savo mintį pasakytų, tikriausiai ji taip skambėtų: „Pasiuskit jūs visi ten, jeigu tik aš čia gerai gyvenu". Jei kur pamatau daugiau šitaip nusiteikusios publikos, keičiu taktiką ir naudoju daugiau emocinius, vaizdinius, dramatinius argumentus. Su jais lengviau prieinu žmogiškąją širdį ir siekiamą tikslą. Ypač moterų auditorijoje...

— Kokį augščiausią tikslą turite, arba kaip Jūs pats formuluotumėt savo misiją?

— Jis trumpas ir aiškus, ir aš jo neslepiu nuo amerikiečių. Tai yra, — kiek jėgos leidžia, prisidėti prie mano tautos išlaisvinimo, tuo pačiu prisidedant prie trečdalio žmonijos išlaisvinimo, tuo pačiu patarnaujant likusios žmonijos apsaugojimui. Amerikos vėliava dabar tam tikslui gali daugiausia realiai padaryti. Aš tik stengiuos įtikinti, kad amerikiečiai nepasislėptų po ta vėliava, neprisidengtų vien joje įrašytais gražiais žodžiais, bet augštai ir drąsiai ją iškeltų pasaulio laisvės apsaugai ir kovai už visų laisvę. Ta idėja manyje gimė jau pirmosios bolševikų okupacijos metais Lietuvoje. Čia atvykęs, dar daugiau įsitikinau, kad šalia įgytos materialinės jėgos, Amerika turi įgyti ir naują moralinę jėgą. Be stiprios moralinės jėgos — jokia civilizacija ilgai neatlaiko. Moralinio mesianizmo idėja turi geras sąlygas ugdytis Amerikoje. Krašte nėra jokių ryškesnių nuotaikų, siekiančių pavergti kitas tautas. Noras draugiškai su kitais bendradarbiauti stovi pirmiau noro dominuoti. Jei moralinio mesianizmo idėja vis daugiau bus įdiegta ir įsigalės plačiosiose amerikiečių masėse, tai atsilieps ir jos bendroje politikoje. Kova tarp Washingtono ir Maskvos — nėra tik Wallstreeto kova dėl rinkų ir žaliavų. Tikroji jos esmė yra giliau, ir ji svarbesnė. Tos kovos esmė yra konfliktas dviejų jėgų, kurios iššaukia dabar mūsų civilizaciją. Grosso modo, tai dvi nesiderinančios idėjinės kryptys, tai materialistinė ir spiritualistinė filosofija, tai patsai žmogiškosios egzistencijos prasmės supratimas... Aš pats iš tradicijos esu nuoširdus ir praktikuojantis katalikas. Bet aš su atvira širdžia einu

ir pas protestantus, ir pas masonus bei laisvamanius, kalbu visiems, kurie turime maždaug bendrus spiritualistinės filosofijos ir moralės pagrindus, kad tik suburtume savo jėgas, sudarytume mūsų civilizacijos bendrą dvasinį „pool“ ir pergalinčiai atlaikytume komunistinį challenge (iššūkį).

— Mūsų politinė emigracija, tiek senoji, tiek ypač naujoji, dažnai pabrėžia savo įžymų vaidmenį toje idėjinėje kovoje, jau nekalbant, kad ji negaili komplimentų sau pačiai, kaip ji „iš visų jėgų“ dirba Lietuvos išlaisvinimui. Kaip Jums tai atrodo, pasakyčiau, žiūrint „iš šalies“ ir remiantis savo veiklos patyrimais?

— Esu priėjęs aiškios išvados, nors ji kam gal ir nepatiktų. Mums reikia to, ko labiausiai trūksta mūsų būdui,—a g r e s y v u m o. Vis dar perlėtas, pernedrąsus ir perbaugštus mūsų būdas. Tiesa, tarpusavyje tai mes mokame būti labai ir per'labai agresyvūs. Bet kai tik stojame prieš svetimuosius, kai jų akivaizdoje turime ginti savo tautos bylą, kai susiduriame su sunkumais ir priešingų jėgų agresyvumu, tai mūsiškis ir prapuola. Mums reikia visiems ir visur, kur tik galima, aiškinti, kas yra komunizmas, ką jis mums jau padarė ir ką jis padarys laisvajam pasauliui. 200.000 baltiečių „dipukų“, turiu įsnūdį, nevisur tą pareigą atlieka, — o galėtų. Vienas iš pačių svarbiausių mūsų nelergvos propagandos uždavinių turėtų būti Vakarų pasaulio rūpestingas ir nuolatinis įtikėjimas, kad kompromiso su bolševizmu nėra ir niekados negalės būti. Kada šiuo metu Vakarų Europa ir iš dalies Amerika tokio kompromiso galimumų pradeda daugiau tikėti ar bent nori tuo save naiviai įtikinti, mes negalime sėdėti rankas sudėję. Ar tos kompromiso nuotaikos laimės, ar išsisklaidys, —nuo to pareis likimas mūsų tautos ir daugelio tautų ateinančiam dešimtmečiui ir gal ilgiau. Tai yra labai svarbus dalykas, broliai... Antras dalykas būtų, pavyzdžiui, to mūsų idėjinio ir veiksminio agresyvumo nuolatinumas. Aš sekiau, kaip Amerikos Kongrese ėjo lenkų Katyno bylos tyrinėjimai, kurie, savaime aišku, Lenkijos išlaisvinimo reikalui buvo labai naudingi. Bet dar atidžiau sekiau, kas atsitiko ir ką darė lenkai po Katyno tragedijos išaiškinimo. O kas atsitiko? Gi maždaug nieko. Byla praėjo, ji užmiršta ir viskas lieka po senovei, o p. Churchill'is dar pasiūlo Rusijai „Rytų Locarno“!.. Pati lenkų visuomenė Amerikoje po bylos irgi aptilo. Ji neišnaudoio ir neišnaudoja jos tinkamu būdu. Ji nevaro tos bylos kasdien, kiekvienu galimu momentu, visur konkrečiame gyvenime. Kiek pvz., nuolat, bent kas savaitę galėtų daryti tam reikalui gausios lenkų katalikų bažnyčios Amerikoje, kurios tiesiogiai prieina amerikiečių visuomenę?.. Karštai linkėčiau, kad taip neatsitiktų ir mums su Kersteno rezoliucija. Baltijos valstybių pavergimo byla bus ištirta, galima sakyti, tarptautiniame forume. O jeigu ji bus tik gražiai ir plačiai ištirta, bet — padėta po to į archyvą? Mums reikės daryti daug pastangų, dar daugiau negu jos iškėlimui, kad Baltijos valstybių byla nebūtų tylomis palaidota archyve.

— Taip, tai neabejotinai labai geros ir svarbios pastabos. O kaip Jums atrodo bendras lietuvių politinis veikimas užsienyje, santykyje su Lietuvos laisvės bylos gynimu kitataučių tarpe?

— Kadangi mano dirbamas darbas, nepastovi gyvenamoji vieta ir beveik kiekviena užimta diena, net naktis absoliučiai nebeleidžia kiek aktyviau dalyvauti lietuviškų organizacijų veikloje, tai manau, kad man iš šalies nederėtų kritikuoti užsienio lietuvių veiklos trūkumus ar silpnumus, kurie yra ir bus. Bet apskritai paėmus, aš į tai žiūriu iš to paties principo išeidamas, kurį minėjau anksčiau. Kaip visoms bolševizmo pavergtoms tautoms, taip ir mums lietuviams tarpusavyje būtinai reikia sudaryti visų nacionalinių pajėgų sujungimą ir darbo suderinimą, tąjį, amerikoniškai tariant, visų mūsų fizinių ir dvasinių pajėgų bei idėjų „pool“ — bendram tikslui siekti ir gyvybiniam uždaviniui spręsti. Mūsų ideologiniai, pasaulėžiūriniai, partiniai skirtumai, iš esmės paėmus šiuo metu visai m a ž i skirtumai, turėtų būti dar daugiau mažinami ir tik jokiu būdu ne pabrėžiami ar stiprinami. Mes dabar užsienyje turime elgtis, kaip ta dešimts šeimynų, gyvenančių viename name, kada namas užsiliepsnoja ir niekas greitai neatvyksta pagalbon jo gesinti. Labai paprastas, banalus pavyzdys, bet ir atsakymas labai paprastas, nuo kurio tačiau viskas priklauso. Jei visi solidariai ir energingai griebsimės gelbėti turtą, mažus vaikus, gesinti gaisrą, neleisti jam įsiliepsnoti pavojingiausiose vietose, tai daug ką išgelbėsime ar bent ugnį sulaikysime, kol atvyks mums į talką specialistų gaisrininkų komandos iš toliau su gerais gesinimo įrankiais ir moderniomis mašinomis. Jei toji dešimt šeimynų kitaip elgtųsi prie užsidegusio namo, jei politinės lietuvių pajėgos tremtyje kitaip elgtųsi dėl pgrindinių Lietuvos laisvinimo uždavinių, — tai būtų beprotybė, būtų savižudybė, būtų stačiai nusikaltimas prieš savo tautą ir jos ateiti. Kaip vėliau tvarkysimės, kas bus išgelbėta namui atremontuoti ar naujam pasistatyti, kokios bus tarptautinės ir mūsų pačių vidinės aplinkybės bei sąlygos, šiandien dar niekas negalėtume tiksliai pasakyti. Pirmiau reikia atgauti, kad ir apdegusį, tėviškės namą!

— Ką Jūs radote pažymėtino Lietuvių Rezistencinėje Santarvėje, kuriai ryžotės suteikti savo paramą ir talką, kaip narys ir bendradarbis?

— **Rodos, Goethė yra pasakęs: „Mut verloren — alles verloren“.. Drąsos, nuotaikos ir pasiryžimo nustojimas būtų mūsų visų dvasinis ir fizinis kapas. Su jautrių išgyvenimu aš sekiau ir tebeseku visų lietuvių pastangas rezistencijoje, užsienyje ir Lietuvoje. Stebėjau, kurie mūsų vyrai, aktingieji ir, pasakyčiau, „agresyviejį“ broliai niekad nenustojo tos drąsos ir pasiryžimo bei pasiaukojimo — r e a l i o s drąsos ir r e a l a u s pasiryžimo. Ne vien žodžiais... Stebėdamas tai, pamačiau ir pajutau, kur mano kelias, kur linksta mano širdis ir kur aš galių savo jėgomis ir savo srityje patarnauti vienai, tai pačiai ir bendrai mūsų dvasinei rezistencijai, kurios pačiu ryškiausiu ir nuosekliausiu reiškėju aš laikau Lietuvių Rezistencinę Santarvę. Kaip žinoma ar bent kaip aš tai suprantu, LRS turi tris pagrindinius laukus mūsų tautos bendram uždaviniui spręsti: 1. padėti išlaikyti Krašto tautinio atsparumo dvasią, 2. rūpintis tremties ir užsienio lietuvių įsąmoninimu rezistenciniuose uždaviniuose bei visų pajėgų darniu apjungimu ir 3. informuoti pasaulį apie lietuvių laisvės kovą, tuo sujieškant mums ko daugiau galingųjų talkininkų... Pagal asmeniškas aplinkybes, galėjau įsijungti į šią trečiąją sritį, kur darbą pradėjau prieš ketveris metus ir esu pasiryžęs tęsti, kiek galėsiu ir kol reikės. Visos trys sritys turi tą patį tikslą, visos skirtos Lietuvos nepriklausomybei atgauti. Amerikiečiai mano darbą pavadino „antikomunistine kruzada“, o mane patį „kruzeideriu“. Prisipažinsiu, man tai buvo didžiausias komplimentas ir moralinis atlyginimas už visus vargus ir sunkų darbą. Aš tikiuosi,kad ir broliai tautiečiai nebus perdaug skirtingos nuomonės...**

— Ar duoda kiek naudos Jūsų darbui SANARVĖS žurnalas?

— **Bet kokia nauja ir autentiška medžiaga apie okupuotos Lietuvos padėtį, bolševizmo vaidmenį ar pavergtų tautų išlaisvinimo koncepcijas man labai naudinga. Man trūksta laiko išstudijuoti visą tam dalykui svarbią literatūrą. Todėl, pvz., buvau labai patenkintas ir galėjau pasinaudoti Bronio Railos straipsniais apie Kennano ir gen. Bedell Smitho teorijas ir ypač praėjusiame numeryje apie pavergtųjų tautų išlaisvinimo dėsnius. Mano pranešimams tai teikia naujų temų, naujų atspalvių ir daug naujų argumentų. SANTARVĖJE kiekvienas lietuvis gali rasti daug dalykų, būtinų jam žinoti ir apgalvoti bet kurioje rezistencinio darbo srityje**

SENAS GINČAS NAUJOJE ŠVIESOJE

Daugiau kaip per trisdešimt metų tam tikroje lietuvių spaudoje ir net istorijos veikaluose buvo mėgstama tvirtinti, jog Lietuvių Seime Petrapilyje 1917 metais mūsų kairieji — socialdemokratai, socialistai liaudininkai, santariečiai — balsavę prieš Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimą.

Tas tvirtinimas vis nebuvo galutinai išaiškintas, bet jis visą laiką „pjovė“ mūsų kairiuosius.

Šiandien, po 36 metų, tą klausimą dar kartą pakėlė liaudininkų veikėja p. Birutė Grigaitytė-Novickienė. Atsakydama į gen. V. Nagiaus pastabas Petrapilio seimo prisiminimų proga, p. Novickienė „Karyje“ parašė ilgesnį straipsnį, kurį vėliau persispausdino kiti laikraščiai. Pati buvusi to seimo dalyvė, straipsnio autorė iškelia naujų faktų, duoda kitą seimo diskusijų išaiškinimą ir savo išvadoje griežtai paneigia tą įsisenėjusį kaltinimą mūsų kairiesiems.

B. Novickienės išvada yra tokia:

„Vieną kartą visam laikui reikia nustoti skleidus kalbas, kad kairieji balsavo prieš nepriklausomybę. Ne prieš nepriklausomybę buvo balsuota, bet tik prieš jos paskelbimą vienos tautos dalies, tai yra, Rusijoje atsidūrusių tremtinių. Kairysis blokas balsavo už tai, kad nepriklausomybė būtų paskelbta visos lietuvių tautos, Lietuvos steigiamajame susirinkime, nes tik pati lietuvių tauta gali spręsti savo politinį likimą“.

Čia neįmanoma pasisakyti, ar p. B. Novickienės išvada yra absoliučiai teisinga ano meto įvykių ir nuotaikų šviesoje. Bet pati išvada yra įdomi, svarbi ir, jei galima būtų įrodyti visas jos aplinkybes — neabejotinai teisinga, kaip politinis dėsnis.

Jeigu ji pasirodytų esanti visiškai teisinga, tai mūsų kairiesiems vargu kas begalėtų daryti kokių priekaištų dėl jų laikysenos lietuvių seime Petrapilyje.

Tačiau nemažiau įdomus būtų klausimas dėl mūsų „kairiųjų bloko“ laikysenos dabar, maždaug irgi tais pačiais reikalais.

Tiesa, šiandien Lietuvos nepriklausomybės nebereikia skelbti ir balsuoti rezoliucijų. Bet mūsų jau nebe Rusijos, o Vakarų Europos bei Amerikos lietuviškos išeivijos „veiksniuose“, kai susidūriama su Lietuvos laisvinimo problemomis, su vadovavimu laisvės kovai, su pirmenybėmis, „suvereninėmis funkcijomis“, su Lietuvos nepriklausomybės atstatymo uždaviniais — šiandien aiškiai matome, kad turime eilę panašumų su buv. Petrapilio lietuvių seimo nuotaikomis.

Tiktai kaikurių mūsų politinių „blokų“ rolės tame vaidinime šiandien yra smarkiai pasikeitusios. Krikščionys demokratai, apskritai „dešinieji“ laikosi panašiai, kaip ir Petrapilio seime. Jie bando kalbėti ir griežtai tvirtina turį teisę kalbėti visos lietuvių tautos vardu. Dar daugiau — jie atvirai ar ne tiek jau atvirai tvirtina, esą emigracinis komitetas turįs tokias plačias teisių versmes, jog galįs pagal reikalą eiti seimo ar vyriausybės, net Respublikos Prezidento, funkcijas ir nustatyti, koks yra „suprema lex“ Tėvynės gerovei.

Ką dėl viso to mano mūsų „kairiųjų blokas“? Daug duomenų rodo, kad dabar jis tam pritaria...

* * *

B. Novickienė labai teisingai ir išmintingai iškelia iš esmės pagrindinį Krašto primato politinį dėsnį, kuriuo, jos tvirtinimu, vadovavosi mūsų kairiųjų blokas Petrapilio seime. Dėl nepriklausomybės plačiąja prasme, vadinasi, dėl ateities Lietuvos santvarkos. jos Seimo, turi teisę pasisakyti visa tauta, o ne tik išeivių dalis, kuriame svetimame krašte atsidūrusi.

O ką daro ir galvoja mūsų kairiųjų išeivių dalis Reutlingene ar New Yorke? Ar ji seka Jurgio Smolskio, Mykolo Šleževičiaus, Petro Leono tradicija?

Liaudininkų partijos atstovas šiuo metu yra VLIK,o Vykdomosios Tarybos pirmininkas. Kaip žinoma, jis eina ranka rankon su prel. Krupavičium. Jų abiejų žodžiais per pasitarimus Romoje su Liet. Diplomatijos Šefu, o po to viešai per „Eltos“ biuletenį buvo įrodinėjama, kad, pav., pasiuntinių skyrimo klausimu VLIK,as esąs ir seimas, ir vyriausybė, ir prezidentas.

Minėtieji liaudininkas ir krikščionis demokratas ta pačia proga tvirtino, kad Lietuvių Rezistencinė Santarvė, kuri galvoja kitaip, esanti mūsų priešo, Rusijos bolševikinės policijos įrankis (!!!). Tuos savo žodžius vėliau jie ir raštu patvirtino. Toliau nebėra kur eiti politiniam nesąžiningumui.

Išvadoje: — dabartinė kairiųjų bloko laikysena emigracijoje nebėra tokia, kokią p. B. Novickienė piešia buvus anuo metu Rusijoje. Ji laikosi nebe pagrindinio politinio dėsnio — Krašto primato — bet kitų principų.

Ir klausimas: — kažin už katrą laikyseną teks kelti sunkesnę atsakomybę prieš mūsų tautos istoriją, ar už aną Petrapilyje, ar už dabartinę Reutlingene bei New Yorke?

A. D.

TYLĖKIT, NES IGRISO

Lietuviškos užsienio spaudos skaitytojas jau nebe nuo šandien susiduria su vienu ypatingu reiškiniu. Bet šiandien tie balsai pasidarė labai garsūs ir įsakantieji.

Duokime keletą pavyzdžių.

„Vienybės“ redaktorius, patyręs apie VLIK‘o pirmininko dar vieną „mosadekinę ligą“, šiam vėl neatvykus į pasitarimus Paryžiuje, sušunka: „Ir man jau įkyrėjo... Kenčiu, dantis sukandęs“.

Tos pat „Vienybės“ naujas kolumnistas S. Urbonas taip pat piktinosi ir reikalavo mesti ginčus tarp VLIK‘o, Diplomatijos Šefo ir LRS.

„Naujienose“ Č. V. Daršku s, kalbėdamas „eilinių lietuvių“ vardu, apibūdinęs savo įgrisimą, pataria liautis, pradėti ką teigiama veikti ir sušunka: „Kadagi baigsis šaltasis karas tarp lietuviškų politinių veiksnių?“

„Nepriklausomos Lietuvos“ redaktorius savo ir „plačiosios visuomenės daugumos“ vardu nori, kad veiksnių susitarimas būtų visiškai pasiektas, ir nenori, kad būtų „betkieno ir betkoks dominavimas“. Esą, VLIK‘as žadąs daryti kompromisus, tai ir Diplomatijos Šefas turįs nusileisti (!).

O Čikagoje iš naujo atgimusios „Laisvosios Lietuvos“ redaktorius, pareiškęs, kad tie nesutarimai yra žalingi pavergtai Lietuvai ir užsienyje „skandina Lietuvos reikalą“, taip pat sako, jog „eilinis lietuvis“ tų ginčų nesuprantąs. Pacitavęs SANTARVĖS 2-ojo nr. straipsnio ištrauką apie nesutarimų priežastis, redaktorius klausia: „Tai kaip dabar — ar jau aišku, kodėl anie nesutaria? Man tai ne“...

* * *

Tie gaivališki mūsų spaudos redaktorių, laikraščių bendradarbių ir „eilinių lietuvių“ pasisakymai yra įdomus laiko ženklas.

Bet jie nieko neišsprendžia, nieko nega-

li išspręsti, kaikurie nei nenori ką spręsti. Jie reikalauja tik „susitvarkyti", nutilti, liautis, pasigailėti (nes taip jau įgriso!) ir pradėti „veikti ką nors teigiamo".

Taip, reikia sutikti, kad ypač pastaruoju laiku pasirodymas naujų spaudoje laukinių reiškinių eiliniam lietuviui kelia nevilti. Jeigu jau taip, tai trauk jus velniai, žinokitės...

Bet ar atsakingas žurnalistas, opinijos kūrėjas ir aiškintojas, savo atsakomybę prieš tautos ateitį jaučiąs galvojantis užsienio lietuvis — ar jie visi gali pasitenkinti tik tokiais patetiškais, emocionaliais pasisakymais ir reikalauti „vienybės", reikalauti „ką nors teigiamo veikti", patys nejieškodami pozityvaus sprendimo, kokius, kieno ir dėlko reiškinius jie laiko teisingais ar žalingais, visai nesigilindami į tų reiškinių priežastis ir jų nesiaiškindami, nesverdami visų šalių argumentų, o priešingai, patys vengdami atviro ir aiškaus pasisakymo, tarsi norėdami iš karto sėdėti ant visų kėdžių arba nei ant vienos...

* * *

Mūsų aiški nuomonė yra — ne! Tokiais miglotais pasisakymais į mūsų visuomenės nuotaikas įnešamas nebent dar didesnis chaosas ir nevilties jausmas.

Mūsų aiškus pasisakymas: viena laimė, kad užsienio eilinis lietuvis dar tebėra jautrus pagrindiniams ir gyvybiniams Lietuvos laisvinimo reikalų ir jo organizacijos dalykams. Viena laimė, kad tie nesutarimai ir rietenos jam dar įgrista, jį erzina, jaudina ir dažną skatina jieškoti atsakymų: kas kaltas, kas skaldo, ką daryti, kad būtų „teigiama"?

Tų klausimų nespręsdami, neaiškindami, „dangaus kerštо besišaukiančių faktų" neiškeldami, visiškai nutilę ir nusisukę, mes pasiektume — ko?

Ogi, kad ramiai nevaržomai ir nekontroliuojamai vis daugiau ir daugiau įsigalėtų politiniai spekuliantai, šmeižikai, „tautos valios" ir jos „vadovaujančios atstovybės", uzurpatoriai. Kad laisvinimo veikla būtų dar daugau nusukta į kurios partijos interesų ribas. Kad ji sugriautų viską, kas užsienyje jai stovi skersai kelio.

Anie gal tik ir laukia, kad visuomenė nutiltų, kad jai „įgristų", nusibostų — o anie tuo tarpu ramiai galėtų toliau visuomenės suaukotomis lėšomis laisvinti Lietuvos bylos teisinius pagrindus nuo Diplomatijos Šefo ir kitų „valdininkų", ir, be abejo, būtinai išlaisvinti nuo LRS „avantiūristų",

* * *

Ne! Mes manome, kad laikas nutilti nėra dar atėjęs. Nelaikas pasiduoti įgrisimo nuotaikoms. Reikia garsiai pasakyti kiekvienam eiliniam lietuviui, dėlko yra tie nesutarimai ir kas darytina jiems pašalinti.

Turime pabrėžti, jog netiesa, kad yra ginčas tik dėl diplomatinių atstovų skyrimo tarp VLIK'o ir Diplomatijos Šefo. Tai tik, palyginti, nedidelis dalykas. Esmė yra daug gilesnė ir daug skaudesnė.

Būtent: tasai „vaikų žaidimas" užsienyje, užmirštant Tėvynės ir lietuvių tautos balsą, tolydžio ardant mūsų tautinės rezistencijos tikslingą kryptį ir bendruosius uždavinius.

A. D.

APSIMĄSTYMAI SU ŠYPSENA

KAS YRA KONSERVATORIUS?

Amerikiečių istorikas Russell Kirk savo naujausioje knygoje „The Conservative Mind" išveda šešius „minties kanonus", pagal kuriuos galima atspėti, kuris žmogus yra tikras konservatorius. Štai kanonai:

1. Įsitikinimas, kad dieviškoji mintis vairuoja visuomenę ir sąžinę ir kad politinės problemos savo pagrinduose yra religinės ir moralinės.

2. Susižavėjimas tradicinio gyvenimo įvairumu ir misterijomis, nemėgimas uniformiškumo, lygybės ir praktinių tikslų, kurie vyrauja radikalinėse doktrinose.

3. Įsitikinimas, kad tikroji lygybė yra moralinė lygybė ir kad lygybės išplėtimas ūkiui bei politikai veda į nevilti, ir kad civilizuota visuomenė privalo tvarkos ir socialinių klasių.

4. Galvojimas, jog nuosavybė ir laisvė yra neatskiriamai susijusios ir kad ekonominio lygmens pakėlimas nėra ekonominis progresas.

5. Tikėjimas į tradicijas ir sveikus prietarus arba „sveiką protą".

6. Pripažinimas, kad keitimasis ir reforma nėra tie patys dalykai ir kad naujovės dažnai yra daugiau naikinantis gaisras, negu progreso žibintas...

Jei jūs pritariate tiems šešiems kanonams, jūs galite save laikyti neabejotinai geru konservatoriumi.

Russell Kirk taip kalba apie Amerikos konservatorius. Kaip su lietuvių konservatyviąja mintimi? Atrodo, kad jai šie kano-

nai taip pat turėtų derėti. Tik pritaikant mūsų gyvenimo sąlygoms tremtyje, gal dar reikėtų paryškinti:

1. Svarbiausia, su maldomis atstatysime Lietuvos nepriklausomybę.

2. Praktinius tikslus reikia mėgti, bet tik neleistina juos lygiai skirstyti.

3. Lygybės nėra ne tik politikoje ir ūkyje, bet ir morališkai ne visos mūsų visuomeninės grupės yra lygios: vienos labai geros ir doros, kitos labai blogos ir nedoros.

4. Jeigu turiu nuosavybę, tai turiu ir laisvę daryti, ką noriu. Jeigu pinigai eina mano „tautiniam fondui", tai gerai, tai Lietuvai, o jeigu į kitų fondus, tai blogai, patarnavimas Maskvai.

5. Tikėjimas, kad mes vis esame tokie patys ir kad viskas turės grįžti jei jau ne į 1940 metų, tai būtinai į 1926 metų stovį.

6. Nereikia jokių naujovių, nebent esame priversti jas priimti ir pervėlai priimti. Galima daryti keitimus, kaip perstatinėjimus senų baldų tame pat kambaryje, bet nereikia jokių reformų, nes viskas gerai dėlto, kad pastoviai negerai.

PADĖKOS

Teko nugirsti, kad vienos stambios lietuviškos partijos Centro Komitete buvo svarstomas projektas, kaip perorganizuoti Vliką. Atsirado pasiūlymas, kad Vlike reikia palikti tautos išlaisvinimo darbui tik keturias mūsų politines partijas, o antinacinės rezistencijos grupėms padėkoti už jų praeities pasiaukojimą ir kviesti jas susijungti tikslu ateityje vėl pakovoti (kada tam bus atėjęs laikas), kad partijos atgautų valdžią. Antikomunistinės rezistencijos grupių nerasta ne reikalo paminėti ir kviesti susijungti...

Panašus pasiūlymas buvo svarstytas ir viename Brooklyno geros valios bičiulių klube: padėkoti ne tik keturioms, bet visoms septynioms mūsų partijoms už vaisingą pasidarbavimą Lietuvos nepriklausomybei išlaikyti ir jai atkovoti ir — pasiūlyti joms gerai pailsėti bei atsiganyti, kol lietuviška rezistencija turės progą atkovoti Lietuvos nepriklausomybę ir kol joms vėl ateis tinkamas laikas griebti valdžią ir... dar kartą padėkoti rezistencijai už pasidarbavimą.

Taip, kaip ir pridera, nes gyvename mandagiais laikis.

SKAITYTOJŲ LAIŠKAI

APIE TAUTĄ IR VALSTYBĘ

Visiškai sutinku su J. Aisčio straipsnio, atspausdinto SANTARVĖS 5-me n-ryje, mintimis. Istoriko akimis žiūrint, valstybės ir tautos sąvokų nesutapimas XIV-ojo amžiaus kunigaikščių Lietuvoje buvo visiškai normalus reiškinys, bendras visai Europai. Tragedija prasideda kiek vėliau, nuo XVI-ojo amžiaus, kai Europoje ima kurtis tautinės valstybės, o lietuvių bajorija, užuot kūrusi Lietuvą, tarnauja Rzeczpospolitai. Ir pagaliau XIX-me amžiuje prasideda nesusipratimas: jokios nuovokos apie tautos sąvoką neturėję kunigakščiai imami tautiškumo pavyzdžiais ir simboliais.

Visiškai sutinku, kad mūsų pareiga yra nenutolti nuo tautos, grįžti į tautą, surasti ją. Tačiau reikalai čionai jau komplikuojasi.

Vokiečių okupacijos laikais, keleto apsilankymų Vilniuje proga, teko stebėti įdomų ir naują reiškinį: vos keletą metų Vilniuje išgyvenę dailininkai, poetai, romanininkai tiesiog įsiliejo į mistišką Vilniaus, kaip kultūros miesto, kūną. Vilniaus palėpės, senamiesčo vinguriuojančios gatvelės, sunkios baroko bažnyčios — tai kultūros istorija ir tai mūsų istorija. Lietuva su Vilniumi ir Lietuva be Vilniaus du skirtingi dalykai.

Užtat ir tautos su valstybe sutapdinimo problema dvilypė. Iš tautos išėjusiems vaikams reikia ne tik savo likimą su tautos likimu sutapdinti, reikia dar įsigyventi, pergyventi visą kultūrinę istoriją, savo kailyje įtalpinti, kaip sakydavo K. Boruta, ir kaimo berno ir Vilniaus filareto studento pasaulius. Yra dvi kultūrinės tradicijos: liaudies menas ir kūryba ir elito sluogsnių kultūra. Mes turėtume būti tautiniu atžvilgiu šių dviejų tradicijų kryžkelėje.

A. J. Greimas

TAUTA BE VALSTYBĖS

„Labai apsidžiaugiau, radęs Santarvėje vieno iš pačių žymiausių mūsų rašytojo, Jono Aisčio, straipsnį — istorinę apžvalgą, kaip mūsų Tautos ir Valstybės reikalai nevisuomet derindavosi, kaip Valstybė beveik visuomet skriausdavo Tautą...

Visos J. Aisčio išdėstytos mintys ir nurodyti faktai yra neabejotinai teisingi. Taip pat teisingas nurodymas, kad ateityje turėtume dėti visas pastangas, kad Tauta su Valstybe sudarytų vieną vienetą. Tačiau... nekritiškiems skaitytojams straipsnis gali sudaryti ir vieną neteisingą išvadą, — kad Valstybė iš viso visuomet kenkia mūsų Tautai. Tokia išvada būtų kiaurai klaidinga.

Nepriklausomybės laikotarpis parodė, jog Valstybė gali be galo daug duoti Tautai ir jos kulturos kėlimui. Du Nepriklausomybės dešimtmečiai mūsų Tautos kultūrai davė daugiau, negu pastarieji du nelaisvės šimtmečiai. To niekas neturėtų pamiršti. Moderninė Tauta beveik negali gyveti be Valstybės. Tada ji negali tinkamai apreikšti savo kultūrinių gabumų, ji būna engiama, nutautinama, svetimųjų viršikinama ir tt.

Tad Nepriklausomybės siekimas ir toliau turi būti laikomas vienu iš pačių svarbiausių mūsų uždavinių. Tik savo Valstybėje mūsų Tautai atsiskleis plačiausi akiračiai savo dvasiai, kultūrai ir ūkinei gerovei ugdyti. Tai, žinoma, nepaneigia J. Aisčio tvirtinimo, kad Valstybė neturi engti ir slėgti Tautos, kad valdantieji nepanaudotų Valstybės savo grupiniams reikalams ir neišugdytų privilegijuotų kastų, kaip yra buvę praeityje"...

A. M. U. S. A.

DAINA APIE KALNIŠKĖS MŪŠĮ

Turime labai padėkoti Santarvės Redakcijai, kad išspausdino Dainą apie Kalniškės mūšį. Tai tikrai nuostabi mūsų partizaninė poema. Tikiu, kad skaitydami tą poemą, su nepalyginamu stiprumu galime pajusti mūsų kovojančios tautos dvasią.

Kalniškės mūšis man primena Termopilų mūšį, kur prieš du tūkstančius su viršum metų Leonido vadovaujami graikai didvyriškai kovėsi prieš persų invaziją. Jie žuvo visi, bet Termopilų vardą padarė simboliu visiems laikams.

Ant paminklo, pastatyto kritusiems graikams atminti, tebėra parašas: „Praeivi, eik ir pasakyk Lakedaimoniėčiams, kad čia mes žuvome, vykdydami tėvynės įsakymą".

Kalniškės mūšio testamentas man skamba giliau ir daug tragiškiau, negu Termopilų paminklo įrašas. Tegu lieka jis viso pasaulio laisvųjų lietuvių dvasios įkvėpimo pačiu tyriausiu pavyzdžiu.

B. R., Los Angeles, JAV

AR TIK VIENA TAUTA VIENOJE VALSTYBĖJE?

„Ryšium su J. Aisčio straipsniu apie „Tautą ir valstybę" man iškilo sunkiai išsprendžiamų minčių. Aistis sako: „Žiūrėdami į ateitį, turime įtempti visą valią ir dėti visas pastangas, kad ateities valstybėje tauta ir valstybė būtų viena".

Praeities ir dabarties faktai rodo, kad pasaulyje yra buvę ir tebėra valstybių, kurios susideda ne iš vienos tautos žmonių ir ne vieną kalbą vartoja, kaip Šveicarija, Belgija, Jugoslavija, Kanada, Indija, iš dalies Amerika ir kt.

Kaip bus su tuo tautos ir valstybės vienumu tada, jeigu ateityje, gal jau nelabai tolimoje, tautų federalizmo idėjos pradės virsti kūnu? Arba kaip jau dabar reikia pradėti žiūrėti į Baltijos tautų federaciją? Labai galimas dalykas, kad trys mūsų tautos, svarbių aplinkybių verčiamos, turės sudaryti vieną federalinę valstybę. Jei estai kitur dairytųsi, tai bent lietuviai ir latviai tikriausiai eis prie vienos Aistijos, ar Baltijos federalinės valstybės. Federalinėje valstybėje tauta ir valstybė negali tobulai sutapti. Tokių valstybių pagrindan jau tenka padėti truputį kitokius dėsnius.

Todėl vertėtų tuos klausimus dar giliau pasvarstyti".

J. K. Kanada

VIENYBĖS KLAUSIMU...

Spaudoje užtinkame nusiskundimų dėl mūsų dvasinio nubėdnėjimo. To svarbiausioji priežastis bene bus tai, kad daugelio dalykų mes nenorim ir neišdrįstam nagrinėti, patys sau užsidedam cenzūrą. Aišku, slopinama ir prievartaujama dvasia negali turtėti, ji turi bėdnėti, nes ji, panašiai, kaip ir kūnas, reikalinga maisto, mankštos, bet ne prievartavimo.

Bet dar svarbiausia yra tai, kad dažnas, neįstengdamas argumentuotai atsverti kito reiškiamos nuomonės, nesąmoningai ar sąmoningai perkelia savo nepasitenkinimą į tos nuomonės reiškėjo asmenį ir jį patį su jo nuomone imi laikyti savo asmeniniu priešu. O tai ir yra mūsų vienybės ardytojas.

Tam reiškiniui išvengti reikia vadovautis J. Tumo - Vaižganto pasakytais kitąsyk, sveikinant Dr. J. Šliupą. šiais žodžiais: „Myliu tave, Jonai, bet tavo raštus deginu".

Panašiai ir mes turėtume elgtis mūsų santykiuose su kitaip galvojančiais, vadinasi, turėtume gerbti jų asmenį ir kovoti su jo nuomone ima laikyti savo asmeniniu priimtinos. Griežtai skirdami asmenį nuo jo įsitikinimų, išlaikysime draugiškumą ir tuo pačiu vienybę tais reikalais, kurie yra bendri ir kuriuose nėra, kas skirtų. Gi antra vertus, laisvai ir kultūringai kritikuodami vienas kito įsitikinimus ir darbus, išstumsime tuos, kurie netobuli.

Dažnas gal pastebės, kad mintis skirti asmenį nuo jo propaguojamos idėjos nėra nauja ir daug sykių girdėta, tad kartoti ją, nenurodant, kaip ją galima būtų praktiškai įgyvendinti, neprasminga.

Teisingai. Tačiau propagandistai yra sukūrę teoriją, esą melas, pakartotas 10 sykių, pavirsta tiesa. Tad, kad tiesa būtų priimta už tiesą, gal reikia 100 sykių kartoti.

A. Garbauskas D. Britanija.

IŠ LRS-ės ORGANIZACINIO TINKLO

KRONIKA

LRS-ės Vyr. Kom. Pirmininkas gavo šį raštą sveikinimą:

Chicago, 1953.VIII.23.

Vyriausiam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui,
Lietuvos Diplomatijos Šefui,
Lietuvių Rezistencinei Santarvei
Didžiai Gerbiamieji,

Lietuvių Studentų Sąjungos Vidurinės JAV Zonos Suvažiavimas, įvykęs 1953 m. rugpjūčio mėn. 22-23 d. d. Chicagoje, nori išreikšti savo sveikinimus Vyriausiam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui, Lietuvos Diplomatijos Šefui ir Lietuvių Rezistencinei Santarvei.

Lietuviškoji Studentija, jautriai reaguodama į gyvybinius mūsų Tautos reikalus, tiki, kad dabartinė mūsų Tautos padėtis sušauks bendran darban visus mūsų Tautos sūnus ir dukras kovai už Lietuvos laisvę.

Vardan tos Lietuvos Vienybė težydi!

Pirmininkai
(pas.) V. Germanas
(pas.) parašas neįskaitomas
Sekretorės
(pas.) Gr. Čaplikaitė
(pas.) A. Jasaitytė

London (D. Brit.)

J. A. V-ių Kongreso nariui Ch. J. Kersten'ui lankantis Londone, š. m. spalio mėn. 3 d. LRS Vyr. Kom. Vicepirmininkas prof. S. Žymantas per apie tris valandas užtrukusį pasikalbėjimą su juo tarėsi dokumentinės medžiagos, įrodančios antrosios bolševikų okupacijos žiaurumus, suklastotus rinkimus ir kt., pateikimo Kersten'o Komisijai reikalu.

* * *

Toronto (Kanada)

Š. m. rugsėjo mėn. 4 d. Toronto, Ont. įsisteigė pirmasis Kanadoje LRS-ės Skyrius. Steigiamajame susirinkime dalyvavo LRS-ės Vyr. Komiteto narys H. Žemelis, kuris nuodugniau supažindino naujuosius LRS-ės narius su Lietuvių Rezistencinės Santarvės uždaviniais ir veikla Lietuvos laisvės kovos bare. Išrinktasis Skyriaus Komitetas, V. K. nariui H. Žemeliui pasiūlius ir susirinkusiems pritarus, pasiėmė LRS-ės Organizacinio Komiteto Kanadai pareigas. Organizacinis Komitetas tuoj ėmėsi darbo ir užmezgė ryšius su Montrealio ir Hamiltono lietuvių kolonijomis, kur esama nemaža LRS-ės idėjai

---

...Labai dėkui už SANTARVĘ. Žurnalas labai geras ir naudingas. Skaitai jį ir jauties patenkintas, jauties, lyg esi Tėviškėje, gražioje lietuviškoje aplinkumoje, ir nevargina jokios partinės ir plus partinės nešvarios kombinacijos. Man prisimena dar labai tolimi, tolimi laikai, kada visus mūsų tautinius pasireiškimus „ūrėdninkai" (žandarai) stropiai sekė. Tada nebuvo pagiežos persunktų partinių srovių — visi jautėsi lietuviais ir iš petiės dirbo savo kraštui. Tų laikų spaudą aš drįstu palyginti su SANTARVĖS puslapiais.

A. Andriūnas Medellin, Venezuela

Didžiai Gerbiamas Pone Redaktoriau,

Užtikrinu Tamstą, kad neturiu tendencijos vienus be pagrindo įgnybti, kitus nepelnytai paliaupsinti ir „aukomis redaktorių papirkti". Iš apvalaus tuzino įvairios metinės prenumeratos jau išmokau atskirti grūdus nuo pastarlakų.

Nors savaitgalyj susirenka gražus pluoštas lietuviškų periodinių spausdinių, bet juos beskaitydamas neįaučiu didelio pasitenkinimo, užtat, kad didelė jų dauguma giliai įgrimzdę į tą nelaimingą partinį vienašališkumą. Net tokie kaip Kanados bei Anglijos nesroviniai (bent tokiais jie skelbiasi) savaitraščiai, ir tie dažniau pradėjo žvalgytis, kad ir ne į visai švarų, bet pusėtinai riebų partinį šaukštą, todėl ir SANTARVĖS pasirodžiusį pirmąjį numerį nusipirkau tik šiaip sau. Bet nusipirkęs nesigailėjau...

Šiandien belaukdamas paskutinio šių metų SANTARVĖS numerio, drąsiai sakau: Garbė SANTARVEI! Ji vienintelė prabilo į lietuvišką visuomenę tremtyje drąsiu, nuoširdžiu, atviru ir neužgaulioj ančiu tiesos žodžiu. Didi pagarba redaktoriui su redakciniu sambūriu, o taip pat ir plunksnos talkininkams, kurie prabilo tikrąja lietuvio širdimi. Pageidautina daugiau tokių straipsnių, kaip: „Praeitis ir jos pamokos", „Kaip prabiltų Kraštas", „Gyvybinis laisvės kovos klausimas", „Praeities visuma, dabarties tuštuma"..., „Nenutraukiamu keliu", „Tauta ir Valstybė".

Su šiuo laiškeliu siunčiu SANTARVEI kuklią vienos dienos uždarbio auką ir linkiu, kad ji ir toliau eitų sau pasirinktu tiesiuoju keliu, o 1954 m. lankytųsi ne kas du, bet kas mėnesį.

J. Ramonis
D. Britanija

(Laiškų autorių pavardės ir adresai Redakcijai žinomi — Red.)

pritariančiųjų. LRS-ės Toronto Skyriaus pirmuoju uždaviniu bus įjungti į Skyriaus veiklą visus norinčius ir tinkamus dalyvauti LRS-ės organizacijoje ir galimai netrukus surengti Toronte laisvės kovos darbo klausimais viešą paskaitą, kurią skaityti pažadėjo V. K. narys H. Žemelis.

* * *

Bradford (D. Brit.)

Š .m. spalio mėn. 3 d. LRS-ės Bradfordo Skyriaus susirinkime LRS Vyr. Komiteto Pirmininkas S. Kuzminskas ir VK narys, Europos Reikalams Sekretorius F. Neveravičius padarė pranešimus tarptautinės situacijos ir LRS-ės veiklos klausimais. Pranešimai sukėlė gausių klausimų. Susirinkimui pirmininkavo ir įžangos žodį tarė Bradfordo Skyriaus Pirmininkas F. Adamonis. Po susirinkimo įvyko dalyvių su svečiais pobūvis.

* * *

Manchester (D. Brit.)

Š. m. spalio mėn. 18 d. Manchesteryje, Lietuvių Socialinio Klubo patalpose įvyko LRS-ės Manchesterio Apygardos narių gausus susirinkimas. Dalyvavę susirinkime LRS-ės Vyr. Kom. Pirmininkas S. Kuzminskas ir V. K. narys, Eur. Reik. Sekretorius F. Neveravičius supažindino susirinkusius su tarptautinės situacijos metmenimis ir LRS-ės veiklos bei organizacinių reikalų būkle. Įvykusios po pranešimų diskusijos ir V. K-o nariams pateiktų klausimų gausumas įsakmiai parodė, kad LRS-ės nariai veiksmingai domisi Lietuvos laisvės kovos reikalais ir lietuvių emigracinėje masėje sudaro tą gyvąjį ir stimuliuojantį elementą, kuris veikliai sklaisto besireiškiančią užsienio lietuvių tarpe apatiją ir nesidomėjimą tautiniais reikalais. Susirinkimui pirmininkavo ir įvadinį žodį pasakė LRS-ės Manchesterio Skyriaus Pirmininkas P. Didžbalis.

LRS-ės Manchesterio Apygardos organizacinius, informacinius ir veiklos derinimo reikalus sėkmingai ir energingai tvarko Apygardos Įgaliotinis, LRS Eur. Kr. Komiteto narys J. Bendorius.

* * *

Nauji LRS-ės padaliniai

* Š. m. kovo mėn. 14 d. Oldham (D. Brit.) susidarė LRS Branduolys. Branduolio Seniūnu išrinktas J. Ivanauskas.

* Š. m. rugsėjo mėn. 4 d. Toronte (Kanada) įsisteigė LRS-ės Skyrius, kurio Komitetas eina Organizacinio Komiteto Kanadai pareigas. Komitetas išrinktas šios sudėties: Augustinas Kuolas — Pirmininkas, M. Kojelis-Kojelavičius — Sekretorius, V. Skirgaila — Kasininkas.

* Š. m. rugsėjo mėn. 22 d., LRS Vyr. Kom. nariui H. Žemeliui lankantis Londone (Ont. Kanada), ten įsisteigė LRS-ės Skyrius.

Laik. Skyriaus Komiteto Pirmininku išrinktas L. Eimontas.

* Š. m. spalio mėn. 18 d. įsisteigė LRS Branduolys Prestone (D. Brit.). Branduolio Seniūno pareigas eina A. Navackas.

* Š. m. spalio mėn. 26 d. įsisteigė LRS-ės Branduolys Londone (D. Brit.). Branduolio Seniūnu išrinktas S. Kasparas.

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS

PRANEŠIMAS

Maloniai pranešame SANTARVĖS prenumeratoriams ir lietuvių visuomenei užsienyje, kad ateinančiais, 1954 metais SANTARVĖ bus leidžiama kas mėnesį, išskyrus birželį ir rugpjūtį mėnesius, pastovia 32-jų psl. kiekvieno numerio apimtimi.

Atskiro numerio kaina numatoma: JAV ir Kanadoje—50 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 2/-, kitose šalyse atitinkamai kainai J. A. V-ėse. Metinės prenumeratos kaina paliks tokia pat, kokia buvo šiais metais.

Kadangi žurnalui leisti finansinės bei tiražo kalkuliacijos pagrindą sudaro pastovios metinės prenumeratos, maloniai kviečiame tautiečius užsisakyti žurnalą metų pradžioje, įmokant visą arba dalį metinės prenumeratos. Prenumeruojantis, žurnalas ėmėjams atseina pigiau, negu perkantis atskirais numeriais.

Redakcija ir Administracija

KNYGŲ PARAŠTĖJE

MŪSŲ TAUTOS PRAEITIES SKERSINIS PJŪVIS

Belaukiant didžiosios prof. Vacl. Biržiškos redaguojamos enciklopedijos, lyg ir kokiu įvadu į ten sudėsimą lituanistiką, štai, jau kuris laikas turime gražią dviejų tomų prof. Mykolo Biržiškos knygą, pavadintą „Lietuvių Tautos Keliu".

Prof. M. Biržiška tos savo knygos įvadiniame žodyje sako, kad tie jo galvojimai nepretenduoją būti laikomais istoriosofiniu veikalu ar iš viso sistematingu mūsų tautos išeito istorijos kelio nagrinėjimu; tas veikalas tai pat neteikiąs išsamių enciklopedinio ar kitokio pobūdžio žinių. Tai esą galvojimai visuomeninko—kultūrininko, atskirto nuo savo krašto ir tautos, tik galvojimai — ir daugiau nieko.

Tiek pats knygos autorius pastebi, tiek ir akylesnis skaitytojas nesunkiai pamatys, kad tie galvojimai čia vietomis yra subjektyvūs, tad, žinoma, negali būti laikomi nei enciklopedija (kaikurių asmenų piktas apibūdinimas ar dėstomųjų dalykų vienur labai smulkus nupasakojimas, ypač kur pačiam autoriui yra tekę dalyvauti, pvz. revoliucinis judėjimas, kitur betgi pasitenkinant normaliu biržiškiniu, taigi enciklopediškai išsamiu istoriniu pjūviu nuo pat senųjų gadynių net iki pat šios mielos dienos), nei literatūros, nei istorijos vadovėliu, nei vien atsiminimais, nors iš tiesų knygoje prof. M. Biržiška iškyla ir kaip ilgametis enciklopedijų bendradarbis ir redaktorius, ir kaip literatūros istorikas, net naujosios mūsų literatūros, nors mes jį ligi šiol žinojome tik kaip senosios dėstytoją ir tyrinėtoją, ir kaip puikus savo išgyventųjų metų ir aplinkos fiksuotojas, turįs nepaprastą atmintį. Knyga parašyta remiantis vien atmintim. Jeigu šitaip tvirtintų ne Biržiška, o kas nors kitas, tai iš viso sunkoka būtų patikėti, kad šitaip galima, be niekur nieko, tesiremiant tik savo atmintimi, imti ir parašyti šitokią nuostabią knygą. Kiek čia faktų, pavardžių, vardų, datų! Jei tie vardai, tos pavardės, tie faktai, tos datos rodytų M. Biržišką vien kaip literatūros istoriką, dar gal mus ne taip pritrenkiančiai stebintų, bet pasirodo, kad mūsų gerbiamasis profesorius net apie atskirų mūsų tautinių šokių lietuviškumą daugiau nusimano, negu bet kas kitas, o jų istorija, tur būt, jam vienam ir težinoma!

Nuostabi knyga! Labai vertinga knyga. Ji labai bus miela ypač kiekvienam inteligentui ar šiaip praprususiam ir lietuvio likimu istorijoje besidominčiam lietuviui. Pirmasis tomas būtų nusakymas tų sąlygų, kurios veikė iš šalies ar viduje lietuvį nuo pačių istorinių laikų pradžios ir atvedė iki pirmojo pasaulinio karo. Tai buvo autoriaus pasiskirtasis tikslas, ir toliau, nors mums labai gaila, ta mūsiškojo gyvenimo filma nutrūksta, tik šen ten prasiveržiama pro tų metų sienas.

Pirmojo, įvadinio, tomo planą sudaro tik keturi pagrindiniai skyriai: savųjų ir svetimųjų tarpusavio santykiams, įtakoms ir darbams apibūdinti skyrius; saviesiems (bajorams ir nebajorams, miestiečiams ir kaimiečiams, žemaičiams ir augštaičiams) skirtasis skyrius: kaimo kultūra ir užkaimio visuomenė; liaudis virsta tauta. Tie pagrindiniai skyriai — tai patys stambieji tomo kaulai, pasakytume, stuburkaulis, apie kurį autorius paskui deda smulkesnius dalykus, formuodamas lietuvių tautos išeitąjį kelią.

Autorius pradeda knygą tuo lemiamu faktu, kad lietuviai paskutinieji tarp Europos tautų priėmė krikščionybę, kai ir Vakaruose ir Rytuose gyvenančios tautos seniai visą energiją skyrė kovai su nekrikščioniškomis, taigi, jų įsitikinimu, su prieš Kristaus bažnyčią pakilusiomis pragaro galybėmis, vadinas, su krikšto nepriėmusiomis tautomis. Į visa, kas nekrikščioniška, tos popiežių laiminamos tautos žiūrėjo paniekinamai, išdidžiai, tad ir pagonis lietuvius naikino, žudė, vergė; net ir tokie rusų metraščiai lietuvius dar ilgai minėjo su krikščioniška panieka, nors Lietuvos pagonys kunigaikščiai, valdę didelius rusėnų plotus, buvo parodę ir išimtinos valstybinės išminties ir tikybinės tolerancijos. To ypatingos rūšies niekinimo ir neapykantos labai daug rodė kryžiuočiai, o išdidžiausiai žiūrėjo į mus ir dar tebežiūri lenkai. Tai yra pats pirmasis skersinis istorijos pjūvis lietuvių ir kaimynų santykiams pavaizduoti, pastaroji istorinio medalio pusė, nors antrasis, šviesusis, pjūvis, su lietuvių karžygiškumą matančiomis kronikomis, su lietuvių dainomis ir kalba besidominčiais kitataučiais, su lietuvius augštinančiu Juozapu Gineta Pilsudskiu, išlygina tas tamsiąsias dėmes ir leidžia objektyviam istoriosofui prieiti natūralią tų dviejų priešingybių išvadą: kas kitą peikia, tas save teikia, vadinas, kas rašė neigiamai, tai arba žiūrėdamas savu interesų, arba nepažindamas, bet savieji ir svetimieji mokslininkai nuvalė tas juodąsias dulkes ir atsekė tikrąją praeitį.

Šitokiais skersiniais pjūviais autorius pirmiausia apžvelgia lietuvių santykius su

kaimynais ir vienų įtakas kitiems (net tokias lemtingas „įtakas", kaip senųjų prūsų išnaikinimą), kultūrines paskolas. Apžvelgęs artimuosius ir tolimesniuosius, nukelia skaitytoją net į Ameriką, kur nuvykę lietuviai, dvarų bernai ir ūkininkaičiai, dirbę prasčiausius darbus, kaikurie prasimušė ir į rimtus biznierius, net nutauto, o kaikurie įsijugė į politinį Amerikos gyvenimą; kaikurie grįžo į Nepriklausomąją ir jai savo jėgomis padėjo kurtis.

Imdamas kitataučių kūrimosi Lietuvoje istoriją, profesorius M. Biržiška ypač plačiai apžvelgė žydų klausimą, jų dalyvavimą krašto gyvenime, santykius su lietuviais, lietuviškojo žydo tipą, žydų nepastovumą ir to nepastovumo priežastis, žydus literatūroje, (net „Pono Tado" Jankelio prototipą — kretingiškį Barkavičių iškeldamas), mene, laisvosiose profesijose, prekyboje, finansuose, ileluvių giminystę su žydais, jų teises, baigdamas žydų žudynėmis vokiečių okupacijos metu.

Saviją apžvelgiančiame skyriuje pjūvis po pjūvio prabėga bajorų vaidmens, bajorų ir bažnyčios klausimai, bajorų, nebajorų ir mokyklos, mužiksūnių kilimas šalia bajorų, miestų, miestelių ir miestelėnų iškilimas. Čia pat prof. M. Biržiška bando apibūdinti augštaičius, žemaičius, jų būdą ir kultūrą, jų tautinį išsilaikymą visokiems istorijos vėjams pučiant ir reikšmę tautiniame sąjūdyje ir Nepr. metais, taip pat, kad ir trumpiau, paliesdamas sūduvius,, dzūkus ir Maž. Lietuvos lietuvius.

Viską prof. M. Biržiška žino, niekur jam netrūksta faktų, vienų gal šen ten buvusių skelbtu, kitų tik jam ar retam kam težinomų, taigi kiekvienas jo knygos skyrius ir poskyris įdomūs. Lygiai įdomus ir trečiasis knygos skyrius (kaimo kultūra ir užkaimio visuomenė). Tokie dalykai sunkiai ikandami parašyti, bet ne prof. M. Biržiškai, kuris yra apsiginklavęs gausybe faktų ne tik iš lietuviškojo, bet ir iš kaimynų gyvenimo. Jis turi aiškių faktų paremti lenkų, vokiečių, rusų pažiūrai į kaimietį, todėl ir apie savąjį mužikėlį jo išvados yra neabejotinai šviesios, o jų teisingumą patvirtina nauji faktai iš savojo gyvenimo. Tam jis naujais istoriniais skersiniais pjūviais apžvelgia katalikybės istoriją Lietuvoje ir jos įtaką žmonėms, Lietuvos žemdirbius ir ju būdą, lietuvius karius amžių būvyje, kaimą ir mokslą su visais raganiais, burtininkais, kerėtojais iki pat naujausiais laikais paplitusių išmokslintų daktarų. Apžvelges kalbą ir raštus, Donelaitį, senąją poeziją, kalbininkus su jų darbais, kalbėdamas apie savo kalbos teisių gynimą, profesorius mini Mažosios Lietuvos draugijas, atstovus Vokietijos parlamente ir toliau nubrėžia lietuvių kalbos iškilimą į viešąjį gyvenimą ir jos kelią iki valstybinės kalbos teisių ir valymąsi nuo svetimybių.

Priėję šiame skyriuje poskyrius apie dainas, jų gaidas, dainų rinkimą, sakmes, pasakas, smulkiąją tautosaką, mes jau net nebesistebime, jei autorius žino dainų rinkimo ar kitimo istoriją ar tokius įdomius faktus, kaip Trakų kaštelionas apmokėjo dainininkui honorarą už Žygimantui Žygimantaičiui 1547 m. padainuotas dainas, ar kaip dvarininkės dainomis priversdavo moteris ravėtojas nevalgyti uogų. Nuo kaimo muzikos, vargonininkų vaidmens pereinama į varpus ir šių laikų muziką su opera ir radiofonais, į tautinius šokius, į skaptybą, bažnytinę ir nebažnytinę statybą, tapybą, audinius, raštus.

Pagaliau su I tomo 183 puslapiu liaudis virsta tauta. Vadinas, su trečiuoju skyrium kaip ir baigta būtų įvadinė dalis, nes toliau jau keliamas priešaušris — žemaičių sąjūdis su Pabrėža, Valiūnu, Daukantu, Zabičiu, Stanevičium, Poška, su lietuviškais raštais nelietuvių kalba (istorikai, Chodzka, Mickevičius, Kraševskis, Praniauskaitė, Ožeškienė ir kiti, įskaitant net ir maršalo Pilsudskio sekretorę Illakovičiūtę, kad ir iš pačių naujųjų laikų). Daukantui ir Valančiui paskirtas atskiras poskyris tame liaudies į tautą virtimo skyriuje. Ivinskis, Baronas, mažesnieji sūduviai, bajorų ir lenkų klausimai; stačiatikybės kova prieš katalikybę ir baigiamas pirmasis tomas.

Antrasis tomas dažnam bus ir lengvesnis ir įdomesnis skaityti jau vien dėlto, kad šičia visi įvykiai labai neseni, o čia aprašomuoju metu veikusių žmonių dar yra nemaža gyvų ar mūsų visų daugiau ar mažiau atsimenamų jau mirusių. Jis autoriaus ir įvardintas dar kaip tremtyje atsidūrusio amžininko prisiminimai ir atmintiniai pastebėjimai.

Šis tomas paskirstytas į du didelius skyrius: a) liaudis virsta tauta ir b) tauta brėsta didžiajam žygiui.

Prof. M. Biržiškai liaudis virsta tauta su spaudos uždraudimu, nes nuo to meto Lietuvoje daugėja šviesuomenės, tautoje didėja sąmoningumas ir auga pasipriešinimas reakcijai. Kaip šviesuomenės daugėjimo priežastį mes ligi šiol buvome pratę vis minėti beveik tą vieną baudžiavos panaikinimo faktą. Autorius savo knygoje šį reikalą apžvelgia kurkas plačiau ir išsamiau. Jis nurodo net, ko žemaičiai, patys pirmieji ėmę lietuviškai rašyti ir apskritai savais, lietuviškais dalykais gyventi, po Valančiaus mirties staiga apstingo, užleisdami pirmąją vietą augštaičiams. Žymiausią vaidmenį čia suvaidinęs — susisiekimas!

Praėjęs anuomet itin aštrų priverstinės kunigystės klausimą, lenkiškųjų įtakų atsikračiusius žymiuosius lietuvius kunigus ir kovą dėl lietuvių kalbos teisių bažnyčioje, autorius kritiškai aptaria „Aušrą" ir pereina prie visos eilės anuomet darbą

pradėjusių plunksnos žmonių — rašytojų ir populiarizatorių, publicistų, mokslininkų ir visuomenininkų. Tai bene ir bus, mūsų akimis, pati gyviausioji knygos dalis, kuri kaikur parodo mums ir patį prof. M. Biržišką naujoje šviesoje, ligi šiol nepažintą. Ligi šiol mes jį pažinojome kaip gausybe faktų apsiginklavusį ir dar vis gilyn į mūsų kultūros istorijos neištirtus vandenis brendantį profesorių tyrinėtoją, gyvą ir autoritetingą lituanistinę enciklopediją. Tik jis, tiek Universitete, tiek ir savo moksliniuose darbuose, vis laikydavosi tam tikros ribos, kaip šioje knygoje 1915 metų: liaudies kultūros lobiai ir senieji rašytojai — tai buvo mums žinomoji jo darbų riba. Šį kartą profesorius išeina iš tų ribų ir aptaria mums naujųjų laikų žmones, formavusius tautą.

Paskutiniajame skyriuje dar turime keletą plačiau aptartų žmonių, pradėjusių darbą maždaug su spaudos atgavimo metais (dalis žymių veikėjų išryškėja, kalbant apie kitus dalykus, ir jie atskirai nepažymėti). Didžioji jų dalis yra arba paties knygos autoriaus amžininkai, arba ir jaunesni už jį žmonės, kurie sukosi tame pačiame sūkuryje, kaip ir prof. M. Biržiška, ir tuo metu, kai tauta jau brendo didžiajam žygiui, vadinas, nepriklausomam gyvenimui, tik nevisi jie dirbo vieną darbą.

Naujajai literatūrai turėjome ypač profesorišką knygą Putino Mykolaičio (tremtyje vienintelė viena Pr. Naujokaičio). Prof. M. Biržiška, kalbėdamas apie rašytojus (jis kalba ne tik apie rašytojus, bet ir kitus liaudį tauta vertusius ar tautą didžiajam žygiui brandinusius žmones), neina anuo prof. Mykolaičio ar kitų literatūros istorikų eituoju keliu: ypač sustoti ties literatūros faktais ir analizuoti juos. Jo kelias kitas: iškelti tų žmonių darbus bendrame tautos kelyje. Todėl jis ir ima ne vien tik rašytojus, nors labai sutrauktai aptaria ir kūrybą, kai kalba apie rašytojus. Tie aptarimai nekartą labai nauji, ir be jų jau, tikėkimės, neišsivers būsimasis mūsų literatūros istorikas. Jis jau Vydūno žodį laikys rimšiškai išdrožinėtu, išgrožinėtu žodžiu, nes Biržiška bus suradęs naują aptarimą. Šitokių naujų pagrįstų išvadų ne vieną bus padaręs, štai, net apie tą patį Vydūną (Vydūno teatras, vydūnizmas ir jo priežastys). O štai Jakštas Biržiškai pervarinėja per elementorinius literatūros teorijos reikalavimus pirmuosius žingsnius bežengiančią lietuvių literatūrą, štai Maironio poezijos populiarumo paslaptis — sveikos mintys, natūralūs jausmai, aiškūs vaizdai, lengva forma, ne tautos pranašas, ne mickevičiškai, ne čiurlioniškai, net ne vydūniškai gilus kūrėjas, tik mielas, malonus, savo kraštui ir žmonėms toks savas dainininkas. Tie aptarimai dėl savo trumpumo kaikur paradoksiški, originalūs, kaikur jie nesutaps su ligi šiol buvusia viešąja ar bendrine nuomone, taigi vers ir kitus persvarstyti, pervertinti savo vertinimus ir sprendimus, o gal kartais ir nesutikti su autorium.

Jau pradžioje minėjome, kad šioje knygoje prof. M. Biržiška nekartą yra subjektyvus, ypač kalbėdamas apie žmones.

Visuotiniai teigiama lietuvių nuomonė yra apie Petrą Vileišį, ir profesorius M. Biržiška sumini daugelį jo gražių darbų ir vadina jį „brangiu ir mielu žmogum“. Šitoks šiltas jausmas tam dideliam žmogui visiškai natūralus. Taip pat judraus visuomenininko ir kovotojo būta Andriaus Domaševičiaus, su kuriuo mūsų profesoriui savo metu nekartą yra tekę dirbti ir kovoti tose pačiose gretose. Sakytume, kad apie Domaševičiaus lietuviškąją veiklą gal vienintelis toks išsamus šaltinis ir bus prof. M. Biržiškos knyga, atskleidžianti nemaža jo gyvenimo ir kovos faktų, ir visa tai padaryta su šiuo žmogum gal daugiau, negu objektyviai, nes Domaševičius savo vaikus auklėjo komunistais ir pats toks mirė. Tik ar galima pageidauti, kad knygos autorius pasmerktų savo ilgų metų darbo ir kovos draugą?

Rašydamas apie Justiną Tumėną, nevertintą ir neįvertintą poetą, profesorius daro išvadą, kad šis žmogus turėjęs teisę reikalauti sau teisybės — rimtesnio savo kūrybos vertinimo.

Šitie keli faktai rodytų autoriaus švelnų vertiems to švelnumo, atlaidų darbštiems ir užjaučiantį nuskriaustuosius.

Bet knygoje užtinkame taip pat plačiau suminėtus tris žmones, autoriaus neigiamai įvertintus: Liudą Girą, Juozą Albiną Herbačiauską ir Juozą Gabrį Paršaitį.

Gabrį Paršaitį žinojome buvus ekscentriką ir senatvėje perdėm nerimtą. Toks jis ir knygoje parodytas. Herbačiauskas ar nebus tik iš po profesoriaus plunksnos išėjęs juodesnis, negu iš tikro jo būta. Laipsniškai tamsiausias bus Liudas Gira. Jam įvertinti profesoriui prireikė net specialaus žodyno (jis čia ne tik kyšininkas, valdžios pinigų eikvotojas, bet ir fizinė ir moralinė šlykštybė, literatūros blakė, prostitutinė plunksna, paršyvas tipelis ir t. t., taigi žodžiai, kurie spaudoje vengtini). Tik prof. M. Biržiška antrajame knygos puslapyje įrašė: tremtyje atsidūrusio amžininko prisiminimai ir atmintiniai pastebėjimai. Vadinas, jo tokia šventa valia, nors knyga skirta mums.

Naujosios mūsų visuomeninio gyvenimo ir kultūros istorijos, rodos, kaip ir niekas ligi šiol nebus rašęs. Literatūros istorijos vadovėliuose užtinkame žinių apie lietuviškus laikraščius ir rašytojus su jų raštais net iki pat naujausiųjų laikų. O prof. M. Biržiška paskutiniajame didžiausiame savo knygos skyriuje („Tauta bręsta di-

džiajam žygiui") apžvelgia nemaža mūsų gyvenimo sričių nuo spaudos draudimo panaikinimo iki pirmojo didžiojo karo. Čia jau jis pats yra aktyvus anuometinio gyvenimo dalyvis, dirbęs laikraščių redakcijose, dalyvavęs LSDP eilėse, revoliuciniame ano meto judėjime ir daugelį dalykų pažinojęs iki smulkmenų. Šiaip ar taip, tie dalykai, kur dalyvavo pats autorius, yra atsiminimai, dėlto jie ir smulkmeniški, ir jie apima autoriui artimas sritis — daugiau kairųjį, socialdemokratinį judėjimą, (dešiniųjų darbai jau nebe taip plačiai apimti). Kalbėdamas apie revoliucinį judėjimą, apie priespaudą ir gautąsias laisves, profesorius plačiau sumini ir visas Rusijos Dumas, lietuvių atstovus jose ir jų veiklą.

Jei lietuviškosios pasaulėžiūrinės srovės ėmė formuotis dar XIX amžiaus gale, „Varpo", „Apžvalgos" ir „Tėvynės Sargo" metais, tai išaugo jos jau spaudą leidus. O vėliau ėmė formuotis net pasaulėžiūrinė besimokančio jaunimo spauda („Aušrinė" ir „Ateitis") su pirmaisiais lietuviškais laikraščiais spaudą jau leidus, su jų redakcijomis ir kryptimis, su jų nuopelnais mūsų kultūrai, su partijomis ir srovėmis, profesorius taip pat duoda labai įdomių žinių apie lietuviškuosius vakarus, kuriuose vaidino, deklamavo ar kaip kitaip dalyvavo vėliau, nepriklausomybės metais, labai žymūs žmonės. Apžvelgia lietuviškas draugijas, kurių tarpe Basanavičiaus vadovaujamoji Liet. Mokslo Draugija Vilniuje, žinoma, visokeriopai vainikuoja visas, nes joje, kaip profesorius mums sako, savo metu egzaminus laikė būsimieji Lietuvos mokslininkai. Anuomet Vilniuje nemažą vaidmenį turėjo mūsiškiai dailininkai su savo parodomis, todėl ir jų Lietuvių Dailės Draugija atsiima labai įdomią savo dalį (su itin įdomiu ir anekdotišku Čiurlionies nuotykiu parodoje).

Naujaisiais rašytojais, naujais vardais ir darbais ir pirmaisiais karo metais baigiamas antrasis tomas. Skaitytojas, žinoma, būtų labai patenkintas susilaukti dar ir trečio ir ketvirto ar kiek ten jų būtų, nes juk tai apimtų jau nepriklausomąjį gyvenimą, nebe kovos ir ruošos, bet kūrybos metus, tik autorius nebežada tęsti.

Bet ir tuose dviejuose tomuose labai daug gerų ir gražių dalykų, žinomų ir nežinomų, puikių biržiškinių aptarimų ir išsireiškimų („Vitoliorauda" aiškiai paseno ir- vaikų, greičiausia, nebesusilauks..."), biržiškinių naujadarų (Žemaitės poviliukinė akademija, didžiulynas ir kt.), vienur kitur gal smulki klaidelė. Tik jau net ir šiek tiek apsitrynęs skaitytojas šio to pasigenda. Pradžioje minėjome žmones — daugelis jų gal galėjo būti ir plačiau aptarti. Bet yra knygoje užsimintų faktų, kurie, plačiau nušviesti, būtų dar labiau pagyvinę ir šiaip turtingą knygą. Profesorius mini Šimonio padirbimus, „Pono Tado" Jankelio prototipą, Ažukalnio „Vieversėlį", Žemaitės pasirodymą moterų suvažiavime ir kt., bet tų dalykų nepasakoja. Būtume turėję dar nemaža gražių istorijų!

Dėkingi esame ir už tą turtą, kurį gavome šituose dviejuose tomuose.

K. Barėnas.

„Apie meilę nėra daug ko pasakoti. Ji tarp lietuvių žydi ne tik gegužės mėnesiais, bet ir ištisus metus. O,kaip mes mylimės! Jeigu kas netikėtų, tai tegu pasižiūri į meilę tarp mūsų laikraščių!...

... O, kaip mes mylim savo brolius, turinčius kitokias pažiūras (nors šie su tomis pažiūromis gali padaryti tiek pat, o kartais daugiau gero, negu mes patys)! Tokius netikėlius, kartu su jų darbais, šiame pasaulyje atiduodame į žandarų rankas, o po mirties — tiesiog į velnių nagus. Su tokiais kitaip negalima".

V. Kudirka („Varpas" Nr. 6, 1890 m.)

AMŽINIEJI EGIPTO DVASIOS ŠEŠĖLIAI

Mika Waltari — THE EGYPTIAN — G.P.

Putnam's Sons, New York, 1949 m., 500 psl.

„Aš, Sinuhė, Senmuto ir jo žmonos Kipos sūnus, rašau tai. Nerašau to Kemo žemės dievų garbei, nes pasibodėjęs dievais, nei faraonų garbei, nes esu pasibodėjęs jų darbais. Rašau ne iš baimės ir ne dėl kokios ateities vilties, bet tik sau vienam. Per savo gyvenimą aš perdaug mačiau, pažinau ir praradau, kad galėčiau būti tuščios baimės auka. Ir kai dėl nemirtingumo vilties, tai esu ja lygiai pasibodėjęs, kaip dievais ir karaliais. Vien dėl savęs rašau tai, ir šiuo atžvilgiu skiriuosi nuo visų rašytojų, buvusiųjų ir būsimųjų"...

Šitokiais žodžiais suomių rašytojas Mika Waltari pradeda savo stambų romaną apie senovės Egipto gyvenimą, jo žmones, faraonus, dievus ir jų įdomius darbus. Savo pasakojimą jis įdeda į egiptiečio gydytojo Sinuhės lūpas. Jo istorija, be abejo, skiriasi nuo buvusiųjų Egipto rašytojų veikalų, nors jo antras pasididžiavimas, kad tai skirsis ir nuo būsimųjų rašytojų, yra gal kiek per akiplėšiškas.

Tačiau Mikos Waltario romanas, išverstas angliškai, turėjo ir tebeturi skaitytojuose didžiulį pasisekimą. Prieš porą metų Amerikoje jis buvo ilgą laiką labiausiai perkama knyga, čia vadinamasis bestselleris. Perkamas bei skaitomas jis ir dabar. Ir atrodo ne veltui. Pradėjus skaityti, sunku jį padėti, kol užverti paskutinį puslapį. Ir pagauna jis literatūros mėgėją ne tik savo siužeto įdomumu ir įvairumu, brandžiu žmogiškosios psichologijos pagavimu, savo vaizdingumu, originalumu, stiliaus ryškumu bei autoriaus išmintingumu, bet drauge ir savo „amžinosiomis idėjomis", panašiomis ir aktualiomis tiek prieš ketvertą tūkstančių metų, tiek ir šiandien...

Tai vieno senovės Egipto gydytojo be galo marga, nuotykinga, patraukli ir keista gyvenimo istorija. Jos spektre visų platumu atsiskleidžia ir senojo Egipto visuomeninis, politinis, socialinis, religinis, ekonominis, mokslinis ir dvasinis gyvenimas, o taip pat ir kitų Mažosios Azijos tautų pasauliai, — be abejo, daug ryškiau ir apčiuopiamiau, negu bet kuriame sausame istorijos veikale. Ir drauge tai nėra vien senojo Egipto istorijos populiarizacija, bet meno kūrinys, teikiantis gilų žmogiškosios manentinį, visuomet to paties žmogaus psichologijos narpliojimą, visuotinį ir pertroškimą meilės, garbės, turtų, tiesos ar išminties, atskleidžiantis dieviškąsias ir demoniškąsias žmogaus sielos gelmes.

Romano fabula perdaug painį ir sudėtingą, kad būtų galima ją keliais žodžiais atpasakoti. Tai nuotykiai filosofuoti mėgstančio egiptiečio gydytojo, kurio profesija leido jam santykiauti ir su vergais, ir su viduriniąja ano meto „buržuazija", ir su valdančiųjų klase, ir su pačiais faraonais. Kadangi senovės Egipte, kaip vėliau ir kitose karalijose ar respublikose, valdžios trokštantieji dvasininkai ar kitos slaptos sąmokslininkų klikos nepatinkančius valdovus žudydavo, tai ir daktarui Sinuhei teko vieną tokį faraoną ano laiko Egipto „popiežiaus" pagamintais nuodais užmigdyti ir taip pat dalyvauti prie kito faraono kiaušo atidarymo. — panaudojant „operacijos" pretekstą, tikslu nužudyti nebetinkamą valdovą.

Tokiu būdu daktaras Sinuhė patyrė daug Egipto ir kaimyninių šalių paslapčių, Sirijoje, Babilonijoje, Hititų krašte, Kretoje, kur visur jis lankėsi, norėdamas daugiau išmokti gyvenimą ir naujus dievus pažinti, kur jis klaidžiojo meilės aistrų gainiojamas,tremiamas, nupuldamas, vėl kildamas ir išgarsėdamas. Ir pažino jis nuodugniai tuos savus ir svetimus žmones, jų karalius, meilužes ir įvairiausius dievus, pirklius ir dvasininkus, žavias merginas ir patrakusius karvedžius, naujų dievų ir augštesnių etikų skelbėjus, kaip ir tamsiausius reakcininkus. Ir todėl nenuostabu, kad ilgainiui jis, kaip matėme įžanginiame pasisakyme, pasibodėjo viskuo,—ir moterimis, ir faraonais, ir visais karaliais, ir visais dvasininkais, ir visais jų dievais. Kol pagaliau, kaip nepataisomas niurzglys ir pavojingas viešosios rimties drumstėjas, savo buvusio draugo faraono buvo ištremtas į vieniša dykumos sostą prie Raudonosios jūros, kur jam nebeliko nieko kito daryti, kaip tik perdaug gerai gyvenimą pažinusio skeptiko žvilgsniu nupiešti visą savo paties ir matytų kraštų, žmonių, jų darbų ir įvykių nuostabų paveikslą.

Mika Waltari vykusiai panaudoja Ser-

vanteso metodą: — kaip ten aprašomi liūdnojo vaizdo ritierio Dono Kichoto ir jo ištikimojo ginklanešio Sancho Panchos nuotykiai, taip čia skeptiko daktaro Sinuhės ir jo ištikimo tarno, vergo Kaptah, be galo gyvo ir žavaus, personažo, pakaruokliški nuotykiai. Ir kiek grakščių, sąmojingų, ironiškų ir vaizdžių patiesinuhės ar Kapthos išsireiškimų, sunku būtu suminėti, nes jie knibžda kone kiekviename puslapyje. Pvz., apie Egipto gerovės laikus daktaras taip atsiliepia: „Vynuogynai klestėjo, ir medžiai linko po vaisių našta; dvasininkai buvo riebūs ir žibėjo aliejais; nesuskaitomų aukų dūmai kilo nuo šventovių aukurų kiekviename kraštę. Dievai taip pat tarpo, buvo malonūs ir riebėjo nuo jų garbei deginamų aukų. Turtingieji darėsi dar turtingesniais, galingieji dar galingesniais ir vargšai dar neturtingesniais, kaip dievų buvo prisakyta, taip kad visi buvo patenkinti ir nesigirdėjo jokių murmėjimų"... Arba štai savimi pasitenkinusio Babilono trumpa charakteristika: „Piliečiai sako, kad visi keliai veda į čionai ir kad tai yra pasaulio centras. Jo žmonės, pirmiausia ir už viską labiau yra pirkliai. Niekas nėra labiau gerbiama, kaip prekyba, taip kad net ir jų dievai tarpusavyje prekiauja"..

Kaip žinia, šalia Indijos, senasis Egiptas ir kaimyniniai kraštai buvo visų mūsų žinomųjų didžiųjų religijų lopšys. Mika Waltari toms problemoms paskiria daug puslapių. Jis atskleidžia slaptąją tų religijų gimimo, tarpimo ir išsigimimo pusę. Jis vaizduoja dvasininkų valdžios, garbės, įtakos ir turtų troškimą, — pasakytume, tą visų amžių pastoviai trunkantį „klerikalizmą", — kuris Egipto imperijoje buvo vienas iš ryškiausių socialinės struktūros ir jo civilizacijos elementų. Lenkų rašytojas Boleslovas Prusas lietuviams žinomame „Faraono" romane tą senovės Egipto buities pusę gal dar išsamiau yra pavaizdavęs, bet M. Waltari yra turbūt geriau išryškinęs dvasininkų kovos už valdžią esmę ir metodus. Raudonu siūlu per visą veikalą eina ne tik dvasininkų absoliutizmo kova prieš faraonų absoliutizmą, bet ir dviejų vyriausių Egipto dievų, Amoni ir Atono, žiauriosrungtynės. Dramatiškas faraono Aknatono laikotarpis suteikia autoriui progą parodyti naujos Egipto religijos ir etinės filosofijos gimimą, — religijos ir etikos pradmenų, kurie vėliau, įvairiai besikeisdami, rado išraišką žydų pranašų raštuose ir krikščionybėje.

Šio gabaus suomių rašytojo romanas baigiamas žodžiais, kurie gal tiksliausiai išreiškia kiekvienos geros ir tikros literatūrinės kūrybos prigimtį: „Aš, Sinuhė, esu žmogiškoji būtybė. Aš gyvenau kiekviename, kuris egzistavo prieš mane, ir gyvensiu visuose, kurie ateis po manęs. Aš gyvensiu žmonių ašarose ir juoke, žmonių rūpesčiuose ir baimėse, žmogiškame gerume ir nedorybėse, teisingume ir neteisybėse, silpnybėse ir stiprybėje. Kaip žmogiškoji būtybė ,aš amžinai gyvensiu žmonijoje. Aš nereikalauju aukų ant mano antkapio, nei nemirtingumo savo vardui"...

Bet su Egipiečio romanu Mika Waltari gal bus bent trupučiuką užkliudęs kūrybos nemirtingumo uždangą. Ir už tai tegu būna jam pasakytas nežinomo ir kuklaus lietuvio skaitytojo komplimentas.

Gintaras

SANTARVĖS žurnalo leidimui paremti aukojo:

J. D. — vienerių metų SANTARVĖS prenumeratą (15/-) nepasiturinčiam tautiečiui ir dar 10/-; D. R. — 5 dol.; J. Ramonis — dienos uždarbį — £. 1 3. 0.

Visiems aukotojams SANTARVĖ taria nuoširdžią padėką.

Valstybė, varžanti savo piliečių vystymąsi tam, kad jie galėtų būti klusnesnis įrankis jos rankose, nors ir naudingais tikslais tai darydama, galop pamatys, kad didelių darbų negalima įvykdyti mažų žmonių pagalba.

John Stuart Mills

TURINYS

Lapkričio dienomis 1
Istorijos vaizdai ir istorinė galvosena — **A. J. Greimas** . . . 2
Rožės ir kalavijai — **Vladas Šlaitas** 3
Švedijos kooperacija — **Ignas Šeinius** 4

OKUPUOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI
Lietuvių tautos golgota — **S. Žymantas** 8
Žinios 11

ATEITIES SUSITVARKYMO KLAUSIMAIS
Švietimo ir kultūrinio organizavimo temomis — **K. Barys** . . 12
Lietuvos atstatymas - Jaunosios kartos programa — **Vyt. Kavolis** . 16

IŠ MOKSLO PASAULIO
Oro torpedos — **J. Vėbra** 18

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS
Adomo Galdiko kūryba — **V. K. Jonynas.** 27

LIEPSNOS IR DŪMAI IDĖJŲ AUKURUOSE
Motorizuoto degenerato istorija — **Jurgis Lengvenis** . . . 30

PASAULIO POLITIKOS AIDAI
Psichologinė tuštuma — **S. Lozoraitis jr.** 34

SOVIETINIS GYVENIMAS
Berlyno pamoka — **L. Tomas** 37
Rublio diplomatija — **J. Stanionis** 39

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE
Pareiškimai 40
Čia mūsų dvasios šventovė — **B. R.** 41
Vakar ir šiandien — **J. K.** 42
Kada užsiliepsnoja tėviškės namas 45
Senas ginčas naujoje šviesoje — **A. D.** 48
Tylėkit, nes įgriso — **A. D.** 49
Apsimąstymai su šypsena 50

SKAITYTOJŲ LAIŠKAI 51

IŠ LRS-ės ORGANIZACINIO TINKLO 53

KNYGŲ PARAŠTĖJE
Mūsų tautos praeities skersinis pjūvis — **K. Barėnas** . . . 55
Amžinieji Egipto dvasios šešėliai — **Gintaras** 59

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS adresas:
SANTARVĖ, c/o D. Banaitis, 18, Melnott Street, Rochdale, Gr. Britain.

ADMINISTRACIJOS JAV-ėse adresas:
SANTARVĖ, c/o A. Daunys, 16W. 64th Str., New York, N.Y., U.S.A.

ATSTOVAI:
AUSTRALIJOJE — L. Baltrūnas, 295 Hoddle str., Abbotsford, N. 9, Vic.
BRAZILIJOJE — M. Laupinaitis, Caixa Postal 118, Sao Paulo
ir J. Norkus, Caixa Postal 12.376, Ipiranga, Sao Paulo.
KANADOJE — A. Kuolas, 143, Claremont st., Toronto, Ont.
PRANCŪZIJOJE — J. Masiulis, 6, rue Massenet, Paris, 16e.
VOKIETIJOJE — S. Radavičius, (14b) Reutlingen, Untere-Bollwerkstr. 2.

Prenumeratos sąlygos 1953 m.:

SANTARVĖS atskiro Nr-io kaina: JAV-ėse ir Kanadoje — 75 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 2/6, Prancūzijoje — 150 fr., Vokietijoje — 1,5 DM, Švedijoje — 2 šv. kr., Šveicarijoje — 2 šv. fr.

SANTARVĖS metinė prenumerata: JAV-ėse ir Kanadoje — 4 dol. 50 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 15/-, Prancūzijoje — 900 fr., Vokietijoje — 9 DM., Švedijoje — 12 šv. kr., Šveicarijoje — 12 šv. fr.

Kituose kraštuose atitinkamai kainai D. Britanijoje pagal vietinės valiutos kursą.

Prenumeratos sąlygos 1954 metams nurodytos atskirame, prie šio numerio pridedame lapelyje.

Printed by: NIDA PRESS, 3, Southern Row, London, W. 10.